

ਮੁਕੱਦਮਾ

ਕਾਫ਼ਕਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਕੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਬਹੁਤ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸਦਾ ਢੰਗ ਕਥਾਨਕ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਰਜਿਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੂਲ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ Idris Perry ਅਤੇ David Wyllie ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

-ਨਿਰਮਲ ਬਰਾੜ

ਭਾਗ- ਪਹਿਲਾ

ਗਿਰਫਤਾਰੀ - ਫਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ - ਮਗਰੋਂ ਫਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਨਾਲ

ਜੋਸਫ ਕੇ. ਦੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੁੱਝ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਦਿਨ ਉਸਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਣ ਦਾ ਰਸੋਈਆ, ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਵਜੇ ਖਾਣਾ ਲਿਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਉਸੇ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਕਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਥੋੜੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ। ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਏ-ਪਏ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਅਜੀਬ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਸੇ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਬੇਚੈਨੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਫੋਨ ਘੁੰਮਾਇਆ। ਅਚਾਨਕ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਫਲੈਟ 'ਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਚੁਸਤ ਕਾਲਾ ਸੂਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਸਫਰ 'ਤੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰੀਜ਼ਾਂ, ਜੇਬਾਂ, ਬਟਨ ਅਤੇ ਬੈਲਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਿਸ ਲਈ ਸੀ।

“ਕੌਣ ਏਂ ਤੂੰ?”, ਕੇ. ਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਬਿਸਤਰੇ 'ਚ ਬੈਠਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਉੱਥੇ ਉਸਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮਹਿਜ਼ ਇੰਨਾ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਸੀ?”

“ਅੰਨਾ ਨੇ ਮੇਰਾ ਨਾਸ਼ਤਾ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ”, ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਪਹਿਲਾ ਚੁੱਪਚਾਪ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਇਹ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼

ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਸਲ 'ਚ ਇਹ ਆਦਮੀ ਹੈ ਕੌਣ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਨਾ ਇਹਦੇ ਲਈ ਖਾਣਾ ਲਿਆਵੇ।”

ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ ਫੁੱਟਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਅਣਜਾਣ ਆਦਮੀ ਉਸ ਹਾਸੇ ਤੋਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁੱਝ ਸਮਝਦਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।”

“ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।”, ਕੇ. ਨੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਪਤਲੂਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ- “ਮੈਂ ਉੱਧਰ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਕਮਰੇ 'ਚ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਖ਼ਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਲਈ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਕੀ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।”

ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸਨੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੰਨੀ ਉੱਚੀ 'ਵਾਜ਼ 'ਚ ਇਹ ਸਭ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੰਜ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਉਸ ਅਜਨਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਛਿਣ 'ਚ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਜਨਬੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹੇਂ।”

“ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹਾਂਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਹੈ ਕੌਣ?”

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ।” ਅਜਨਬੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕੇ. ਇੰਨੀ ਛੇਤੀ ਨਾ ਵੜ ਸਕਿਆ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਨਿਗ੍ਹਾ 'ਚ ਹੀ ਉਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਿਆ ਜਿਹੜਾ ਉੱਥੇ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੀ। ਇਹ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਦਾ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਸਵੇਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਅਕਸਰ ਫ਼ਰਨੀਚਰ, ਚਿਥੜਿਆਂ ਅਤੇ ਫੋਟੋਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਭਰਿਆ

ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਨਿਗ੍ਹਾ 'ਚ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਣਾ ਔਖਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਹੋਏਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਮਰੇ ਦੀ ਖੁੱਲੀ ਖਿੜਕੀ ਕੋਲੋਂ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜੀ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ ਸੀ।

“ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਕੀ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ?”

“ਹਾਂ-ਹਾਂ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕੀ ਏ?” ਕੇ. ਨੇ ਉਸ ਨਵੇਂ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਆਦਮੀ ਵੱਲ ਨਿਗ੍ਹਾ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣੇ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੁੜ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਉਸ ਨਵੇਂ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਮਿਲਾ ਲਈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਉਸ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਧਰ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਰਹਿ ਸਕੇ।

“ਪਰ ਮੈਂ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੂੰ ਮਿਲਣੈ.....” ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਨ ਛੁਡਾ ਕੇ ਭੱਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਖੜੇ ਸਨ।

“ਨਹੀਂ”, ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਤਾਬ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ- “ਤੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ। ਤੈਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।”

“ਇਹੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਪਰ ਕਿਉਂ?”

“ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਤੇ ਉਡੀਕ ਕਰ। ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵਕਤ ਆਉਣ 'ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਵੈਸੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇੰਜ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਇੱਥੇ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਭ ਆਦਰਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਇੰਜ ਹੀ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਏਂ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਆਪਣੇ-ਆਪ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕਾਰਨ ਹਨ।”

ਕੇ. ਨੇ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬਾਰੀ ਦੇ

ਕੋਲ ਵਾਲੀ ਸੀਟ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ।

“ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸਭ 'ਚ ਕਿੰਨੀ ਸੱਚਾਈ ਹੈ।” ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਬ ਜਿਹਾ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਮੋਢੇ ਨੂੰ ਥਾਪੜਿਆ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਕੇ. ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਮੀਜ਼ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਾਫ਼ ਕਮੀਜ਼ ਪਾਉਣੀ ਪਿਆ ਕਰੇਗੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀ ਇਸ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਕੇਸ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

“ਡਿਪੂ 'ਚ ਰੱਖਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵੇਂ।” ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿਉਂਕਿ ਡਿਪੂ 'ਚੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਕਸਰ ਚੋਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਹ ਕੁੱਝ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ। ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਚੋਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕਦਮ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਆਦਿ ਦੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਸਾਲਾਂ-ਸਾਲ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਉੱਪਰ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਚਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜੇ ਉਸਦੀ ਹੁਣ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਖੁੱਸ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਹੋਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਅਸੰਭਵ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੇ ਵਾਰਡਰ ਨੇ-ਭਾਂਵੇ ਉਹ ਵਾਰਡਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ- ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਨੂੰ ਦੋਸਤਾਨਾ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਢਿੱਡ ਨਾਲ ਲਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਭਾਰੀ-ਭਰਕਮ ਚਰਬੀ ਭਰੇ ਸਰੀਰ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਨੁਕੀਲਾ ਨੱਕ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਘੁੰਡੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕੇ. ਦੇ ਸਿਰ ਨਾਲ

ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਆਖਰ ਇਹ ਕੌਣ ਲੋਕ ਸਨ? ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ? ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸ ਸੱਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਨ? ਆਖਰ ਕੇ. ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੀ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹਰ ਔਖਿਆਈ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦਾ ਆਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੈਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹਾਮੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਿਕਰਮੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਘੜੀ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੇਹੂਦਾ ਮਜ਼ਾਕ, ਕਿਸੇ ਅਣਬੁੱਝੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ- ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਅੱਜ ਉਸਦਾ ਤੀਹਵਾਂ ਜਨਮਦਿਨ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੇ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਾਥੀ ਇਹ ਸਭ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਹਾਂ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਾਰਡਰਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੱਸਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਉਸਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਲੱਗਣਗੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਕਿਸੇ ਗ਼ਲੀ ਦੀ ਨੁੱਕਰ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲਿਆਏ ਗਏ ਸਨ। ਲੱਗ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ- ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਵਾਰਡਰ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਝਲਕ ਹੀ ਇੰਨੀ ਡਰਾਉਣੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਉੱਪਰ ਭੋਰਾ ਵੀ ਤਰਸ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਨੂੰ ਇਸ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਭਨਕ ਲੱਗੀ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਐਨ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਹਾਦਸੇ ਯਾਦ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਉਸਨੇ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਸਿੱਟੇ ਉੱਪਰ ਗੌਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇਜ਼ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬੜੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇਹ ਨਾਟਕ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਖੇਡ ਕੇ ਵਿਖਾਏਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ, ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਸੀ।

“ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦਾ ਹੋਇਆ

ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ।

“ਬੰਦਾ ਸਮਝਦਾਰ ਹੈ।” ਉਸਦੇ ਉੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਕਮਰੇ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਦਰਾਜ਼ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਈ ਸੀ। ਉਹ ਖੁਦ 'ਤੇ ਐਨਾ ਗੁੱਸੇ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ ਸੀ। ਆਖੀਰ ਉਸਨੂੰ ਸਾਇਕਲ ਦਾ ਲਾਇਸੈਂਸ ਮਿਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਵਾਰਡਰਾਂ ਵੱਲ ਵਧਿਆ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੱਥ ਲੱਗਿਆ। ਉਹ ਫਿਰ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਉਸਦਾ ਜਨਮ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ, ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਫਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਈ। ਇੱਕ ਪਲ ਦੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਇੱਕ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਭੱਜੀ ਅਤੇ ਬੜੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕੇ. ਦੇ ਕੋਲ-‘ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਆਓ’-ਕਹਿਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਕਮਰੇ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ ਹੱਥ 'ਚ ਕਾਗਜ਼ ਫੜਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਵਾਰਡਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਚੀਕ ਕੇ ਆਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਨਾਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਉਹ ਅੰਦਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਉਸਨੂੰ ਇਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਲੰਮੇ ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ,
“ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਏਂ?”

“ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?”

“ਤੂੰ ਫਿਰ ਉਹੀ ਗੱਲ ਫੜ੍ਹ ਲਈ।” ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਬਰੈਡ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਸ਼ਹਿਦ ਦੇ ਡੱਬੇ 'ਚ ਡੁਬੋਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।”

“ਤੈਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਆਹ ਲਓ ਮੇਰੇ ਪਛਾਣ-ਪੱਤਰ! ਅਤੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਕਾਗਜ਼ ਵਿਖਾਓ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰੀ ਵਰੰਟ ਵਿਖਾਓ।”

“ਹੇ ਰੱਬਾ!” ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਕੁੱਝ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲ ਤੋਂ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਏਂ? ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਗੂੜਾ ਮਿੱਤਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।”

“ਇਹੀ ਸੱਚ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏਂ।” ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੋਫ਼ੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਕੇ. ਦੇ ਬਹੁਤ ਕੋਲ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਨਬੀ ਪਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਿਹੀ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਲੰਮੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੇ. ਬੇਬਸੀ ਨਾਲ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫ਼ਿਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲਿਆ, “ਇਹ ਰਹੇ ਮੇਰੇ ਪਛਾਣ-ਪੱਤਰ।”

“ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ?” ਲੰਮਾ ਵਾਰਡਰ ਚੀਕਿਆ, “ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਰੋਲਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਏਂ! ਆਖਰ ਤੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ? ਤੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਏਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਛਾਣ-ਪੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰੰਟ ਆਦਿ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਉਲਝਾ ਕੇ ਤੂੰ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਚੋਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਛੁਡਾ ਲਏਂਗਾ? ਅਸੀਂ ਛੋਟੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ ਸਿਰ ਪੈਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ਕੇਸ 'ਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸਦੇ ਕਿ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਦਸ ਘੰਟੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਹੀ ਸਾਡੀ ਹੈਸੀਅਤ ਹੈ। ਪਰ ਇੰਨੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉੱਚ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ 'ਚ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ) ਜੁਰਮ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ ਪਰ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜੁਰਮ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਹੀ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ। ਫ਼ਿਰ ਤੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਣ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?”

“ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਜੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਤੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ।” ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰੀ ਕਲਪਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਾਰਡਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰ-ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਵੜਨ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਸੀ,

ਜਿਹੜੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਲਾਭ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਉਦੋਂ ਹੀ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੇ ਦਖ਼ਲ ਦਿੱਤਾ- “ਵਿਲੀਅਮ ਹੁਣ ਵੇਖ! ਉਹ ਮੰਨ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਅਤੇ ਫ਼ਿਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਤੂੰ ਸਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ ਪਰ ਫ਼ਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਰਿਹਾ।” ਦੂਜਾ ਬੋਲਿਆ। ਕੇ. ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਹੂਦਾ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਲਵੇ? ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਤਾਂ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਹਨ। ਫ਼ਿਰ ਵੀ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਉੱਪਰ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਸਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਘੰਟਿਆਂ-ਬੰਧੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਕੁੱਝ ਮਿੰਟਾਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਮਰੇ ਦੇ ਖ਼ਾਲੀ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਘੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਗ਼ਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੁੱਢੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਖਿੜਕੀ ਤੱਕ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜੀ ਖੜੀ ਸੀ। ਕੇ. ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

“ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਲੈ ਚੱਲੋ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਗੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ।” ਵਿਲੀਅਮ ਨਾਮ ਦੇ ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ। ਸਾਡੀ ਤੈਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਫਾਲਤੂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਬੁਰਾ ਵਕਤ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦਿਆਲੂ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਏਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਈਏ ਪਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੇਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ

’ਚ ਆਜ਼ਾਦ ਵਿਅਕਤੀ ਤਾਂ ਹਾਂ ਹੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਜੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਥੋੜੇ ਬਹੁਤ ਪੈਸੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਸਾਹਮਣੇ ਕੈਫ਼ੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਖਾਣ ਲਈ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ”

ਇਸਦਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇ. ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਚੁੱਪਚਾਪ ਖੜਾ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲੇ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਦਾ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਹਿੰਮਤ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਹੱਲ ਇਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਖੀਰਲੇ ਸਿਰੇ ਤੱਕ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਅਸਲ ’ਚ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਜਿਹੜਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਦਬਾਅ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਹਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਬਣਾ ਲੈਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ-ਸੁਣੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਉਸਨੇ ਬਿਸਤਰੇ ਉੱਪਰ ਡਿੱਗ ਕੇ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਸੇਬ ਚੁੱਕਿਆ। ਹੁਣ ਖਾਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਇਹੀ ਕੁੱਝ ਸੀ। ਫਿਰ (ਸੇਬ ਉੱਪਰ ਦੰਦ ਗੱਡਣ ਵੇਲੇ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ।) ਇਹ ਉਸ ਗੰਦੇ ਕੈਫ਼ੇ ਤੋਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਹਿਸਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ, ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਆਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੌਸਲਾ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਹਾਂ, ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗ਼ਲਤੀ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਰਸੂਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਮੁਆਫ਼ੀ ਯੋਗ ਵੀ ਸੀ। ਜਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਉੱਥੇ ਸਾਫ਼ ਕਰੇ? ਉਸਦੀ ਇਹੀ ਇੱਛਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਕਰਨ (ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਮੁਮਕਿਨ ਸੀ) ਤਾਂ ਉਹ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਜਾਂ ਸੜਕ ਦੇ ਪਾਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਬੁੱਢੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ।

ਕੇ. ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ (ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਵਾਰਡਰਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਸੀ) ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਇੱਕਲਤਾ ’ਚ ਆਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਓਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਤੋਂ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪੂਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ

ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸ ਕੋਲ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਕਿੰਨਾ ਬੇਹੁਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਓਣਾ ਚਾਹੇ ਵੀ, ਤਾਂ ਇਹੀ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕੀ ਰੱਖੇਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਾਰਡਰਾਂ ਦਾ ਪਾਗਲਪਨ ਇੰਨਾ ਕੌੜਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕਲਾ ਛੱਡ ਦੇਣ 'ਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਬਰਾਂਡੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਨਾਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੈੱਗ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਮਤ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦੂਜਾ ਪੈੱਗ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਦੂਜਾ ਪੈੱਗ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਘੜੀ 'ਚ ਹਿੰਮਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਉਦੋਂ ਹੀ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਆਈ ਤਿੱਖੀ 'ਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜੀ ਉੱਥੇ ਪਏ ਗਿਲਾਸ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਈ, “ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਬ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।”

“ਹੁਣ!” ਉਹ ਵਾਪਸ ਚੀਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਅਲਮਾਰੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰਡਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਏਂ?” ਉਹ ਚੀਕ ਪਏ, “ਆਪਣੀ ਇਹ ਕਮੀਜ਼ ਪਾ ਕੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਏਂ? ਉਹ ਤੇਰੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਠੁਕਾਈ ਕਰ ਦੇਣਗੇ!”

“ਮੈਨੂੰ 'ਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਬਦਮਾਸ਼ੋ!” ਕੇ. ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਚੀਕਿਆ- “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੱਕੇ ਮਾਰਦੇ ਰਹੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਕਿਵੇਂ ਪਾਵਾਂਗਾ?”

“ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ” ਵਾਰਡਰ ਬੋਲੇ। ਜਦ ਵੀ ਕੇ. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਕਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਇੱਕਦਮ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਲਗਭਗ ਉਦਾਸ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭਰਮ ਜਿਹੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਆਪਣੀਆਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

“ਬੇਵਕੂਫ਼!” ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਪਿਆ ਆਪਣਾ ਕੋਟ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਖਿਣ ਭਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਫੜਕੇ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਵਾਰਡਰਾਂ ਤੋਂ ਇਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ।

“ਕਾਲਾ ਕੋਟ ਚਾਹੀਦਾ!” ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਕੇ. ਨੇ ਕੋਟ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ?

“ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।”, ਵਾਰਡਰ ਹੱਸ ਪਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ “ਇਸਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕੋਟ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ!”

“ਓਹ! ਜੇਕਰ ਇਸੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਵਾਰਡਰੋਬ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਆਖੀਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕਾਲਾ ਸੂਟ ਕੱਢਿਆ। ਉਹ ਐਨਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵੇਲੇ ਉਹਦੀ ਕਟਾਈ-ਸਿਲਾਈ ਨੇ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੜਥੱਲੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਕਮੀਜ਼ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਫੁਰਤੀ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਰਡਰ ਉਸਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਸੁੰਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਗੇ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਲੀਅਮ ਨੇ ਤਾਂ ਫਰਾਂਜ਼ ਨੂੰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਕੋਲ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਵੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੇ. ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਵਿਲੀਅਮ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਦਮ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਾਲ ਦਾ ਕਮਰਾ ਲੰਘੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਜਿਸਦੇ ਬੂਹੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਲਈ ਖੁੱਲੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਕੇ. ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਮਰਾ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇੱਕ ਟਾਇਪਿਸਟ ਹੈ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਸਮੀ ਸੁਆਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ

ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਿਆ ਮੇਜ਼ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਉਸਦੇ ਪਾਰ ਲੱਤ 'ਤੇ ਲੱਤ ਰੱਖ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਬਾਂਹ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਕਮਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਖੁੰਜੇ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਖੜੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਫ਼ੇਦ ਬਲਾਊਜ਼ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਪਾਰ ਦੋਵੇਂ ਬੁੱਢੇ ਦਿਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਾਫ਼ੀ ਪਿੱਛੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਇੱਕ ਆਦਮੀ, ਛਾਤੀ ਦੇ ਬਟਨ ਖੋਲ੍ਹੀ, ਆਪਣੀ ਲਾਲ ਨੁਕੀਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਮਰੋੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਜ਼ੋਸ਼ਫ਼ ਕੇ.?” ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਭਟਕਦੀ ਕੇ. ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ। ਕੇ. ਨੇ ਗਰਦਨ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੀ।

“ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਸਭ ਕੀ ਹੋਇਆ?” ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰ ਪਈਆਂ ਕੁੱਝ ਚੀਜ਼ਾਂ- ਮੌਮਬੱਤੀ, ਮਾਚਿਸ, ਕਿਤਾਬ ਅਤੇ ਪੈਨ-ਕੁਸ਼ਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਠੀਕ ਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਖ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ।

“ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਈ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਅੰਤ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਭਲੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਪੂਰੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। “ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਪਰ ਅਸਲ 'ਚ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

“ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ?” ਮੌਮਬੱਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਘੇਰਦੇ ਹੋਏ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ-“ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ.....” ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੇ. ਜਿਵੇਂ ਟੁੱਟ ਜਿਹਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਕੁਰਸੀ ਲੱਭਣ ਲੱਗਾ- “ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੈਠ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਪਰ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਹੁਣ ਵਕਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤਰਾਲ ਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ-“ਹਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਤੀਹ ਸਾਲ ਤਾਂ ਜੀਅ ਹੀ ਚੁੱਕਿਆਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਹੀ ਰਹੇ ਹੋ ਇੱਕਲੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਿਉਣ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਕਿ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹ ਕਠੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹਰ ਵਾਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਪਾਉਂਦਾ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਅੱਜ ਹੋਇਆ।”

“ਅੱਜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?”

“ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਇਕ ਮਜ਼ਾਕ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਦੇ ਆਪਸ 'ਚ ਮਿਲਣ ਦੇ ਯਤਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਜ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਹੈ।” ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਗਿਣਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਾਚਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਤੀਲਾਂ ਹਨ।

“ਫਿਰ ਵੀ” ਕੇ. ਅੱਗੇ ਬੋਲਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤਿੰਨ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕੰਧ 'ਤੇ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਛੋਟੇ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। “ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਭ ਇੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਤਾਂ ਹੈ। ਮੂਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾ ਕੌਣ ਰਿਹਾ? ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਵਰਦੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਕੌਣ ਇਸਨੂੰ (ਉਹ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ) ਵਰਦੀ ਕਹੇਗਾ? ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਣ 'ਤੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਨਿਕਲੇ ਹੋਵੋਂ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਜਵਾਬ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਹ ਜਵਾਬ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਸਕਾਂਗੇ।”

ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਮਾਚਿਸ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ-

“ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਸਭ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਕੇਸ 'ਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਦਰਅਸਲ

ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇੱਕਦਮ ਅਧਿਕਾਰਕ ਵਰਦੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਇੱਥੇ ਆਈਏ ਵੀ ਤਾਂ ਕੇਸ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਜੀਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਿਹੜੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਆਮ ਗੱਲਬਾਤ ਸੀ। ਅਤੇ ਹੁਣ, ਜੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨਾ ਵੀ ਦੇਵਾਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਤਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਬਹੁਤਾ ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਵੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਣਜਾਣ ਹੋਣ ਦੀ ਇਸ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਕਰ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਬੋਲ ਵੀ ਨਾ, ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਜੋ ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਤਾਂ ਵਿਹਾਰਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਤੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਤੇਰਾ ਜਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।”

“ਕੇ. ਨੇ ਬੇਬਸੀ ਨਾਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਕੀ ਹੁਣ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ, ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਆਦਮੀ ਦੁਆਰਾ, ਉਸਨੂੰ ਹੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ? ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸਾਫ਼ਗੋਈ ਦੇ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ? ਕੀ ਹੁਣ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਜਾਣ ਲੈਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ? ਉਹ ਕੁੱਝ-ਕੁੱਝ ਵਿਦਰੋਹ ਵਰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉੱਪਰ-ਹੇਠਾਂ ਹਿੱਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ; ਜਦਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ; ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਹਿਲਾਏ, ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ- “ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।” ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਉਸ ਵੱਲ ਮੁੜੇ, ਭਾਵੁਕ ਪਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਆਖਰ ਉਹ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਿਆ।

“ਲੋਕ ਨਿਆਂਵਾਦੀ ਹਿਸਟੋਰੀ ਮੇਰਾ ਚੰਗਾ ਦੋਸਤ ਹੈ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ-

“ਕੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?”

“ਬਿਲਕੁਲ!” ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕੀ ਚਾਹੁੰਨਾ ਏਂ? ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਗੱਲ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ।”

“ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ?” ਕੇ. ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਬਜਾਏ ਸਦਮੇ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਚੀਕ ਪਿਆ- “ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਏਂ? ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਰਿਹਾ ਏਂ ਪਰ ਆਪ ਤੂੰ ਇੰਨਾ ਅਰਾਜਕ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੁਆ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਗੰਦਾ ਘੜਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਟੁੱਟਿਆ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇੱਦਾਂ ਖੜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ 'ਤੇ ਨੱਚਦਾ ਰਹਾਂ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ? ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।”

“ਕਰੋ!” ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਹਾਲ 'ਚ ਪਏ ਫੋਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ- “ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰੋ।”

“ਨਹੀਂ! ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਉਹ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੇ. ਦਾ ਉੱਪਰ ਜਾਣਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੁੱਢਾ ਆਦਮੀ ਉੱਠਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

“ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਕੌਣ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ!” ਕੇ. ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਕੇ ਚੀਕਿਆ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲਿਆ- “ਇੱਥੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਓ!” ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਉੱਥੋਂ ਕੁੱਝ ਕਦਮ ਖਿਸਕ ਗਏ। ਦੋਵੇਂ ਬੁੱਢੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਚੌੜੀ ਪਿੱਠ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਲੁਕੇ, ਜਿਹੜਾ (ਉਸਦੇ ਹਿਲਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ) ਕੁੱਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਇੱਧਰ ਨਾ ਸੁਣੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਂਵੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਦਾਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਾਰੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

“ਕਿੰਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਬੇਮੁਰੱਵਤ ਲੋਕ ਹਨ!” ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ

ਕੇ. ਅਜਿਹਾ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵੱਲ ਸੁੱਟੀ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਣ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਰੱਖੀ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਮਾਪ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਵਾਰਡਰ ਹੁਣ ਇੱਕ ਸੰਦੂਕ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਕੱਪੜਾ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਿੰਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਪਿੱਠ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ, ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਮਤਲਬ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੋੜਾਅ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਵਰਗੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕੋਈ ਸੈਂਸਰ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਹੋਵੇ।

“ਵੇਖੋ!” ਕੇ. ਚੀਕ ਉੱਠਿਆ, ਅਤੇ ਛਿਣ ਭਰ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬੋਝ ਚੁੱਕੀ ਉੱਥੇ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ- “ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁੱਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਹੁਣ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪੂਰੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਮਿਲਾਈਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹੀਏ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਤਾਂ ਆਓ.....” ਉਹ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਮੇਜ਼ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਲੀਆਂ ਟੇਢੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿਲਾਏ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਖਿੱਚੇ ਹੋਏ ਹੱਥ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਉੱਠ ਕੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਗੋਲ ਹੈਟ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਇੱਦਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਟੈਂਟ ਖਰੀਦਦੇ ਵੇਲੇ ਉਸਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਤੈਨੂੰ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਕਿੰਨੀ ਸੌਖੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।” ਇਹ ਸਭ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਕਿਹਾ- “ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਨਿੱਬੜ ਜਾਏਗਾ? ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਆਸਾਂ ਛੱਡ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਆਖਰ ਕਿਉਂ? ਗਿਰਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਇੱਥੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੀ ਕੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਇਹੀ ਦੱਸਣਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰ ਹੀ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ ਦੇ ਲਈ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਚਾਹੇ ਕੁੱਝ ਦੇਰ

ਦੇ ਲਈ ਹੀ ਸਹੀ। ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਬੈਂਕ ਵੱਲ ਵੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇਂ?”

“ਬੈਂਕ ਵੱਲ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ- “ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਇਹ ਥੋੜਾ ਖਿਝ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਉੱਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਭੱਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਹੋਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਚਲੇ ਵੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਗੇਟ ਤੱਕ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ- “ਮੈਂ ਬੈਂਕ 'ਚ ਕਿਵੇਂ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਜਦਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗਿਰਫਤਾਰ ਹਾਂ?”

“ਆਹ!” ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਸੀ- “ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਏਂ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੇਰੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਕੋਈ ਅੜਿੱਕਾ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।”

“ਫੇਰ ਤਾਂ ਗਿਰਫਤਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲਾ ਹੈ।” ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।” ਕੇ. ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲਿਆ। ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਵੀ ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ। ਹੁਣ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ੂਮ ਜਿਹੇ 'ਚ ਖੜੇ ਸਨ।

“ਇਹ ਮੇਰਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਸੀ।” ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਇਹ ਬੇਵਕੂਫ਼ੀ ਭਰਿਆ ਫ਼ਰਜ਼!” ਕੇ. ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਭਰੇ ਲਹਿਜੇ 'ਚ ਕਿਹਾ।

“ਸ਼ਾਇਦ! ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਬੈਂਕ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਤੂੰ ਏਨਾ ਸਖ਼ਤ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਜਾਣਾ

ਚਾਹੇ, ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਸੌਖਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵਾਂਗ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤੇਰੇ ਇਹ ਤਿੰਨ ਸਹਿਯੋਗੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਨ। ”

“ਕੀ?” ਕੇ. ਚੀਕ ਪਿਆ। ਉਸਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰ ਟਿਕਾਈ। ਉਹ ਪੀਲੇ ਅਤੇ ਅਤਿ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਫੋਟੋ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਸਲ ’ਚ ਬੈਂਕ ਦੇ ਫੋਟੋ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਨ। ਉਹ ਉਸਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਕੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾ-ਚੜਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਤਾਂ ਉਹ ਸਨ ਹੀ। ਕੇ. ਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਿਆ? ਉਹ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਉਲਝ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਆਮ ਜਿਹਾ ਉਹ ਰੈਬਨਸਟੇਨਰ, ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਖੜਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਕੁਲੀਚ ਅਤੇ ਅਸਹਿ ਮੁਸਕਾਣ ਨਾਲ ਮੁਸਕਾਉਂਦਾ ਕੈਮਨਰ।

“ਹੈਲੋ!” ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾਈ ਖੜੇ ਸਨ। “ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ। ਠੀਕ ਹੈ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਕੰਮ ’ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਏ ਅਤੇ ਹੱਸ ਪਏ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਟੋਪ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਛੱਡ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਭੱਜੇ। ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹ ਖਿਝਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਸੀ। ਕੇ. ਚੁੱਪਚਾਪ ਖੜਾ ਦੋ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬੂਹਿਆਂ ’ਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ- ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਰੈਬਨਸਟੇਨਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੜਿਆ (ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।) ਅਤੇ ਕੈਮਨਰ ਨੇ ਟੋਪ ਕੇ. ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੇ. ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਅਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਹੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਹੱਸ ਸਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਇੱਕਦਮ, ਸੁਭਾਵਿਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦੇ ਭਾਰੀ ਭਰਕਮ ਸ਼ਰੀਰ ’ਚ ਖੁੱਭੀਆਂ ਐਪਰੀਨ ਦੀਆਂ ਡੋਰੀਆਂ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰ ਦੌੜਾਈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁੱਟ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਦੇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਟੈਕਸੀ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੇਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕੈਮਨਰ ਦੂਰ ਕਿਨਾਰੇ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਟੈਕਸੀ ਫੜ ਸਕੇ, ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੋ ਉਸਦਾ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ ਕੁਲੀਚ ਨੇ ਉਸ ਪਾਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਰੰਗੀਨ ਅਤੇ ਨੁਕੀਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਹੁਣੇ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮੋਟਾਪੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਲੱਗਦਾ ਉਹ ਕੁੱਝ ਕਦਮ ਹਟ ਕੇ ਕੰਧ ਨਾਲ ਜਾ ਲੱਗਿਆ। ਕੇ. ਨੂੰ ਕੁਲੀਚ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਹੀ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਆਦਮੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ, ਜਦਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੇਖ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਵੇਖੋ!” ਉਹ ਫੁੱਟ ਪਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਆਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਟੈਕਸੀ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਉਦੋਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਤੇ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਗੁਆਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਨਿਗੂ ਰੱਖੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਚਲਦੀ ਟੈਕਸੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਤੇ ਵਾਰਡਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ-ਅੱਧ ਝਲਕ ਵੇਖ ਸਕੇ। ਪਰ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁੜਕੇ ਅੱਗੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਝਲਕ ਵੇਖੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸੀ ਦੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਲੱਗ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੈਬਨਸਟੇਨਰ ਬਾਹਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਲੀਚ ਸੱਜੇ ਵੱਲ। ਕੈਮਨਰ ਇੱਕਲਾ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕਿਸੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਸ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਕੁੱਝ ਇੰਜ ਬਿਤਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ- ਕੰਮ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਾਤ 9 ਵਜੇ ਤੱਕ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ) ਉਹ ਇੱਕਲਾ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸੈਰ 'ਤੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਰ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਕੁੱਝ ਪੁਰਾਣੇ ਵਾਕਫ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਖ਼ਲ ਕਰਕੇ ਲੜੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਦੇ ਬੈਂਕ ਮੈਨੇਜਰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦਾ। ਉਹ ਕੇ. ਦੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਸੀ। ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਬੁਲਾਵੇ 'ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਲੰਮੀ ਡਰਾਇਵ 'ਤੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਘਰ ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇ. ਐਲਸਾ ਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਹਫ਼ਤੇ 'ਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇੱਕ ਸ਼ਰਾਬਖਾਨੇ 'ਚ ਬੈਰੂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਾਮ- ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚਾਪਲੂਸੀ ਭਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦੋਸਤਾਨਾਂ ਢੰਗ ਦੀਆਂ ਜਨਮਦਿਨ ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਕੇ. ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਘਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦਿਨ 'ਚ ਕੰਮ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ, ਉਹ ਇਸੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਂਵੇ ਉਹ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ 'ਚ ਜੋ ਕੁੱਝ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਨਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਕਲਰਕਾਂ ਤੋਂ ਡਰਨ ਜਿਹੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਕੋਈ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੇ. ਕਈ ਵਾਰ 'ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਅਤੇ ਇੱਕਠਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਸਿੱਧਾ-ਸਿੱਧਾ ਇੱਕ ਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਵਾਰ ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਸਾਢੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਪੀਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ।

“ਕੌਣ ਏਂ ਤੂੰ?” ਕੇ. ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹਾਂ।” ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਪਾਇਪ ਕੱਢਦੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹਟਦੇ ਹੋਏ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਦਾ ਮੁੰਡਾ?” ਕੇ. ਨੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੋਟੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਪਰ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾਂ?”

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ।” ਕੇ. ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਜੇ 'ਚ ਕਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਠੀਕ ਹੈ।” ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਪੌੜੀ ਚੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਕੇ ਵੇਖਿਆ।

ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸਿੱਧਾ ਉਸਦਾ ਬੂਹਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਉਹ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਏ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਰਫੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਪੜਿਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁੰਮ ਜਿਹੇ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਇੱਧਰ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੇ, ਪਰ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਇੱਕ ਦਮ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਹੈ। ਕੇ. ਨੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਾਪਸ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆ ਟਿਕੀ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਨਾਸ਼ਤੇ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਿਆਲੀਆਂ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਪਏ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਇੱਕ ਵੇਲੇ 'ਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕੰਮ ਨਬੇੜ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਪਿਆਲੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਤੋੜ-ਭੰਨ ਕੇ ਢੇਰ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਪੱਕਾ ਹੀ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਹਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ।

“ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕੰਮ 'ਚ ਕਿਉਂ ਉਲਝੇ ਪਏ ਹੋ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਹੁਣ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੇ. ਕਦੇ-ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਢੇਰ 'ਚ ਉਲਝਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

“ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਪਿਆ ਹੈ।” ਉਹ ਬੋਲੀ, “ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 'ਚ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਾਮਾਂ ਹੀ ਬਚਦੀਆਂ ਨੇ।”

“ਅੱਜ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਵੈਸੇ ਵੀ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਨਹੀਂ?”

“ਓਹ!” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ— “ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।” ਉਹ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਰਫੂ 'ਚ ਉਲਝ ਗਈ ਅਤੇ ਕੇ. ਬੇਬਸੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ 'ਚ ਉਹਨੇ ਅਜਿਹਾ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਹੈ ਹੀ ਕਿ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

“ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ।” ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ— “ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਦੋਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।”

“ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਭ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਜਿਹੇ ਕੇ. ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਮੁਸਕਰਾਂਦੀ ਰਹੀ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੱਚੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ!” ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਕੌਮਲਤਾ ਨਾਲ ਬੋਲੀ— “ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਦਿਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕੇ.! ਮੈਂ ਬੂਹੇ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੁਣ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਫਿਕਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡੀ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਿਨ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਭ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਖ਼ਰਾਬ ਸੀ। ਮੈਂ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਚੋਰ ਦੇ ਵਾਂਗ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਹੋਵੋਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਚੋਰ ਦੇ ਵਾਂਗ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰੀ..... ਮੈਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਉਲਝ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਮੇਰਾ

ਕਹਿਣਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰਿਆ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਇੰਨੀ ਉਲਝੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚੀਂ ਮੇਰੀ ਸਮਝ 'ਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਅਸਲ 'ਚ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼! ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਸਮਝੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਕਠੋਰਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਲਝਾਅ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ- ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫ਼ਰਕ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜਦ ਮੈਂ ਉੱਠਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅੰਨਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਚੱਲ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਆ ਮਿਲਦਾ, ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ, ਯਾਨੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸੰਜੀਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਹਲਾਤ ਤਿਆਰੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਕ ਹੈ; ਆਮ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਵਿਚਲੀ ਸਾਰੀ ਸੰਚਾਰ ਵਿਵਸਥਾ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ; ਦੋਸਤ, ਗਾਹਕ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਾਰੇ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਕੰਮ ਦੇ ਉਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਗੂਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹਲਾਤ ਵਿੱਚ ਪੈਣ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਭ ਤਾਂ ਬੀਤ ਹੀ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਗੱਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ; ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹੀ ਸਿਆਣੀ ਔਰਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਹਿਮਤੀ ਉੱਤੇ ਮੋਹਰ ਲਈ ਹੱਥ

ਮਿਲਾਉਣਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।”

ਕੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਲਵੇਗੀ? ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੋਣ ਤੋਂ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਖੋਜੀ ਆਦਮੀ ਜਿਹੇ ਕੋਣ ਤੋਂ। ਉਹ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਉਹਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਦਾ ਉਸਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਕਹਿਣ ਦੀ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਤੁਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਸੀ।

“ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ., ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਨਾਲ ਨਾ ਲਾਓ।” ਉਸਨੇ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਾ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਈ।

“ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਨਾਲ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਮ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਔਰਤ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਬੇਕਾਰ ਹੈ।

ਬੂਹੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: “ਕੀ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਘਰ ਹੋਏਗੀ?”

“ਨਹੀਂ!” ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੇ ਮੁਸਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਰੁੱਖੀ ਜਿਹੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ- “ਉਹ ਤਾਂ ਥਿਏਟਰ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਉਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਹੈ? ਕੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਾਂ?”

“ਓਹ! ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।”

“ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਵਾਪਸ ਆਏਗੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਥਿਏਟਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।”

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।” ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੇ. ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ- “ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।”

“ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ.! ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਧਰਮਾਤਮਾ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੋ। ਅਸਲ 'ਚ ਤਾਂ ਉਹ ਜੁਆਨ ਔਰਤ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਉਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਮੁੜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ ਲਓ। ” ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉਸਨੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।

“ਮਿਹਰਬਾਨੀ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ’ਤੇ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ। ” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਹਨੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰ ਝਾਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਈ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬਲਾਉਜ਼ ਵੀ ਹੁਣ ਬਾਰੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਿਸਤਰੇ ’ਤੇ ਪਏ ਸਿਰਹਾਣੇ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉੱਚੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਧ-ਚਾਨਣੀ ’ਚ ਪਸਰੇ ਪਏ ਸਨ।

“ਕੁੜੀ ਅਕਸਰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਦੇ ਵੱਲ ਇੰਜ ਝਾਕਿਆ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਵੇ।

“ਤੂੰ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਏਂ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦੇ ਹਾਲ!” ਉਸਨੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਜਨਕ ਲਹਿਜੇ ’ਚ ਕੇ. ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ।

“ਹਾਂ-ਹਾਂ!” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ- “ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਸਹਿਣਾ ਤਾਂ ਪਵੇਗਾ ਹੀ। ”

“ਹਾਂ, ਸਹਿਣਾ ਤਾਂ ਪਵੇਗਾ ਹੀ। ” ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਤੂੰ ਸੱਚ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ ਕੇ.। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ... ਮੈਂ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਕੁੜੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤੀ, ਸੁਨੱਖਪਣ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਜਿਹੇ ਕਈ ਗੁਣ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਆਪ ਮਾਣ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮਤਲਬ ਆਪ ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਨਾਮੁਰਾਦ ਗ਼ਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਸਹੂ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਪਰ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ., ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ। ”

“ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ’ਚ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ” ਕੇ. ਨੇ ਬੇਹੱਦ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ- “ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ’ਚ ਮੇਰੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ

ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਰਾਸਰ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਹੁਣੇ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਕਿਹਾ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੱਚਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੋ, ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਕਾਂਗਾ ਨਹੀਂ। ਅਲਵਿਦਾ।”

“ਪਰ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ..,” ਫਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੇ ਖੋਜੀ ਜਿਹੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਭੱਜ ਕੇ ਉਸਦੇ ਬੂਹੇ ਤੱਕ ਆ ਪੁੱਜੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਖੋਲ੍ਹ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਜੋ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਬਸ, ਇਹੀ ਕੁੱਝ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।”

“ਸਾਫ਼!” ਬੂਹੇ ਦੀ ਵਿਰਲ 'ਚੋਂ ਕੇ. ਚੀਕਿਆ- “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀ ਰੱਖਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।” ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਖੜਕਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਸਨੇ “ਧੜੱਮ” ਕਰਕੇ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਂਦ ਆਉਣ ਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜਾਗਦਾ ਰਹਿ ਕੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਫਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਘਰ ਕਦੋਂ ਮੁੜਦੀ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਮੁਮਕਿਨ ਹੋਏਗਾ ਕਿ (ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਇਸਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਕਿ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਉਨੀਂਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਫਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਫਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹੇਗਾ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਲੱਦ ਲੈਣ ਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀ

ਵਿਚਾਰਹੀਣ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਹੀਣ ਘਟਨਾ

ਬਾਹਰ ਸੁੰਨੀ ਗਲੀ 'ਚ ਤੱਕਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਉਹ ਥੱਕ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਪਏ-ਪਏ ਵੇਖ ਸਕੇ। ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਚੁੱਪਚਾਪ, ਸਿਗਾਰ ਪੀਂਦੇ ਹੋਏ ਉੱਥੇ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਅੱਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਹਾਲ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਣ ਲੱਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਛੇਤੀ ਮੁੜ ਆਵੇਗੀ। ਉਸਦੀ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸਲ 'ਚ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਖਿੜ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਾ ਆਉਣਾ, ਹੁਣ ਇਸ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਦਰਦ ਭਰਿਆ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਉਸੇ ਦੀ ਇੱਕ ਭੁੱਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ, ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਵੇਰ ਦਾ ਇੱਕ ਗਿਲਾਸ ਦੁੱਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੀ ਸਕਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਲਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਐਲਸਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਐਲਸਾ ਦੇ ਕੋਲ ਸ਼ਰਾਬਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉੱਥੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਾਢੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਦੀ ਤੰਦ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਫਿਲਹਾਲ, ਜਿਹੜੇ ਹਾਲ 'ਚ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉੱਥੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਬਾਹਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਵੇਲੇ ਕੰਬਣੀ ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਸ਼ਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹੇ ਮੋਢਿਆਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਵਲੇਟ ਲਿਆ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੁਣੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਵੱਸ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਲਾਉਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੰਜ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਦੇ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ

ਸੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਡਰਾ ਤਾਂ ਸਕਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਬੇਬਸੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਬੁਰੇ ਦੀ ਵਿਰਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਬੋਲਿਆ- “ਫਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ!” ਇਹ ਬੁਲਾਵੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਝੋਤੇ ਜਿਹੇ ਵਰਗੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੀ।

“ਕੌਣ ਹੈ?” ਫਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ ਕੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਂ ਹਾਂ!” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਆਇਆ।

“ਓਹ! ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ.!” ਫਰਾਉਲਨ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲੀ- “ਨਮਸਕਾਰ!” ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ।

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਕੀ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਕਹਿ ਦਿਆਂ?”

“ਹੁਣੇ?” ਫਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਬੋਲੀ- “ਕੀ ਹੁਣੇ ਕਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ? ਕੁੱਝ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ?”

“ਮੈਂ ਨੌਂ ਵਜੇ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਹਾਂ! ਮੈਂ ਥਿਏਟਰ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ।”

“ਅੱਜ ਜੋ ਵੀ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਉਸੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਚ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਓਹ! ਖੈਰ ਇਸ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੌਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਇੱਕ-ਦੋ ਮਿੰਟ ਲਈ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੋਕ ਜਾਗ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਮਾੜਾ ਹੋਏਗਾ। ਜ਼ਰਾ ਰੁਕੋ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਗਾ ਲਵਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬੁਝਾ ਦੇਈਏ।” ਕੇ. ਨੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਫਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

“ਬੈਠੋ!” ਉਸਨੇ ਸੌਫੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਹਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪ ਖੜੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹੈਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਜਿਹੜਾ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। “ਤਾਂ ਤੂੰ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਨਾ ਏਂ? ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਣ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।” ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ

ਆਰ-ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਸ਼ਾਇਦ ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਹੇਂ ਕਿ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ- “ਇਹ ਗੱਲ ਇੰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ..... ਪਰ।”

“ਇੰਨੀ ਲੰਮੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਸੌਖ ਜਾਏਗੀ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ, ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ, ਤੇਰਾ ਕਮਰਾ ਅਸਤ-ਵਿਅਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮੇਰੀ ਗ਼ਲਤੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਮੇਰਾ ਕਮਰਾ?” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੇ. ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਗੱਡ ਦਿੱਤੀ।

“ਇਹੀ ਸੱਚ ਹੈ।” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਇੱਕ ਹੋਈਆਂ। “ਇਹ ਸਭ ਠੀਕ ਨਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”

“ਓਹ! ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਹੋਇਆ, ਇਹੀ ਤਾਂ ਦਿਲਚਸਪ ਚੀਜ਼ ਹੈ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਨਹੀਂ!” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ।

“ਮੇਰਾ ਇਸ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਬੋਲੀ- “ਜੇ ਤੂੰ ਕਹਿਨਾ ਏਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਦਿਲਚਸਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਤੇਰੀ ਮਾਫ਼ੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਤੂੰ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ।” ਆਪਣੇ ਲੱਕ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਲਾਇਆ। ਉਹ ਟਾਟ ਦੇ ਕੋਲ ਰੁਕ ਕੇ, ਪਿੰਨ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਫ਼ੋਟੋ ਵੇਖਣ ਲੱਗੀ- “ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵੇਖੋ।” ਉਹ ਚੀਕ ਪਈ- “ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫ਼ੋਟੋ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਆਇਆ, ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਕਲਰਕ ਕੈਮਨਰ ਨੂੰ

ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾੜੀ ਆਦਤ ਤੋਂ ਕਦੇ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

“ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਤਲਬ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਮੇਰੇ ਨਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।”

“ਪਰ ਫ਼ਰਾਉਲਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਫ਼ੋਟੋਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਪੁੱਜਾ- “ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਏਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਟੀਮ ਆ ਵੜੀ ਸੀ।” ਕੇ. ਨੇ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਸਵਾਲੀਆ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਲਈ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ!” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਨਹੀਂ!” ਕੁੜੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਹੱਸ ਪਈ।

“ਹਾਂ, ਇਹੀ ਤਾਂ!” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਤੂੰ ਸੋਚਦੀ ਏਂ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹਾਂ?”

“ਬੇਗੁਨਾਹ...?” ਉਹ ਬੋਲੀ- “ਠੀਕ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜਿਸਦੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਭਿਅੰਕਰ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਣ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਇੰਨੀ ਛੇਤੀ ਜੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਾਂਚ ਕਮੀਸ਼ਨ ਬਿਠਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧੀ ਜ਼ਰੂਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਏਂ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੇਰੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਫ਼ਰਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।”

“ਨਹੀਂ!” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਪਰ ਜਾਂਚ ਦਲ ਨੂੰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਨਾ ਦੋਸ਼ੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।”

“ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ, ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

“ਵੇਖੋ!” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ’ਚ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤਾ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਬੋਲੀ- “ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਵੀ ਜਾਹਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ। ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ? ਹਾਂ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਗਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਵਧੇਗਾ।”

“ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਫ਼ਿਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੇਸ ’ਚ ਮੇਰੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕੇਂਗੀ।”

“ਹਾਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ? ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗੀ।”

“ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ- “ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਗੱਲ ਇੰਨੀ ਛੋਟੀ ਹੈ ਕਿ ਵਕੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।”

“ਹਾਂ, ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਆਖ਼ਰ ਇਹ ਸਭ ਹੈ ਕੀ?” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੋਲਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।”

“ਤਾਂ ਫ਼ਿਰ, ਹੁਣ ਤੱਕ ਤੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਕਿਉਂ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਬੋਲੀ- “ਰਾਤ ਦੇ ਇਸ ਵਕਤ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।” ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫ਼ੋਟੋਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਉਹ ਖੜੀ ਸੀ, ਉੱਥੋਂ ਉਹ ਹਟ ਗਈ।

“ਨਹੀਂ ਫ਼ਰਾਉਲਨ! ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ’ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰੇਂ। ਮੈਂ ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਸਭ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਹੀ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਦੱਸ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਭ ਜਾਂਚ ਕਮੀਸ਼ਨ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਇਹ ਨਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਤੋਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਾਂ ਮੈਂ ਇਸ

ਲਈ ਲੱਭ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਕੋਈ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਤਾਂ ਕਮੀਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ”

ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫ਼ਿਰ ਸੋਫ਼ੇ ’ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗੀ।

“ਤਾਂ ਫ਼ਿਰ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ?” ਉਹ ਬੋਲੀ।

“ਇੱਕ ਦਮ ਭਿਆਨਕ!” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ। ਜਦਕਿ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਉਹ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਦੀਆਂ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ’ਤੇ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕੂਹਣੀ ਸੋਫ਼ੇ ’ਤੇ ਟਿਕਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਹੱਥ ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਇਹ ਇੱਕ ਦਮ ਬਕਵਾਸ ਹੈ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਕੀ ਬਕਵਾਸ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਫ਼ਿਰ ਉਹ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ- “ਤਾਂ ਫ਼ਿਰ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ?” ਉਹ ਖਿਸਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉੱਥੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

“ਹੁਣ ਮੈਂ ਥੱਕ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ।”

“ਤੂੰ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਈ ਏਂ ਨਾ।”

“ਹੁਣ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ’ਤੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਅਤੇ ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਸੇ ਕਾਬਿਲ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵੈਸੇ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ।”

“ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਹੀ ਲਵੇਂਗੀ ਕਿ ਕਿਉਂ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਕੀ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਿਆ ਉਹ ਮੇਜ਼ ਚੁੱਕ ਲਿਆਵਾਂ?”

“ਤੈਨੂੰ ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ ਹੈ?” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦਾ।”

“ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ।” ਕੇ. ਨੇ ਖਿਝ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਹੋਵੇ।

“ਠੀਕ ਹੈ, ਜੇ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ’ਚ ਬੋਲੀ- “ਮੈਂ ਇੰਨੀ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,

ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਮੰਨ ਰਹੀ ਹਾਂ।” ਕੇ. ਨੇ ਮੇਜ਼ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਾਰ ਜਾ ਬੈਠਾ।

“ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਕਿੱਥੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਹਾਂ, ਦੋਵੇਂ ਵਾਰਡਰ ਸੰਦੂਕ ’ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਧਰ ਫੋਟੋ ਦੇ ਕੋਲ ਉਹ ਤਿੰਨ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ! ਇੱਕ ਸਫ਼ੇਦ ਬਲਾਊਜ਼ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਓਹ! ਮੈਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਦਮੀ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਮੈਂ, ਇਸ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਅੱਗੇ ਖੜਾ ਹਾਂ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਇੱਥੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਹੈ! ਲੱਤਾਂ ਆਰ-ਪਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਬਾਂਹ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਸੁੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਬੋਰ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਹੁਣ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਮੇਰੇ ’ਤੇ ਚੀਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਗ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਮੇਰੇ ’ਤੇ ਝਪਟ ਪਿਆ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਉਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਝਪਟਣਾ ਪਵੇਗਾ।”

ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਜਿਹੜੀ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ’ਤੇ ਹੱਸ ਰਹੀ ਸੀ, ਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ’ਤੇ ਉਂਗਲ ਰੱਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਕੇ. ਆਪਣੇ ਰੋਲ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਚੀਕਿਆ- “ਜੋਸਫ਼ ਕੇ.!” ਪਰ ਅਵਾਜ਼ ਓਨੀ ਤਿੱਖੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਚੀ, ਤਿੱਖੀ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਖੜਕਾਹਟ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ। ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਪੀਲੀ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਦਿਲ ’ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਕੇ. ਵੀ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਹੋਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਕੁੜੀ, ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਉਹ ਨਾਟਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਿਆ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਦੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ।

“ਡਰ ਨਾ!” ਉਹ ਫੁਸਫੁਸਾਇਆ, “ਮੈਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਠੀਕ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਬੂਹੇ ਦੇ ਪਾਰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਡਾ ਕਮਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੌਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।”

“ਹਾਂ, ਉੱਥੇ ਹੈ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਕੰਨ 'ਚ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ- “ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉੱਥੇ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਦਾ ਇੱਕ ਭਤੀਜਾ ਮੈਂ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੈਪਟਨ। ਇੱਧਰ ਇਹੀ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਖ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ। ਓਹ! ਪਰ ਤੂੰ ਇੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਚੀਕਿਆ ਸੀ? ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਫ਼ਿਕਰ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਗੱਦੇ ਉੱਪਰ ਡਿੱਗੀ, ਉਸਨੇ ਉਸਦੀਆਂ ਸ਼ੁਲੀਆਂ ਚੁੰਮ ਲਈਆਂ।

“ਓਹ! ਜਾਓ। ਚਲੇ ਜਾਓ।” ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਾ-ਜਾ, ਤੂੰ ਕਿਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ? ਉਹ ਬੂਹੇ ਕੋਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੋਏਗਾ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਲਏਗਾ। ਕਿਉਂ ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ?”

“ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਖੁੰਜੇ ਵਿੱਚ ਚੱਲੋ। ਉਹ ਓਥੇ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕੇਗਾ।” ਉਹ ਉੱਪਰ ਚਲੇ ਗਏ।

“ਯਾਦ ਰੱਖ ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਤੈਨੂੰ ਬੇਹੁਦਾ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਏਂ ਕਿ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ- ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਹੈਸੀਅਤ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੈਪਟਨ ਉਸਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹੈ- ਦੀ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਚੰਗੀ ਰਾਏ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਮੇਰੇ ਅਹਿਸਾਨ ਹੇਠ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਜੋ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਕਹੇਂਗੀ, ਮੈਂ ਗਰੰਟੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਮਾਫ਼ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਫੈਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ 'ਤੇ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੱਕ ਮੰਨ ਜਾਏਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦਾ ਅਸੀਮ ਪਿਆਰ ਹੈ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਟੱਕ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਝੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ।

“ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਕਿਉਂ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕੀਤੀ ਹੈ?” ਉਹ ਉਸਦੇ ਵਾਲਾਂ, ਉਸਦੇ ਲਾਲ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ

ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਉਹ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੇਗਾ ਪਰ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਬੋਲੀ- “ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਮੈਂ ਅਚਾਨਕ ਹੋਏ ਖੜਕੇ ਨਾਲ ਡਰ ਗਈ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਕੈਪਟਨ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਚੀਕ ਮਗਰੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸੰਘਣੀ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਦਮ ਖਟਖਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਦਮ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਸੀ ਅਤੇ ਖਟਖਟ ਬਿਲਕੁਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਤੂੰ ਜੋ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਸੁਝਾਇਆ, ਮੈਂ ਉਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦੀ। ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਰਤਾ ਵੀ ਹਿਚਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਮੈਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਚੁਨੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਝਾਈਆਂ ਹਨ, ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਹੁਣ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਜਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦੇ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲੇਪਨ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਲੰਘ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀਣੀ, “ਪਰ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਏਂ?” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

ਕੁੜੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।” ਉਸਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸਦੀ ਵੀਣੀ ਫੜੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਇਸ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਲੈ ਗਈ। ਹੁਣ ਉਹ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਪਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਰੁਕ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਲਿਆ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਹਾਲ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕੇ. ਨੂੰ ਕਿਹਾ- “ਹੁਣ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਜਾ। ਵੇਖਿਆ...” ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕੈਪਟਨ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। “ਉਸਨੇ ਬੱਤੀ ਜਲਾ ਰੱਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸਵਾਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

“ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਭੱਜਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਦਬੋਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਚੁੰਮ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪਿਆਸਾ ਜਾਨਵਰ ਤਾਜ਼ਾ ਝਰਨੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਭਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟੁੱਟ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਅੰਤ ਉਸਨੇ

ਉਸਦੀ ਗਰਦਨ ਚੁੰਮ ਲਈ, ਠੀਕ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦਾ ਗਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਠੀਕ ਉਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੈਪਟਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲੋਂ ਜਦੋਂ ਸ਼ੋਰ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਪਰ ਵੇਖਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।” ਉਹ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਅੱਧਾ ਮੁੜ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਚੁੰਮਣ ਲਈ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ (ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਸਿਰ ਹੇਠਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ।

ਹੁਣ ਕੇ. ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੌਂ ਗਿਆ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਉੱਪਰ ਗੌਰ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੈਪਟਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਨਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਵੀ ਸੀ।

ਦੂਜਾ ਭਾਗ

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ

ਕੇ. ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ, ਅਗਲੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ; ਹਰੇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਲੰਬੇ ਵਕਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਗਤੀ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਰੇਕ ਸਬੰਧਿਤ ਆਦਮੀ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕੋਣ ਤੋਂ ਪੜਤਾਲ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਬਾਅ-ਤਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਚਾਲੇ ਛੋਟੇ ਪੜਾਅ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇ. ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੰਮ 'ਚ ਕੋਈ ਅੜਿੱਕਾ ਨਾ ਪਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦਾ ਦਿਨ ਮਿੱਥਿਆ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇ. ਇਸ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਦੀ ਦਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨ ਲੈਣਗੇ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ; ਸੁਣਵਾਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਕੇ. ਇਸਦੇ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਠੀਕ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਰ ਹਾਲ 'ਚ ਇਸਨੂੰ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਣਗੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਹੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏਗਾ ਹੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਣਾ ਤੈਅ ਹੋਇਆ, ਉਸਦਾ ਨੰਬਰ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਘਰ

ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਹਟ ਕੇ ਇੱਕ ਅੱਧ-ਸ਼ਹਿਰੀ ਗ਼ਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਕੇ. ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕੇ. ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰਿਸੀਵਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਫ਼ੌਰਨ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਹਾਲ 'ਚ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸਦੀ ਪੈਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੀ ਆਖਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਉਦਾਸ ਜਿਹਾ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, ਜਿਹੜਾ ਫ਼ੋਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਪਰ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਫ਼ੋਨ ਮਿਲਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਕੀ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ?” ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਵੈਸੇ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਸਲ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਫ਼ਿਕਰੇ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੋਲੋਂ ਹਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

“ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ।” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ ਖਿਸਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਜਿਆਦਾ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਿਆ। ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਰਿਸੀਵਰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਆਪਰੇਟਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੀ ਸੀ—

“ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕੇ., ਕੀ ਤੂੰ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏਂ? ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਤੇਰੇ ਕੁੱਝ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਹਿਸਟੀਰਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੀ ਤੂੰ ਆਏਂਗਾ? ਜ਼ਰੂਰ ਆਈਂ।”

ਕੇ. ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦਾ ਇਹ ਸੱਦਾ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਬਹੁਤੀ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇੱਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਗੰਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੈਂਕ 'ਚ ਉਸਦਾ ਰੁਤਬਾ ਉੱਚਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਦੇ ਇਸ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਦੇ ਉੱਚ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੀ ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਸਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ

ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਨਿਮਰ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਬਹੁਤ ਚਾਲੂ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਰਿਸੀਵਰ 'ਤੇ ਆਪਰੇਟਰ ਦੁਆਰਾ ਫੋਨ ਜੋੜਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ,

“ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ, ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।”

“ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।” ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਜੁੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਛੋਟੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਕੇ. ਇੰਨਾ ਦੁਖੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਫੋਨ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਫੋਨ 'ਤੇ ਵਿਹਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਫੋਨ ਦੇ ਕੋਲ ਗੈਰਜ਼ਰੂਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹਾਨਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਬੋਲਿਆ,

“ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੁਣੇ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਦੱਸਣਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਏ।”

“ਠੀਕ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛ ਲਓ।” ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਓਹ, ਇਹ ਇੰਨਾ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਿਹੜਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹਾ ਬਹਾਨਾ ਉਹਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਉੱਥੋਂ ਜਾਣ ਲਈ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਐਤਵਾਰ ਸਵੇਰੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਰਟ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਮੌਸਮ ਕਾਫੀ ਖੁਸ਼ਕ ਸੀ। ਕੇ. ਕਾਫੀ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਆਂਢ 'ਚ ਰਾਤ ਭਰ ਕੋਈ ਤਿਉਹਾਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਪਿਛਲੀ ਪੂਰੀ ਰਾਤ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਦੇਰ ਨਾਲ ਉੱਠਿਆ। ਉਹ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪੂਰੇ ਹਫ਼ਤੇ ਉਸਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਉਸਨੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਉਹ ਅਰਧ-ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦਾ ਵਕਤ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ

ਸੀ, ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸੰਬਧਿਤ ਤਿੰਨ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਰੈਬਨਸਟੇਨਰ, ਕੁਲੀਚ ਅਤੇ ਕੈਮਨਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਦੋਵੇਂ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਟ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦਕਿ ਕੈਮਨਰ ਇੱਕ ਕੈਫੇ ਦੇ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕੇ. ਉੱਥੋਂ ਲੰਘਿਆ, ਉਸਨੇ ਅਚੇਤ ਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬੌਸ ਇੰਨੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਜਿਹੀ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਪੈਦਲ ਹੀ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭੇਰਾ ਵੀ ਮਦਦ ਲੈਣ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਪਾਬੰਦ ਵਿਖਾ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਹੇਠੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਉਹ ਠੀਕ ਨੌਂ ਵਜੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਭੱਜਦਾ ਹੋਇਆ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਦਾ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿੱਥਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਭਵਨ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਪਛਾਣ ਲਏਗਾ। ਆਖਰ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਂਵੇ ਜਿਸਦੀ ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਭਵਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਵਾਜਾਈ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜੂਲੀਅਸ ਟਰੈੱਸ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੇ. ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਰੁਕਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਮਕਾਨ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਸਨ। ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੇ ਘਰ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਇਸ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜੇ ਸਨ, ਸਿਗਰਟਾਂ ਦਾ ਪੂੰਆਂ ਛੱਡਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋਏ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਖਿੜਕੀਆਂ 'ਤੇ ਬਿਸਤਰੇ ਸੁੱਕ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦਾ ਸਿਰ ਕੁੱਝ ਪਲ ਲਈ ਉੱਭਰ ਕੇ ਫਿਰ ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਲੋਕ ਗਲੀ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੇ. ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਗੂੰਜ ਉੱਠੀ ਸੀ।

ਲੰਮੀ ਗ਼ਲੀ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣੀਆਂ ਅਤੇ ਗ਼ਲੀ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਥਿਤ, ਜਿੱਥੇ ਕੁੱਝ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਔਰਤਾਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਆ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਪਾਇਦਾਨਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਟੋਕਰਾ ਚੁੱਕੀ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਕੇ. ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਮਾਰਕੇ ਲਗਭਗ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਬਿਹਤਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਕਾਤਿਲਾਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੀਕ ਪਿਆ।

ਕੇ. ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗ਼ਲੀ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਅੱਗੇ ਤੱਕ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਵਕਤ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਨੌਂ ਵਜੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਸੀ। ਉਹ ਭਵਨ ਗ਼ਲੀ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤਾਂ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਚੌੜਾ ਸੀ। ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਲਈ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭੰਡਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਫ਼ਰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੇ. ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਸਦੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਜਾਣ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਮ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਠੀਕ ਉਲਟ ਉਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਬਾਹਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਚੌਕਸੀ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਗੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਇੱਕ ਡੱਬੇ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਨੰਗੇ ਪੈਰ ਆਦਮੀ ਬੈਠਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੱਥ ਨਾਲ ਧੱਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਠੇਲੇ ਉੱਤੇ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਝੂਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪੰਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਗਾਊਨ ਪਹਿਨੀ, ਇੱਕ ਬਿਮਾਰ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਲਟੀ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਸੁੱਟਦੇ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਸਰਸਰੀ ਜਿਹੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਕੇ. ਉੱਤੇ ਸੁੱਟੀ। ਯਾਰਡ ਦੇ ਅਲੱਗ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਆਰ-ਪਾਰ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੱਸੀ ਖਿੱਚੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉੱਚੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ-

ਮਾਰ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੇ. ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ, ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਹ ਥਿੜਕ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਪੌੜੀ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਸਨੂੰ ਤਿੰਨ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਯਾਰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਗੁੱਸੇ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਮਰੇ ਦਾ ਸਹੀ ਖਾਕਾ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਪੱਕਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸੇਗਾ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜਨ ਲੱਗਾ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਰਡਰ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਉਹ ਟਿੱਪਣੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਕਿ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਿਕ ਸੰਮੋਹਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਮਰਾ ਜਿੱਥੇ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਣਾ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉੱਪਰ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇ. ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹੇ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇਗਾ।

ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵੇਲੇ ਕੇ. ਨੇ ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ 'ਚ ਦਖ਼ਲ ਦਿੱਤਾ- ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੇ. ਵੱਲ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਝਾਕੇ।

“ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਇੱਧਰ ਆਉਣਾ ਪਿਆ,” ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ- “ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਠਿਆਈ ਲਿਆਉਣੀ ਪਵੇਗੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੋਟੀ, ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਧੁਲਾਈ ਕਰ ਸਕਾਂ।”

ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪਈ, ਜਦੋਂ ਫ਼ਰਸ਼ ਘਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਰੁਕ ਗਈ ਤਾਂ ਦੋ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ਾਤਿਰ ਸਨ, ਉਸਦੀ ਪਤਲੂਨ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਜੇ ਉਹਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪੱਕਾ ਹੀ ਸੱਟ ਵੱਜ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਭੱਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਅਸਲੀ ਖੋਜ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਜਾਂਚ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਲਾਂਜ਼ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀ ਭਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ- ਇਹ ਨਾਂ ਉਸਨੂੰ

ਇੱਕ ਦਮ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਕੈਪਟਨ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹਰ ਫ਼ਲੈਟ 'ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲਾਂਜ਼ ਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਿਸਤਰੀ ਇੱਧਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਝਾਕਣ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ। ਫ਼ਿਰ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਉਂਵ ਵੀ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਭ ਕਮਰੇ ਇੱਕ ਬਾਰੀ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਜਿੰਨੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਹਰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਇੱਕ ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਬੱਚਾ ਸੰਭਾਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਨਾਲ ਸਟੋਵ ਦੇ ਕੋਲ ਕੰਮ 'ਚ ਰੁੱਝੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਅੱਧ-ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਐਪਰਨ ਪਾਈ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਭੱਜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕਮਰਿਆਂ 'ਚ ਪਏ ਬਿਸਤਰੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦੇ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਾਂ ਫ਼ਿਰ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਬਿਮਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੰਦ ਬੂਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਫ਼ਲੈਟਾਂ 'ਤੇ ਖਟਖਟ ਕਰਕੇ ਕੇ. ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, ਕੀ ਲਾਂਜ਼ ਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਿਸਤਰੀ ਇੱਧਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਬੂਹਾ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਵਲੋਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਹੜੀ ਉਸਦਾ ਸੁਆਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦੀ, ਫ਼ਿਰ ਮੁੜਕੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੀ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਉੱਠ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ।

“ਇਹ ਸੱਜਣ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਧਰ ਕੋਈ ਲਾਂਜ਼ ਨਾਂ ਮਿਸਤਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।”

“ਲਾਂਜ਼ ਮਿਸਤਰੀ?” ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਉੱਠ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ।” ਕੇ. ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ, ਕਿ ਜਾਂਚ ਕਮੀਸ਼ਨ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਤੈਨਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਇਹ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਬੇਮਤਲਬ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਦੇ ਲਈ ਲਾਂਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਉੱਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ, ਉਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਅੰਤ 'ਚ ਉਹ ਲਾਂਜ਼ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਲਾਂਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ

ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਉਹ ਕੇ. ਨਾਲ ਤੁਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੂਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ, ਜਿੱਥੇ ਲਾਂਜ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਲਾਂਜ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਅੰਤ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਰਹੀ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਹੜੀ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਵਿਹਾਰਕ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਪੰਜਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਅਮਲ 'ਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਰਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਨਾਲ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਮੁੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਉਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਅਰਥ ਵਿਹਾਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ। ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਬੂਹਾ ਸਾਹਮਣੇ ਮਿਲਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਖਟਖਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ, ਉਹ ਕੰਧ 'ਤੇ ਲਟਕੀ ਹੋਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਘੜੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਉਸਦੇ ਧਿਆਨ 'ਚ ਲਿਆਂਦਾ ਕਿ ਦਸ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

“ਕੀ ਇੱਥੇ ਲਾਂਜ ਨਾਂ ਦਾ ਮਿਸਤਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਅੰਦਰ ਆਓ।” ਟੱਬ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੋਤੜੇ ਪਾ ਕੇ ਧੌਂਦੀ ਹੋਈ, ਚਮਕੀਲੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭੀੜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ-ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨਾਲ ਦੋ ਬਾਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਉਹ ਕਮਰਾ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਠੀਕ ਹੇਠਲੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਗੈਲਰੀ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਛੱਤ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਲਾਏ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਕੇ. ਇਸ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਲੈ ਸਕਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ

ਉਸਨੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ- “ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਲਾਂਜ਼ ਹੈ...।”

“ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ।” ਔਰਤ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ- “ਅੰਦਰ ਆਓ।”

ਸ਼ਾਇਦ ਕੇ. ਉਸਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬੁਰੇ ਤੱਕ ਲੈ ਆਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲੀ- “ਅੰਦਰ ਆਓ, ਮੈਂ ਬੁਰਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ।”

“ਬਹੁਤ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਬੁਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਪੈਸੇ ਗਿਣਨ ਦੇ ਪੱਜ 'ਚ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਫੈਲਾਈ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਦੂਜਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਇੱਕ ਹੀ ਹੱਥ ਵਧਿਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਕੱਦ ਦੇ ਲਾਲ ਗੱਲੂ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਸੀ।

“ਆਓ, ਇੱਧਰੋਂ ਆਓ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

ਕੇ. ਉਸ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਸ ਭੀੜ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤੰਗ ਜਿਹਾ ਰਸਤਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚ ਦੇਣ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਆਰ-ਪਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੱਜੇ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਚਿਹਰਾ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਬੋਲਚਾਲ ਜਾਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਕਾਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਆਰਾਮਦੇਹ ਸੂਟਾਂ ਵਾਂਗ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਕੋਟ ਲਟਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਹੀ ਕੇ. ਇਸ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਭਾ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ।

ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਨੀਵਾਂ ਜਿਹਾ ਮੰਚ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਭੀੜ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੇਜ਼ ਟੇਢਾ ਪਿਆ। ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਮੰਚ ਦੇ ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਬੈਂਚਾ ਅਤੇ ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਡੂੰਘੇ ਜਿਹੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦੱਬੇ

ਹਾਸੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਕਰੀ ਅਤੇ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੂਹਣੀ ਟਿਕਾਈ ਖੜਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਹਵਾ 'ਚ ਏਦਾਂ ਝੁਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਾਰਟੂਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਜਿਹੜਾ ਕੇ, ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਹੌਂਦ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਔਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੰਚ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਪਰ ਉੱਪਰ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਮੁੰਡੇ ਵੱਲ ਦਵਾਇਆ, ਉਦੋਂ ਉਹ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਰਤਾ ਕੁ ਝੁਕ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਘੜੀ ਵੇਖੀ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੇ. ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਦੌੜਾਈ।

“ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

ਕੇ. ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਾਕ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਤਫ਼ਸੀਲੀ ਫੁਸਫੁਸਾਹਟ ਫੈਲ ਗਈ।

“ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।” ਹੁਣ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਘੁਮਾਈ। ਫੁਸਫੁਸਾਹਟ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਆਦਮੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਫੁਸਫੁਸਾਹਟ ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਵਕਤ ਲੱਗਾ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਕੇ. ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਗੈਲਰੀ 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਕੁੱਝ ਬੰਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਹਲਕੇ ਹਨੇਰੇ ਜਿਹੇ ਭਰੇ ਪੁੰਦਲਕੇ ਅਤੇ ਮਟਿਆਲੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਾਕੀ ਹਾਜ਼ਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਭੱਦੇ ਢੰਗ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਸਿਰਹਾਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਧ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਖੁਦ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ। ਕੇ. ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬੋਲਣ ਦੇ ਬਜਾਏ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਂਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਕਥਿਤ ਦੇਰੀ ਦੇ ਲਈ

ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ 'ਤੇ ਉਤਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ ਇੰਨਾ ਕਿਹਾ-
“ਮੈਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਤਾਂ ਆਇਆਂ ਹਾਂ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਾਂ।”

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਹਾਲ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕੋਨੇ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਭਰਿਆ ਸ਼ੋਰ ਉੱਠਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲੈਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਠੀਕ ਪਿੱਛੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋਇਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਸਿਰਫ ਇੱਕ-ਦੋ ਤਾੜੀਆਂ ਦੀ 'ਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਜਾਏ ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਜਿੱਤ ਲਏ ਜਾਣ।

“ਹਾਂ।” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।” ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਫੁਸਫੁਸਾਹਟ ਫੈਲਣ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਇਹ ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬੋਲਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ- “ਫਿਰ ਵੀ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਇਸ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਦੁਹਰਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਵਧੋ।”

ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੰਚ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਕੇ. ਦੇ ਲਈ ਥਾਂ ਬਣ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ। ਉਹ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ। ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭੀੜ-ਭੜੱਕਾ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਹੀ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਜਾਂਚ-ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੇਜ਼ ਨਾਲ ਉਹ ਨਾ ਟਕਰਾਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸਦਾ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ।

ਜਾਂਚ-ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਇਸ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਖ਼ਰੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਈ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਚੀਜ਼, ਡਾਇਰੀ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਜਿਹੜੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕਾਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬੇਰੰਗ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

“ਠੀਕ ਹੈ।” ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਘੁਮਾ ਕੇ ਕਿਹਾ।

ਫਿਰ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤੱਥ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ- “ਤੂੰ ਘਰਾਂ 'ਚ ਰੰਗ-ਰੋਗਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਏਂ?”

“ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੈਂਕ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ ਹਾਂ।”, ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਹੇਠਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਜਵਾਬ ਤੇ ਹੱਸ ਪਈ, ਜਿਹੜੀ ਲਗਭਗ ਇਹ ਕਿਆਸ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵੀ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਗੋਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਇੱਦਾਂ ਹਿੱਲ ਸਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੰਘ ਦਾ ਜਾਨਲੇਵਾ ਦੌਰਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਹੱਸ ਪਏ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਜਿਸਦਾ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਾਫ਼ੀ ਨਰਾਜ਼ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਗੈਲਰੀ 'ਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਇਆ ਵੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਸੁਲੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ 'ਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਆਂ ਸਨ, ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਉੱਗ ਆਈਆਂ ਸੰਘਣੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਫੜਫੜਾਉਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਪਰ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਕਮਰੇ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਅਜੇ ਵੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਸੀ। ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੋ ਰਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਓਨੀ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬੇ ਨੂੰ। ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪੱਖ ਵੀ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਬੈਠਾ ਇਹ ਸਮੂਹ (ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸੀ) ਵੀ ਦਰਅਸਲ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਬੈਠੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗੈਰਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਾਂਤ ਵਿਹਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕੇ. ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

“ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਿਬ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰੰਗ-ਰੋਗਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਮਾ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਮਲ 'ਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਰਕ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਹੋਵੋਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ

ਦੇਵਾਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਅਸਲ 'ਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਕਤ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਦਿਆਲਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਕਰ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਗਿਆਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਾਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੀ। ਉਹ ਤਲਖੀ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ 'ਚ ਜਿੰਨਾ ਤਲਖੀ ਨਾਲ ਉਹ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਹ ਬੋਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਸੀ। ਜੋ ਵੀ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਸਦੀ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਤਾਰੀਫ਼ ਹੋਣੀ ਤਾਂ ਬਣਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਪੂਰੇ ਕਥਨ ਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ਾਲਸ ਚੁੱਪੀ ਨੇ ਹੀ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਲੋਕ ਚਿੰਤਾ 'ਚ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਚੁੱਪ ਉਸ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਹਾਲ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਨਾਲ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਜਵਾਨ ਧੌਬਣ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਆਈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਤਤਕਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਉੱਪਰ ਪੈ ਗਿਆ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹ ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਕੇ. ਦੇ ਵਾਕ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਅੰਤਰਾਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਦੋਬਾਰਾ ਚੁੱਕ ਲਈ।

“ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਕੇ. ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਡਾਇਰੀ ਵੀ ਇਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

ਉਸ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਸਭਾ 'ਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਏ ਕੇ. ਨੇ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚੋਂ ਡਾਇਰੀ ਖੋਹ ਲਈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਸਭ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਇੱਕ ਪੰਨਾ ਆਪਣੀਆਂ

ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭੱਦੀ ਲਿਖਾਈ ਵਾਲੇ ਪੀਲੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤੇ।

“ਇਹ ਹੈ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ।” ਮੇਜ਼ ’ਤੇ ਡਾਇਰੀ ਸੁੱਟਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ, ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹੀ ਪਸੰਦ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜਾਓ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਵਹੀਖਾਤੇ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਛੂਹ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।” ਇਹ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਹਲੀਮੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ, (ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ) ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਵਧਾ ਕੇ ਡਾਇਰੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ।

ਅਗਲੀ ਸਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਭਰ ਤੱਕਣੀ ਨਾਲ ਝਾਕਿਆ। ਉਹ ਸਭ ਬਜ਼ਰਗ ਲੋਕ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਦੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਵਾਕ ਪੂਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਲਝਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੀ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਲੋਕ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਪੂਰੀ ਸਭਾ ’ਤੇ ਆਪਣੀ ਛਾਪ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਸਨ?

“ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ?” ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਕੇ. ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਫਰੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। (ਇਸ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਕਥਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਆਸਬੱਧਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ), “ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਸਦਾ ਸੰਕੇਤ ਤਾਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ।”

ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ’ਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਉੱਚੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤਾੜੀ ਵਜਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਚੀਕ ਪਿਆ- “ਵਾਹ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਵਾਹ-ਵਾਹ। ਅਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਾਹ-ਵਾਹ।”

ਅਗਲੀ ਸਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੁ ਆਪਣੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਫੇਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਚੀਕ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਘੁੰਮਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਤਾਂ ਵਧਿਆ ਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਰ ਆਦਮੀ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਕੇ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

“ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਮਕ ਉੱਠਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸਲ 'ਚ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਸਰਵਜਨਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ 'ਤੇ ਸਰਵਜਨਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਹੋਵੇ। ਸੁਣੋ, ਲਗਭਗ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਠੀਕ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਚਰਚਾ ਦਾ ਬਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਵੇਰ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਬ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰੰਗ-ਰੋਗਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਮੇਰੇ ਹੀ ਵਾਂਗ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲੱਗੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆਏ। ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਉੱਪਰ ਦੋ ਅਜੀਬ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਜੇ ਮੈਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਗੁੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਵਾਰਡਰ ਤਾਂ ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਬਦਮਾਸ਼ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਦੀਆਂ ਫ਼ਾਲਤੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਰਿਸ਼ਵਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੇਰੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਅੱਖ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗੇ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖਾਣਾ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਣਗੇ, ਜਦਕਿ ਨਿਰੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਖਾਣਾ ਹੜੱਪ ਕਰ ਲਿਆ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ ਤੀਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਕੋਲ

ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਮਰਾ ਉਸ ਔਰਤ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਭਾਂਵੇ ਇਹ ਸਭ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮੇਰੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਜ਼ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਤੇ ਦੋ ਵਾਰਡਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਇੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਇਸਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਉਸ ਔਰਤ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ? ਦਰਅਸਲ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਸ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਹੋ ਆਖ਼ਰੀ ਫ਼ਿਕਰ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਬੈਂਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਛੋਟੇ ਕਲਰਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਕਲਰਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਿਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਮੇਰੇ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਉੱਥੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧਕੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਾ ਕੁੱਝ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਿਨ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਧਾਰਨ ਔਰਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ- ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼- ਤਾਂ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਇੰਨੀ ਸਮਝਦਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗ਼ਲੀ ਦੇ ਗੁੰਡੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੁੱਝ ਨਫਰਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੋਝਲ ਸੰਤਾਪ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਇਸੇ ਸਭ ਦੇ ਕੁੱਝ ਖ਼ਤਰਨਾਕ

ਨਤੀਜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ?”

ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇੱਥੇ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਬੈਠੇ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਸਾਰਮਣੇ ਬੈਠੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੱਖ ਨਾਲ ਕੋਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕੇ. ਮੁਸਕਾਇਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਬ ਨੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ-ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇੱਧਰੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਸ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਸੀ ਜਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਗੈਰਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕਿੰਨੇ ਅਣਚਾਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਸਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਾ ਸਹੀ ਮਤਲਬ ਲੱਭ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਗੁਆ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਗੁਪਤ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੇ ਬਜਾਏ, ਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਇੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਆਪਣੇ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੇਣ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਹੁਣ ਰੌਲਾ ਪਾਓ।' ਜਾਂ ਫਿਰ 'ਹੁਣ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾ ਦਿਓ'।

ਘਬਰਾਹਟ ਜਿਹੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜਾ ਆਦਮੀ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਫਿਰ ਝੁਕ ਆਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੂਚਨਾ। ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ ਲੋਕ ਹੌਲੀ ਨਾਲ ਪਰ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਦੋ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਘੁਲਮਿਲ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਛਾਇਆ ਪ੍ਰੰਦ ਦਾ ਬੱਦਲ ਦਰਦਨਾਕ ਹੋ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦੂਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਤਕਲੀਫ਼ਦੇਹ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਉੱਪਰ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਵੇਖਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ

ਸੀ। ਉਹ ਬਾਕੀ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਮਰੀਅਲ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨੀ ਹੀ ਹੌਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਹਾਇਕ ਨੇ ਫ਼ੌਰਨ ਆਪਣੀਆਂ ਧੌਣਾਂ ਝਟਕਾਈਆਂ। “ਮੈਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਾਕਿਆ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹਾਂ, ਇਸਲਈ ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਇਸਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਕਾਲਪਨਿਕ ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਹੈ) ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਦੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੁੱਝ ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਰਤਾ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇੱਥੋਂ ਜਾਣਾ ਹੈ।”

ਅਚਾਨਕ ਉੱਥੇ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਛਾ ਗਈ। ਸਭਾ 'ਚ ਕੇ. ਦੀ ਪਕੜ ਇੰਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕੀ ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਸ਼ੌਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ ਜਾਂ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕਿਆ। ਲੋਕ ਸਤੁੰਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਨ।

“ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਸਭਾ ਦੀ ਕੇਂਦਰਤਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਨਭਨਾਹਟ ਉੱਭਰੀ, ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਸਾਹ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, “ਇਸ 'ਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਚਹਿਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੀ ਇਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੰਗਠਨ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਗਠਨ ਜਿਹੜਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਾਰਡਰਾਂ, ਮੁਰਖ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਸੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਨੌਕਰਾਂ, ਕਲਰਕਾਂ, ਪੁਲਸੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕਾਂ- ਸ਼ਾਇਦ ਜੱਲਾਦਾਂ, ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਇਸ ਸ਼ੱਕ ਦੀ

ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ- ਤੱਕ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਫ਼ੌਜ ਹੈ। ਅਤੇ ਦੋਸਤੋ, ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ? ਇਹ ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਗ਼ਲਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਿਫ਼ਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਪੂਰਾ ਸੰਗਠਨ ਇੰਨਾ ਬੇਕਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਲਾ ਇਹਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਘਟੀਆ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਫ਼ੌਜੀ ਜੱਜ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਤਾਂ ਹੀ ਵਾਰਡਰ ਲੋਕ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਤੱਕ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਹੀ ਬੇਅਕਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਣਜਾਣੇ ਫ਼ਲੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਹੀ ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਦ ਕੇ ਹੇਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਰਡਰ ਲੋਕ ਹਿਕਾਰਤ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਡੀਪੂਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਰੱਖੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਡੀਪੂਆਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਪਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਮਾਈ ਗਈ ਸੰਪੱਤੀ ਸੜਨ ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੇ ਸਚਮੁੱਚ ਇਹ ਡੀਪੂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੋਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ”

ਹਾਲ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਕੋਠੇ 'ਚੋਂ ਉੱਠੇ ਠਹਾਕੇ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਧਰ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਘੱਟ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਪੁੰਦ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਧਿਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਹੀ ਪੌਬਣ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਦਿਆਂ ਹੀ ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਥੇ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਾਬਤ ਹੋਏਗੀ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕਣਾ ਹੁਣ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਕੇ. ਹੁਣ ਜੋ ਵੀ ਵੇਖ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਸੀ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਮਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਠੇ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਦਬਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਠਹਾਕੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਛੱਤ ਵੱਲ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਘੇਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਗੈਲਰੀ 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕ ਹੁਣ ਰੁਮਾਂਚਿਤ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬਿਖਰ

ਤਾਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੇ. ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਫ਼ੌਰਨ ਘੁੰਮ ਜਾਣ ਦਾ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ ਫੇਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਸ ਦੰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਦਫ਼ਾ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀਆਂ ਮੂਹਰਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਸਥਿਰ ਬੈਠੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਕੋਈ ਹਿੱਲਿਆ-ਜੁੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੇ. ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੱਥ (ਪਿੱਛੇ ਘੁੰਮਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ) ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਕਾਲਰ ਪਿੱਛੋਂ ਫੜ ਲਿਆ। ਕੇ. ਹੁਣ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੰਪਤੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਮੰਚ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਉਹ ਭੀੜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਜ਼ਰ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੱਕ ਸੀ। ਕੀ ਉਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ? ਕੀ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ? ਕੀ ਜਦ ਉਹ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਟਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਕਣ ਲੱਗੇ ਸਨ? ਉਸਦੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਇਹਨਾਂ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਕੀ ਸੀ? ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਝਾਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਰਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਧਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਵਿਰਲੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਸਿੰਗ ਉੱਗ ਆਏ ਹੋਣ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ, ਅਤੇ ਇਹੀ ਅਸਲ ਖੋਜ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕੇ. ਨੇ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਕੋਟ ਦੇ ਕਾਲਰਾਂ 'ਤੇ ਤਮਗੇ ਚਮਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਕਾਰਾਂ ਦੇ ਤਮਗੇ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਤਮਗੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੱਜੇ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੋ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਹ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਦਮ ਜਦ ਉਹ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਕਾਲਰ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹੋ

ਜਿਹੋ ਤਮਗੇ ਸਨ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਸ਼ਾਂਤ ਬੈਠਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਹਵਾ 'ਚ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਇੱਕ ਦਮ ਪਤਾ ਲੱਗੀ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਆਖਿਆਨ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ, “ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ। ਉਹੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਗਰੁੱਪ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਜਾਸੂਸਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਇੱਥੇ ਆ ਵੜੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਨਕਲੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਪਰੀਖਣ ਦੇ ਲਈ ਕੁੱਝ ਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬੇਕਸੂਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਟਿਕਾਣੇ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਵਕਤ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਮਿਲਿਆ ਹੀ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬੇਕਸੂਰ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੇਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਿਰ ਭੰਨ ਦੇਵਾਂਗਾ।” ਕੇ. ਉਸ ਕੰਬਦੇ ਹੋਏ ਬੁੱਢੇ 'ਤੇ ਚੀਕਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ, “ਜਾਂ ਤੂੰ ਠੀਕ ਹੀ ਕੁੱਝ ਨਵਾਂ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਇਸ ਪੇਸ਼ੇ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ, ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਹੈ।”

ਉਸਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਿਆ ਆਪਣਾ ਹੈਟ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨਕੁੰਨ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਚੀਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੂਹੇ ਤੱਕ ਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਤਾਂ ਕੇ. ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ ਦਿਸਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੂਹੇ ਤੇ ਖੜਾ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਇੱਕ ਮਿੰਟ!” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਕੇ. ਨੇ ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਉਬਾਸੀ ਲਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬੂਹੇ ਤੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਟਿਕਾਈ ਖੜਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਹੈਂਡਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। “ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ,” ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਅੱਜ ਤੂੰ ਉਹ ਸਭ ਫਾਇਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਹੀ ਗਵਾ ਲਏ ਹਨ।”

ਕੇ. ਹੱਸ ਪਿਆ। ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁਣ ਵੀ ਬੂਹੇ ਤੇ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਸੀ- “ਬਦਮਾਸ਼ੋ!” ਉਹ ਚੀਕਿਆ। “ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੋ।”

ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਪਿੱਛੇ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਰੌਲਾ ਉੱਭਰ ਆਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਆਖਰ ਇੱਧਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਇਆ ਕੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਜਾ ਭਾਗ

ਖਾਲੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ - ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਦਫਤਰ

ਅਗਲੇ ਪੂਰੇ ਹਫਤੇ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੇ. ਤਾਜ਼ਾ ਸੁਨੇਹੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੇ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਵੀ ਸੁਨੇਹਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਉਸੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਰ ਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਲੰਘਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਪਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਜਿਹੜੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੁਹੇ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਰਸਤਾ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਰੀ ਕੀਤੇ ਉਹ ਸਹੀ ਬੁਹੇ 'ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਖਟਖਟਾਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਬੁਹੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ। ਬੁਹੇ ਉੱਤੇ ਜਿਹੜੀ ਔਰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

“ਅੱਜ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।” ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਕੀ ਮਤਲਬ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ?” ਬੇਯਕੀਨੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਤੁੰਸਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਕਮਰਾ ਸਚਮੁੱਚ ਖਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਖਾਲੀਪਨ ਅੱਜ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਬਦਕਿਸਮਤ ਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੰਚ ਦੀ ਅਡੋਲ ਪਏ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮਰੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ।

“ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?” ਕੇ. ਨੇ

ਪੁੱਛਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨਾ ਲੰਮਾ ਰਸਤਾ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਬਗੈਰ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਇੱਥੇ ਚਲਾ ਆਇਆ ਸੀ।

“ਨਹੀ!” ਔਰਤ ਨੇ ਬੁਹਾ ਬੰਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ- “ਇਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ।”

“ਓਹ! ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ- “ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਇਹ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਯਾਫਤਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਅਣਭਿੱਜ ਅਤੇ ਬੇਕਸੂਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।”

“ਹਾਂ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ,” ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜੀ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਸੀ।

“ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ।

“ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ?” ਔਰਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਕੀ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਏਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ, ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਅਰਦਲੀ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਕਮਰਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਹੱਥ-ਮੂੰਹ ਧੋਣ ਵਾਲੀ ਚਿਲਮਚੀ ਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਾਂਗ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਔਰਤ ਨੇ ਉਸਦੀ ਇਸ ਹੈਰਾਨਗੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ, ਸਾਡੀ ਇੱਥੇ ਮੁਫਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਚਹਿਰੀ ਲੱਗਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਔਖ ਵੀ ਹੈ।”

“ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਕਮਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ- “ਇਸ ਦੇ ਬਜਾਏ ਇਹ ਤੱਥ ਜਾਣਕੇ ਕਿ ਤੂੰ ਸ਼ਾਦੀਸ਼ੁਦਾ ਏਂ।”

“ਸ਼ਾਇਦ ਤੂੰ ਪਿਛਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈ ਉਸ ਘਟਨਾ ਵੱਲ ਮੇਰਾ

ਧਿਆਨ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਜਦ ਤੇਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ ਸੀ?”
ਔਰਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਉਹ ਸਭ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਕਹਿ ਰਹੀ ਏਂ ਕਿ ਤੂੰ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਏਂ।”

“ਉਸ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੱਕਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਬਹੁਤਾ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

“ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ।” ਕੇ. ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਹਟਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਬਹਾਨਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਤੂੰ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਅਲਿੰਗਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਯੁਗਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਸੋਹਣੀ ਨਾ ਹੋਵਾਂ ਪਰ ਉਸਦੇ ਲਈ ਹਾਂ। ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੇ ਵੀ ਹੁਣ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਮੰਨਦੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਤੱਕ ਉਹ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸੀ।”

“ਇਹ ਸਭ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤੂੰ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ?” ਔਰਤ ਨੇ ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਲਈ ਕੁੱਝ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ- “ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਉਸ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ 'ਚ ਮੈਂ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੰਤ 'ਚ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਾਲ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਈ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਿੰਨਾ ਭਿਆਨਕ ਹੈ।” ਕੇ. ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਕੇ ਇੱਕ ਵਕਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ- “ਤੂੰ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਏਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾ ਲਵੇਂਗਾ?”

ਕੇ. ਮੁਸਕਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨਰਮ ਉਂਗਲਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਘੁਮਾਇਆ। “ਸਚਮੁੱਚ ਇਹ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਏਂ ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੇਂ, ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਹੱਸ ਪਵੇਗਾ ਜਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਏਗਾ। ਦਰਅਸਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਹ ਦਖਲ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਆਪਣੀ ਨੀਂਦ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਚਮੁੱਚ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ- ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸਲ 'ਚ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਹਿਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਾਂ, ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਤੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਿਆਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਏਂ।”

“ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ?” ਔਰਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਅੱਛਾ, ਜਿਵੇਂ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਖਾ ਕੇ, ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ।”

“ਪਰ ਹਾਂ!” ਔਰਤ ਚੀਕ ਪਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗੀ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਲੱਗ-ਲੱਗ ਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਜਿਲਦ ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਦੋਫ਼ਾੜ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਧਾਗਿਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਗਏ ਸਨ।

“ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕਿੰਨੀ ਗੰਦੀ ਹੈ?” ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੇ. ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਪਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਧੂੜ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕੇ. ਨੇ ਢੇਰ 'ਤੇ ਪਈ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸ਼ਲੀਲ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨੰਗ-ਧੜੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸੌਫ਼ੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕਲਾਕਾਰ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੀ ਕਲਾ ਇੰਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ ਕਿ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਖ਼ਾਸ ਨਹੀਂ ਉੱਭਰਦਾ ਸੀ, ਬਿਨਾਂ ਇਸਦੇ ਕਿ ਆਦਮੀ

ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੇ ਠੋਸ ਸਰੂਪ ਬੇਕਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜੰਮੇ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਕਲੀ ਲੱਗਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਭੱਦੀ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਕੇ. ਨੇ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਵੀ ਪਲਟੇ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਟਾਇਟਲ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਸੀ- ‘ਗ੍ਰੇਟ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਹੰਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤੇ।’

“ਇਹੀ ਨੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇੱਥੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਇਹੀ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦਿਵਾਉਣਗੇ?”

“ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੀ, ਕੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਰਨ ਦੇਵੇਂਗਾ?” ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਕੀ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤ ਮੁੱਲ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਸੱਚੀਂ ਇਹ ਸਭ ਕਰ ਸਕਦੀ ਏਂ? ਤੂੰ ਹੁਣੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਮ ਉੱਤੇ ਹੈ।”

“ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੀ,” ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਆ ਆਪਾਂ ਇਸੇ ’ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਤਰੇ ਬਾਰੇ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਡਰਦੀ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਡਰਨਾ ਚਾਹਾਂ।” ਉਸਨੇ ਮੰਚ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪੌੜੀ ’ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

“ਤੇਰੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਹਨ।” ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੈਠ ਗਏ ਤਾਂ ਔਰਤ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਚਿਹਰੇ ’ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਗਾਢ ਕੇ ਕਿਹਾ- “ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਸੋਹਣੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੋਹਣੀਆਂ ਨੇ। ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇੱਥਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਹਾਲ ’ਚ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ।”

ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ, ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚਿਆ। ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਉਨੀ ਹੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹਰੇਕ ਅਜਨਬੀ ਦੀ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਆਓ ਭਗਤ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੇ.

ਚੁੱਪਚਾਪ ਉੱਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ।

“ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਕੁੱਝ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕੇਂਗੀ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿਉਂਕਿ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਏਂ, ਜਿਹੜੇ ਇੱਥੇ ਝੁੰਡਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ 'ਚ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਏਂ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁੱਝ ਕਰਵਾ ਵੀ ਸਕਦੀ ਏਂ, ਇਸ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਤੂੰ ਇਸ ਸਭ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਗਵਾ ਲਏਂਗੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਜੋ ਵੀ ਸਬੰਧ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਬੰਧ ਤੇਰੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਬਦਲਾ ਦੇ ਸਕਾਂ। ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸੰਕੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਪਸੰਦ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਉਸ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਏਂ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੀ ਏਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਉਦਾਸ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਏਂ, ਜਿਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੈਂ ਲੜਨਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ 'ਚ ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਲੀ ਹੋਈ ਏਂ। ਤੂੰ ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਏਂ, ਜਾਂ ਮੰਨ ਲੈ ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਵੀ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਸਦਾ ਵਧੇਰੇ ਮਾਣ ਰੱਖਦੀ ਏਂ। ਤੇਰੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਬੜੀ ਸੌਖ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

“ਨਹੀਂ!” ਉਹ ਚੀਕ ਪਈ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖੀਆਂ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦਮ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ। “ਹੁਣ ਤੂੰ ਇੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਤੂੰ ਇੱਥੋਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕੀ ਤੂੰ ਸਚਮੁੱਚ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏਂ? ਕੀ ਮੈਂ ਇੰਨੀ ਗਿਰੀ ਹੋਈ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਹੋਰ ਰੁਕਣ ਦਾ ਭੋਰਾ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ

ਦੇ ਸਕਦਾ?”

“ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, “ਜੇ ਤੇਰੇ ਲਈ ਮੇਰਾ ਰੁਕਣਾ ਸਚਮੁੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਰੁਕਣ 'ਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵਕਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਹੀ ਤਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਇੱਧਰ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੇਸ 'ਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਸੋਚੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਹੱਸ ਪਵਾਂਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਉਸ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਸੰਨ ਕੇ ਚੱਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਿਸੇ ਅਸਲ ਅੰਤ 'ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇਗਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੋਕੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਰੋਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁਸਤਾ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੁਲੱਕੜ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ, ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਡਰ ਗਏ ਹੋਣ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕੇਸ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ, ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਮਿਲੇਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਦਮ ਵਿਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਇੱਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਏਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਾਰੀ ਬੇਕਾਰ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਰ-ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਭੁਲਾਵਿਆਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾਈ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਉਕਸਾ ਸਕਣਗੇ। ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਏਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਹਰ ਹਾਲਤ 'ਚ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਹ ਜਾਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਅਤੇ ਜੇ ਨਾ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣ ਜਾਂ ਨਾ। ਇਸਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਝ ਮਿਹਨਤ ਬਚ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਅਣਸੁਖਾਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਰਾਹਤ ਮਿਲੇਗੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਾਂਗਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ

’ਤੇ ਚਪੇੜ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਪੱਕਾ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ’ਤੇ ਚਪੇੜ ਜ਼ਰੂਰ ਪਵੇ। ਕੀ ਤੂੰ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਸਚਮੁੱਚ ਜਾਣਦੀ ਏਂ?”

“ਹਾਂ!” ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ-” ਉਹੀ ਪਹਿਲਾ ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਦਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੀ ਰਪਟਾਂ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਏਂ ਕਿ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲੋਕ ਸੁਸਤ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਸਭ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਬੇਹਿਸਾਬ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਪਿਛਲੇ ਐਤਵਾਰ ਵੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਲਈ ਲੈਂਪ ਜਗਾਇਆ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਸੋਈ ’ਚ ਲਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਲੈਂਪ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਘਰ ਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਜਾ ਕੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਕਾਬਿਲ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਗੁਆਂਢੀ ਇੱਧਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਬਾਰੇ ਭੁੱਲ ਗਏ ਅਤੇ ਸੌ ਗਏ। ਅਚਾਨਕ ਰਾਤ ਨੂੰ- ਸ਼ਾਇਦ ਸਵੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ- ਮੈਂ ਜਾਗ ਪਈ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਡੇ ਬਿਸਤਰੇ ਕੋਲ ਖੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲੈਂਪ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਉੱਪਰ ਨਾ ਪਏ। ਇਹ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਜਿਹੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਇੰਨੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਗਾ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਐਨਾ ਡਰ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਪਰ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਬ ਅਦਬ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ’ਚ ਫੁਸਫੁਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਲੈਂਪ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੌਂਦੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਦੇ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ

ਸਕਣਗੇ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਏਸੇ ਲਈ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਬ ਕਿੰਨੀਆਂ ਰਪਟਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਕੇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਹੋਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਹੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ। ਅਤੇ, ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ, ਐਨੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਰਪਟਾਂ ਲਿਖਣਾ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੇ ਕੁੱਝ ਹੋਇਆ ਤੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏਂ ਕਿ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਬ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਾਟੂ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਵਕਤ 'ਚ, ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਪਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਕਾਲੂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕੋਲ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਯਕੀਨ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਰੋਸ਼ਮੀ ਜੋੜਾ ਭੇਜਿਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਲਈ ਹਾਲ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਖ਼ੁਬਸੂਰਤ ਜੋੜਾ ਹੈ, ਵੇਖ।” ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸਕਰਟ ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ- “ਹਾਂ, ਇਹ ਪਿਆਰਾ ਜੋੜਾ, ਪਰ ਸੱਚੀਂ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

ਅਚਾਨਕ ਉਹ ਰੁਕ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਫੁਸਫੁਸਾਈ-

“ਸ਼..ਸ਼... ਬਰਥੋਲਡ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਚੁੱਕੀਆਂ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੌਜੁਆਨ ਖੜਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਧਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਕਮਾਨੀਦਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਤ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਛੋਟੀ, ਘੱਟ ਸੰਘਣੀ ਅਤੇ ਭੂਰੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਉਗਾ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਮਰੋੜੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਇਸ ਹੈਰਾਨਕੁੰਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਸੀ, ਆਦਮੀਅਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਆਦਮੀ

ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ 'ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਹੱਥ ਹਟਾ ਕੇ, ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਵੱਲ ਇੱਕ ਉੱਗਲ ਨਾਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਔਰਤ ਕੇ. ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਫੁਸਫੁਸਾਈ-

“ਮੇਰੇ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਬੁਰਾ ਨਾ ਸੋਚੀਂ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਉਹ ਇੱਕ ਘਿਰਨਾਜਨਕ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਜ਼ਰਾ ਉਹਦੀਆਂ ਟੇਢੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵੱਲ ਤਾਂ ਵੇਖ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਿੱਧੀ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵਾਂਗੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲਾਂਗੀ ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇਂਗਾ ਤਾਂ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੀ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਚਾਹਵੇਂਗਾ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਹ ਸਭ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਵੇਂ। ਮੈਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਇੱਥੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ 'ਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ।”

ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੌੜਦੀ-ਕੁੱਦਦੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਪਹੁੰਚੀ। ਕੇ. ਖਾਲੀਪਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਤੱਕ ਅਣਚਾਹਿਆਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਔਰਤ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਿਆ, ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਆਕਰਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਖੁਦ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸਮਰਪਿਤ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਪਲ ਭਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਿ ਇਹ ਔਰਤ ਉਸਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਦੇਵੇਗੀ, ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਖ਼ਰ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਜਕੜ ਲਵੇਗੀ? ਕੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇੰਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਕਚਹਿਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕੇ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਐਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ? ਕੀ ਉਸ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵੀ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼? ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੱਚੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਇੱਕ ਦਮ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨੀਚ ਨੌਕਰਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਇਸਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਇਸ ਔਰਤ ਨੂੰ

ਲੁਭਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਕਿ ਰੋਜ਼ ਇਹ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕੇ. ਦੇ ਬਾਰੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਖਾਲੀ ਮਿਲੇ। ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਈ ਖਾਲੀ ਮਿਲੇ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਕੇ. ਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਉਹ ਔਰਤ ਭਾਰੀ ਅਤੇ ਮੋਟੇ ਸਟਫ਼ ਦੇ ਕਾਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ 'ਚ ਲਿਪਟਿਆ ਉਹ ਦਿਲਕਸ਼, ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਗਰਮ ਸਰੀਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇ. ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਔਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੀ ਹੋ ਚੱਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਕਲਾਈ ਨੂੰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮਾਰਿਆ। ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਔਰਤ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇੱਕ ਪਲ ਦੇ ਲਈ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਇੱਕ ਦਮ ਝੁਕਾਅ ਲਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤੇ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਝੁਕ ਆਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗਲੇ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਚੁੰਮ ਲਿਆ। ਕੇ. ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਉਸ ਬੇਦਰਦੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਔਰਤ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੇ. ਉੱਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਚਹਿਲਕਦਮੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ 'ਤੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕਿਵੇਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਲੈ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜੀਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਪੈਰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਹੱਦ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ- “ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏਂ। ਦਰਅਸਲ ਤੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੁਟ ਸਕਦਾ ਸੀ- ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਇੱਥੇ ਕਮੀ ਨਾ ਲੱਗਦੀ। ਹਾਂ, ਹੋਰ ਕੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ

ਇੱਧਰ ਆਇਆ ਸੀ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਰਫੂਚੱਕਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਓਨੀ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਜਿੰਨੀ ਤੂੰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ”

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਾਅਪੇਚਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਾਪਸੰਦ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁੱਦਈ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮੁਸਕੁਰਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ - “ਮੈਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹਾਂ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਪੜਾਈ ਦੇ ਲਈ ਆਇਆ ਏਂ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਏਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਖੁਦ ਇਸ ਔਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੱਜ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲ 'ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪੜਾਈ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਨਿਆਂ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਵਾਕਿਫ਼ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਸਿਰਫ਼ ਭੱਚੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸਕਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪੱਕਾ ਹੀ ਤੂੰ ਬੇਅਦਬ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਣ 'ਚ ਮਾਹਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਏਂ। ”

“ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ” ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਇਸ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, “ਇਹ ਇੱਕ ਗ਼ਲਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਵਕਫ਼ਿਆਂ 'ਚ ਇਸਨੂੰ ਇਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ”

“ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸ ਔਰਤ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ - “ਆ ਚੱਲੀਏ। ”

“ਓਹ! ਅੱਛਾ, ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ” ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਸਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਉਸ ਨੌਜੁਆਨ ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਖਿੱਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਤਰਸ ਭਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸੁੱਟੀ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੇ. ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਡਰਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜੇ

ਤੱਕ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਦਬਾਈ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੋ ਕਦਮ ਤੱਕ ਕੇ. ਉਸ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਗਲਾ ਦਬਾਉਣ ਦੇ ਲਈ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ - “ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਛੋਟਾ ਹੈਵਾਨ...” ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੋਲ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਫੇਰਿਆ, “ਇਹ ਹੈਵਾਨ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।”

“ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ।” ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਕੇ. ਚੀਕਿਆ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੰਦ ਖੜੋ ਦਿੱਤੇ।

“ਨਹੀਂ!” ਉਹ ਔਰਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਿੱਲਾਈ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੇ. ਨੂੰ ਪਰੇ ਧੱਕਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ, “ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੁੱਝ ਵੀ, ਆਖਰ ਤੂੰ ਕੀ ਬਕਵਾਸ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਨੂੰ 'ਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

“ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇ, ਅਤੇ ਤੂੰ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਵੇਖਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ।” ਕੇ. ਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਮਾਰਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਤੰਗ ਹੋਇਆ ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੰਭਲ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਡਿੱਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਕੇ. ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚੱਲਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਫ਼ੈਸਲਾਕੁੰਨ ਹਾਰ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਬੇਚੈਨ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਰ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਇਸ ਲਈ ਲੱਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਘਰ 'ਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੱਤ ਮਾਰ ਕੇ ਹੀ ਭਜਾ ਦਿੰਦਾ। ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਹਾਸੇ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ 'ਚ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸੋਚ

ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਤਰਸਯੋਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਇਹ ਬੱਚਾ, ਐਲਸਾ ਦੇ ਬਿਸਤਰ ਤੇ ਇਹ ਸੂਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਤਰਸ ਦੀ ਭੀਖ ਮੰਗਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਪਲ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕਦੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਐਲਸਾ ਦੇ ਕੋਲ ਲੈ ਚੱਲੇਗਾ।

ਕੇ. ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਬੁਹੇ ਤੱਕ ਤੁਰ ਆਇਆ, ਇਹ ਜਾਨਣ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੈਅ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਫ਼ਲੈਟ ਦੇ ਇੱਕ ਦਮ ਪਾਰ ਲੱਕੜ ਦੀ ਇੱਕ ਤੰਗ ਪੌੜੀ ਉੱਪਰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ, ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ ਕਿ ਪੌੜੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਉੱਖੜੇ ਸਾਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਐਨਾ ਭੱਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਔਰਤ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਹਿਲਾਇਆ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਉੱਪਰ ਹੇਠਾਂ ਹਿਲਾ ਕੇ ਇਹ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਅਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਇਸ ਸੰਕੇਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਫਸੋਸ ਨਹੀਂ ਝਲਕਦਾ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਭਾਵਨਾ-ਹੀਣ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਅਜਨਬੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਕਿ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਉਹ ਜੋੜਾ ਹੁਣ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕੇ. ਅਜੇ ਤੱਕ ਬੁਹੇ 'ਤੇ ਖੜਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਮੰਨ ਲੈਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਵੀ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਕੋਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਉੱਪਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪੱਕਾ ਹੀ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੱਕੜ ਦੀ ਪੌੜੀ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਚਿਰ ਵੇਖਦਾ ਰਹੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੇ. ਨੇ ਪੌੜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਨੋਟਿਸ ਚਿਪਕਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਇਹ

ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀ ਲਿਖਾਈ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ - “ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਉੱਪਰ ਹੈ।”

ਕੀ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਫ਼ਲੈਟਾਂ ਦੇ ਇਸ ਬਲਾੱਕ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਹਨ? ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਆਸ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਰਟ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕਮੀ ਹੈ; ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਸਨ, ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਸੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਪੈਸਾ ਆਮ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹੋਣ। ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਕੇ. ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਕੇਸ 'ਚ ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਚਹਿਰੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਗਰੀਬੀ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੇ. ਸਮਝਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਉੱਪਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਸਨ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਫ਼ਲੈਟਾਂ 'ਚ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੇ. ਨੇ ਹੁਣ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਜੱਜ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਕਿੰਨਾ ਫ਼ਰਕ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਕੇ. ਬੈਂਕ ਦੇ ਉਸ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਛੋਟਾ ਕਮਰਾ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰੁੱਝੇ ਚੌਰਾਹੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਪਾਰ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਜਾਂ ਗ਼ਬਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਆਮਦਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਸਹਾਇਕ ਨੂੰ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੇ. ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਆਪਣੀ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ।

ਕੇ. ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਖੜਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਪਰ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਕਮਰਾ ਵੀ ਵਿਖਾਈ

ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕੇ. ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਅਰਦਲੀ ਲੱਗਦਾ ਏਂ, ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ - “ਓਹ ਹਾਂ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੁੱਦਈ ਕੇ. ਏਂ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ।” ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਕੇ. ਵੱਲ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਕੇ. ਨੂੰ ਕੱਤਈ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਉਦੋਂ ਕਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ।

“ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਅਰਦਲੀ ਦੇ ਕੋਟ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿਸਦਾ ਦਫ਼ਤਰੀ ਤਮਗਾ ਸੋਨੇ ਦੇ ਲੇਪ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਦੋ ਬਟਨਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹੇਠਾਂ ਕੁੱਝ ਸਧਾਰਨ ਬਟਨ ਵੀ ਸਨ, ਜਦਕਿ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਟਨ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਓਵਰਕੋਟ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ਲੱਗਦੇ ਸਨ।

“ਹੁਣੇ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਇੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸਨੂੰ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ।”

“ਵੇਖ ਲੈ।” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਜ ਐਤਵਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਥੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੈਰਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਨੇਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਵੀ ਭੇਜਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਉਮੀਦ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਸੱਚੀਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਮੇਂ ਤੇ ਵਾਪਸ ਪਹੁੰਚ ਸਕਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭੱਜਿਆ ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਭੱਜ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਦੇ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਬੁਰੇ ਦੀ ਵਿਰਲ ’ਚੋਂ ਆਪਣਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸਾਹ ਰੋਕ ਕੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਸਮਝ ਹੀ ਨਾ ਸਕਣ, ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੱਜ ਕੇ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਪਰ ਇੱਥੇ ਆਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੀ

ਤੇਜ਼ ਨਿਕਲਿਆ, ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਰਸਤਾ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉੱਪਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਪੌੜੀਆਂ ਹੀ ਉੱਤਰਨਾ ਸੀ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਮੇਰੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਕੰਧ ਨਾਲ ਲਟਕਾ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਥੇ, ਇਸ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੋਲ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਖ਼ਾਬ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਇੱਥੇ, ਠੀਕ ਇੱਥੇ, ਫ਼ਰਸ਼ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਉੱਪਰ, ਉਸਦੀਆਂ ਟੇਢੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਝੁਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਲਹੂ ਦੇ ਕਤਰੇ ਬਿਖਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਹੈ।”

“ਕੀ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਰਸਤੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਪਾਇਆ।” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—
“ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਗੜਦੇ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਲਿਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਲੱਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਸੀ।”

“ਪਰ ਕੀ ਤੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੰਨੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਦਾ ਵੇਗ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਠ ਆਇਆ ਸੀ।

“ਪਰ ਹਾਂ,” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸਲ ’ਚ ਉਹੀ ਇੱਕ ਤਾਂ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਔਰਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪੰਜ ਫ਼ਲੈਟਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਸਨੇ ਵੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਭਵਨ ’ਚ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੋਹਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।”

“ਜੇ ਸਚਮੁੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਬਾਕੀ ਕੁੱਝ ਕਰ ਸਕਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ।” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਪਰ ਕਿਉਂ?” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਇੰਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਛੋਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਡਰਪੌਕ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰੱਮਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋਬਾਰਾ ਇੱਥਾਂ ਕਰਨ

ਦੀ ਉਸਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਭ ਉਸਦੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਡਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਹੀ ਇਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

“ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਕਿੱਦਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਤੂੰ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਏਂ।” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਪਰ ਫੇਰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਭੈਅ ਖਾਣ ਦਾ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਤਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਾ ਵੀ ਕਰ ਸਕੇ।”

“ਹਾਂ, ਇਹੀ ਤਾਂ,” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕੁੱਝ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਕੇ. ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਉਨਾ ਹੀ ਸਹੀ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਉਸਦਾ ਖੁਦ ਦਾ ਹੈ। “ਪਰ ਆਮਤੌਰ ’ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਭ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ।”

“ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਇਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਮਾਂ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।”

“ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ,” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਪਚਾਰਿਕਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਇਹ ਡੂੰਘੀ ਇੱਛਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

“ਸ਼ਾਇਦ ਤੇਰੇ ਬਾਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ, ਅਸਲ ’ਚ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ, ਇਸੇ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹਨ।”

“ਹਾਂ, ਹਾਂ” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਦੀ ਇਸ ਦੋਸਤਾਨਾ ਗੱਲਬਾਤ ’ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਬੋਲਿਆ, “ਲੋਕ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਦਰੋਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ,” ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ, “ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ’ਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਉਣੀ

ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੇਂਗਾ?”

“ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਪਰ ਤੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਏਂ। ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਵੇਖੇ ਜਾਣ ਯੋਗ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੀ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਛਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇਗਾ।” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਠੀਕ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲਦਾਂ ਹਾਂ।” ਅਤੇ ਉਹ ਅਰਦਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਉਹ ਲਗਭਗ ਡਿੱਗ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੂਹੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੌੜੀ ਸੀ। “ਜਨਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਸੋਚਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ,” ਅਰਦਲੀ ਬੋਲਿਆ, “ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਉਡੀਕ ਘਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਗੌਰ ਕਰ।”

ਇਹ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਖੁਰਦਰੇ ਬੂਹੇ ਉੱਪਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਖਾਨਿਆਂ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਦਿਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਪਰਕ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਲਿਆਰੇ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਲੱਕੜ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਕੰਧ ਦੇ ਬਜਾਏ ਛੱਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਖਾਨੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅੰਦਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਉਹ ਨੱਕਾਸ਼ੀਦਾਰ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਗਲੀਆਰੇ 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੋਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਸੀ, ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ ਉੱਥੇ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਉਤਸੁਕਤਾ ਜਿਹੀ 'ਚ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਗਲੀ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਕਿਨਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਪਏ ਲੱਕੜ ਦੇ ਦੋ ਬੈਂਚਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਸਮਾਨ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਬਹੁਤ ਮੈਲੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਵੇਰਵੇ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ

ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਹ ਲੋਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉੱਚੇ ਵਰਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੱਪੜੇ ਟੰਗਣ ਲਈ ਕਿੱਲਾਂ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਟੋਪ ਬੈਂਚਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ-ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਰੀਸ ਨਾਲ। ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕੇ. ਅਤੇ ਅਰਦਲੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਗਤ ਦੀ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਵਧੇ, ਦੋਵਾਂ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕ ਉੱਠਦੇ ਗਏ। ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਸਿੱਧੇ ਤਣ ਕੇ ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਉਹ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਗੋਡੇ ਟੇਢੇ ਸਨ, ਅਸਲ 'ਗਲੀ 'ਚ ਵਿਚਰਦੇ ਭਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਸਨ। ਅਰਦਲੀ ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ- “ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਨਿਮਰ ਹਨ।”

“ਹਾਂ,” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਸਭ ਮੁੱਦਈ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਲੋਕ ਤੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਭ ਮੁੱਦਈ ਹਨ।”

“ਸਚਮੁੱਚ!” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਫੇਰ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਹਨ।” ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਕੋਲ ਖੜੇ ਆਦਮੀ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਲੰਮਾ, ਪਤਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਵਾਲ ਚਿੱਟੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

“ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਕਿਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਸ਼ਾਲੀਨਤਾ ਨਾਲ ਉਸਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਪਰ ਇਸ ਗੈਰਯਕੀਨੀ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁੱਛਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਇਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵੇਖਣਾ ਵਧੇਰੇ ਦਰਦ ਭਰਿਆ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਆਦਮੀ ਹੰਢਿਆ-ਵਰਤਿਆ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਸਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਉਦਾਰਤਾ ਹਾਸਲ ਸੀ, ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਇੱਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਿੱਧੇ-ਸਾਧੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਦੂਜੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੰਝ ਵੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਦਦ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਉਹ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਸਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਫੇਰ ਅਰਦਲੀ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ

ਬੋਲਿਆ- “ਇਹ ਜਨਾਬ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿਓ।” ਅਰਦਲੀ ਦੀ ਇਸ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਵਧੇਰੇ ਵਾਕਫ਼ ਸੀ, ਉਸ ’ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ।

“ਮੈਂ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,” ਉਸਨੇ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸਲਈ ਸੋਚੀ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ। ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ’ਚੋਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਕੋਲ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ, ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਓ, ਅਤੇ ਗੈਲਰੀ ਨੂੰ ਵਿਹਲਾ ਕਰੋ।” ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਤਾਂ ਹਟ ਗਏ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਕਫ਼ੇ ’ਚ ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ (ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੁਸਕੁਰਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ) ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਇੱਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਤੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਹਿਮਤ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਏਂ।” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ।

“ਹਾਂ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਆਖਰ ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੀ ਤਾਂ ਕੇਸ ਹੈ।”

“ਹਰ ਆਦਮੀ ਤੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਮੁੱਦਈ ਹਾਂ, ਪਰ ਯਕੀਨਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸੌਂਹ ਖਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਏਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?”

“ਮੈਨੂੰ ਸਚਮੁੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਅਵਾਜ਼ ’ਚ ਬੋਲਿਆ। ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ’ਤੇ ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਉਸ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ, ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਉਣੀ ਠੀਕ ਸਮਝੀ, ਪਰ ਕੇ. ਦੀ ਬੇਸਬਰ ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਿਆ, “ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।”

“ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਕੇਸ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਓਹ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ, ਸਚਮੁੱਚ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹਟ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਇਹ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕੇ. ਤੇ ਯਕੀਨ ਹੈ।

“ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਿਮਰ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਉੱਤੇਜਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਇਰਾਦਾ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪੁਚਾਉਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਫੜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਦਮੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚੀਕ ਪਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਦੋ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਫੜ ਕੇ, ਚਿਮਟੇ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜੇ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਸੰਜਮ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਮੁੱਦਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜੱਜ ਹੀ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਅਤੇ ਹੁਣ, ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੱਚੀਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ, ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਕੇ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

“ਬਹੁਤੇ ਮੁੱਦਈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਜੀਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਉਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਕੇ. ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵਾਰਡਰ ਆ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖੰਜਰ ਤੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਖੰਜਰ ਦੀ ਮਿਆਨ(ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਸਦੇ ਰੰਗ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ) ਐਲੂਮੀਨੀਅਮ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਵਾਰਡਰ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜੇ ਕਾਰਨ ਇੱਧਰ ਆ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇੱਧਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਠੰਡਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਪਤਾ ਕਰੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸਲੂਟ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਪਰ ਛੋਟੇ ਕਦਮਾਂ, ਜਿਹਨਾਂ 'ਤੇ ਗਠੀਏ ਦੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਸੀ, ਨਾਲ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਕੇ. ਨੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਬੂਹੇ ਦੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾਪਣ ਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅਰਦਲੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਾ ਇਹ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਕੇ. ਮੁੜ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਰਦਲੀ ਤੋਂ ਇੱਕ -ਦੋ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਚੱਲਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਅਰਦਲੀ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰੁਕ ਕੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਫੇਰ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਠੀਕ ਹੈ, ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

“ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਵੇਖਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਇੱਕ ਦਮ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਵੇਖਣ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਨਹੀਂ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਵਾਕਈ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਕਿਵੇਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ?”

“ਸ਼ਾਇਦ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਗੁਆਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਏ?” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। “ਸਿੱਧਾ ਉੱਪਰ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਚਲਾ ਜਾ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਮੁੜ ਜਾਵੀਂ, ਫੇਰ ਗੈਲਰੀ 'ਚ ਸਿੱਧਾ ਤੁਰ ਕੇ ਤੂੰ ਬੂਹੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਂਗਾ।”

“ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾ। ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮੌੜ ਹਨ।”

“ਇਹੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੂੰ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏਂ,” ਅਰਦਲੀ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਮੈਂ ਦੋਬਾਰਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵਕ਼ਤ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ।”

“ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ।” ਕੇ. ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ, ਹੁਣ ਵਧੇਰੇ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਉਸਨੇ ਅਰਦਲੀ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਫੜ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

“ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਅਰਦਲੀ ਫੁਸਫੁਸਾਇਆ,
 “ਇੱਥੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦਫ਼ਤਰ ਹਨ। ਜੇ ਤੂੰ ਇੱਕੱਲਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ
 ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਕੇ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ
 ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸੁਨੇਹਾ ਨਾ ਦੇ ਆਵਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ
 ਵਾਪਸ ਤੁਰ ਪਵਾਂਗਾ।”

“ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ
 ਨਾਲ ਆਉਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ।”

ਕੇ. ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਰਤਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ
 ਘੁਮਾਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਲੱਕੜ ਦੇ
 ਕਈ ਬੂਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਉੱਧਰ ਗਿਆ।
 ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਜਿਹੜੀ ਕੇ. ਦੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਇੱਧਰ ਆ ਗਈ ਸੀ,
 ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬੋਲੀ-

“ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ?” ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਫੈਲੇ ਹਲਕੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ
 ਕੇ. ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਅਰਦਲੀ
 ਵੱਲ ਭਜਾਈ। ਆਖਰ ਉਸਨੇ ਹੀ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ
 ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਥੇ ਦੋ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਬਹੁਤਾ
 ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲੱਗਣਗੇ, ਉਸਦੀ
 ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਾਈ ਮੰਗਣਗੇ। ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਦਮ ਢੁੱਕਵਾਂ ਅਤੇ
 ਮੰਨਣਯੋਗ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਤਾਂ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਤਰੀਕ
 ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ
 ਦੇਣ ਦਾ ਕਤੌਈ ਇੱਛੁਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਨਹੀਂ
 ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਜਿਗਿਆਸਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਇਹ
 ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚਿਹਰਾ
 ਵੀ ਬਾਹਰੀ ਚਿਹਰੇ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਵਿਰੋਧੀ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ
 ਕਿ ਉਸਦੀ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਸਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਇਸ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ
 ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ
 ਵੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਵਾਪਸ
 ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਰਦਲੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਾਂ 'ਕੱਲਾ ਹੀ, ਜੇ ਉਸਨੇ ਜਾਣਾ

ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ।

ਪਰ ਉੱਥੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਖੜੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਸਲ 'ਚ ਉਹ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਅਰਦਲੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਇੰਝ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਿਸਨੂੰ ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਕੋਲ ਆ ਖੜਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲੱਗੀ ਕੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨ ਆਦਮੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਉੱਪਰ ਕਰਕੇ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੇ. ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਬੇਚੈਨੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ; ਉਹ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਲਿਆਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ- “ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੇਂਗਾ?”

ਉਹ ਫ਼ੌਰਨ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੂਹਣੀਆਂ ਕੁਰਸੀ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਝ ਬੇਆਰਾਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਕਿ ਨਹੀਂ?” ਉਸਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਹੁਣ ਉਸਨੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਉਹ ਦੁੱਖ ਦਾ ਭਾਵ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

“ਇਸਦੀ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ,” ਉਹ ਬੋਲੀ, “ਇੱਥੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਅਸਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਇਹ ਝਟਕਾ ਲੱਗਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਵੀ ਇੱਥੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਆਇਆ ਏਂ, ਕਿ ਨਹੀਂ? ਤਾਂ ਫਿਰ ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਅਸਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਛੱਤ ਦੀ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਗਰਮ ਲੱਕੜ ਹਵਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਬੰਦ ਅਤੇ ਭਾਰਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਫ਼ਾਇਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹਵਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੁੱਦਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦੀ-ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਲਗਭਗ ਹਰ ਰੋਜ਼) ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਓ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਥਰ ਕੱਪੜੇ

ਸੁਕਾਉਣ ਲਈ ਪਾਏ ਹੋਣ, ਹੁਣ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੋਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਦਮੀ ਇਸ ਹਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਇੱਧਰ ਵਾਪਸ ਆਓਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਘੁਟਣ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣ ਬਿਹਤਰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?”

ਕੇ. ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉੱਗ ਆਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖੁਦ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਰਸ 'ਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਬਿਮਾਰ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰਾਹਤ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਉਹ ਬਦਤਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹਵਾ ਦੇਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ ਡੰਡਾ ਉਸਦੀ ਹੁਕ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਹਰੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕੇ. ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਜ਼ਾ ਹਵਾ ਅੰਦਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਇੰਨੀ ਕਾਲਖ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਕਿ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਖਿੜਕੀ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਪਈ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ ਤੇ ਆ ਪਈ ਉਸ ਕਾਲੀ ਗਰਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ ਪੂੰਝਣਾ ਪਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੇ. ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਆਪ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਉਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਰੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਅਸੀਂ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ...” ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਲੈ ਚਲਾਂਗੀ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ।” ਉਸਨੇ ਗੈਲਰੀ 'ਚ ਖੜੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਫੌਰਨ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਕੇ. ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਉਹ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਅੱਗੇ ਜਾਵੇਗਾ ਉਨੇ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਾਲਾਤ ਵਿਗੜਦੇ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਮੈਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹਾਂ,” ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇੰਨੇ ਆਰਾਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਇੰਨਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਪਰ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

“ਮੈਂ ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ,” ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਆਹ ਭਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਅਰਦਲੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਨੂੰ ਬੜੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਝਾਕਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਦੋਵੇਂ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਅਰਦਲੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਿਖਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਸਨੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਕੋਟ ਖਾਸ ਤੌਰ ’ਤੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦੋ ਤਿੱਖੇ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਬਿੰਦੂਆਂ ’ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, “ਇਸ ਭਲੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਅਤੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਦੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ, ਦਰਅਸਲ ਜਿਹੜੀ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਲੱਗੇਗੀ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਨਾ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਵੇ।”

“ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ,” ਕੇ. ਚੀਕਿਆ, ਉਹ ਇੰਨਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਕੱਟ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਫਿਰ ਚੰਗਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਸਚਮੁੱਚ ਇੰਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਦੂਰ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਮੈਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੱਕ ਲੈ ਚੱਲੋ, ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਪੌੜੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਵਕਤ ਲਾਏ ਬਿਨਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਆਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਹਵਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਇਸ ਲਈ ਕੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਤੁਰਨ ’ਤੇ ਬੁਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਂਗਾ? ਮੈਂ ਭਾਰੀਪਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,

ਆਪ ਵੇਖ ਲੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ” ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਉਚਕਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ 'ਚ ਸੌਖ ਰਹੇ।

ਉਹ ਆਦਮੀ ਉਸਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਲੂਨ ਦੀ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਹੱਥ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢੇ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੱਸ ਪਿਆ।

“ਵੇਖੋ,” ਉਸਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸਮਝ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੱਜਣ ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਵਾਂਗ ਠੀਕ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ”

ਕੁੜੀ ਵੀ ਹੱਸ ਪਈ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਪੌਰਾਂ ਨਾਲ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਹਰਕਤ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਭੱਦੇ ਮਜ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

“ਪਰ ਤੂੰ ਕੀ ਸੋਚ ਸਕਦੀ ਏਂ?” ਉਹ ਆਦਮੀ ਲਗਾਤਾਰ ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਸੱਚੀਂ ਹੀ ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ। ”

“ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ,” ਕੁੜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੋਹਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪਲ ਭਰ ਦੇ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਕਿਹਾ, “ਉਸਦੇ ਹਾਸੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇ। ” ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਬੋਲੀ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਦਾਸ ਜਿਹਾ ਖੜ੍ਹਾ ਇੱਕ -ਟਕ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਇਹ ਸੱਜਣ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮੰਨੀਂ, ਕੀ ਬੁਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਂਗਾ? (ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਿਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ) ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਜਣ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ। ਮੁੱਦਈ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਬਹੁਤੀ ਵਾਕਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੈ। ਕਦੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ 'ਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੂਚਨਾ

ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਸਿਰਫ ਮੁੱਦਈਆਂ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ- ਦਰਅਸਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ- ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਜੇ ਹੋਏ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਧੇ-ਸਿੱਧੇ, ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਸਕਣ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਕੀ ਲੋਕ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਦਮ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਭੱਦੇ ਅਤੇ ਫੈਸ਼ਨਹੀਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਵੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਤਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਥੇ ਸੌਂਦੇ ਵੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੱਜਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਿਲਜੁਲ ਕੇ ਇੱਕੱਠਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੁੱਦਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਸੂਟ ਖਰੀਦਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੱਪੜੇ ਵੀ। ਇਸ ਲਈ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।”

“ਹਾਂ, ਇਹ ਸਭ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਘਿਰਣਾ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ, ਕੁੜੀਏ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਭੇਦ ਉਸ ਆਦਮੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਉਂ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੀ ਏਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਸਭ ਤੂੰ ਉਸਦੇ ਉੱਪਰ ਕਿਉਂ ਥੋਪ ਰਹੀ ਏਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਸੁਣਨ ਲਈ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਵੇਖ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਫਿਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।”

ਕੇ. ਦਾ ਮਨ ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕੁੜੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸ਼ਾਇਦ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਉਸਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਹਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਉਸਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਸਕੇ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗ਼ਲਤ ਢੰਗ ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਆਖਰ ਤੂੰ ਹੱਸ ਕਿਉਂ ਰਿਹਾ

ਸੀ,” ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੈਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।”

“ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਉਸ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ 'ਚ ਉਹ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਹੱਥ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ।

“ਉੱਪਰ ਉੱਠੋ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਦਮੀ,” ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ,” ਬੇਹੱਦ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੱਕ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਇਹ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ,” ਗੈਲਰੀ 'ਚ ਕਦਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਕੰਨ 'ਚ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਯਕੀਨ ਮੰਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਸੱਚ ਸੀ। ਉਹ ਸੱਚੀਂ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੁੱਦਈ ਜਦੋਂ ਬਿਮਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਹ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਹੀ ਰਹੇ ਹੋ। ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਟਕ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਖਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਸਲ 'ਚ ਮੇਰਾ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹੀ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ।”

“ਕੀ ਤੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਇੱਥੇ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੇਂਗਾ?” ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਦਰਅਸਲ ਠੀਕ ਉਸ ਮੁੱਦਈ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੇ. ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇ. ਲਗਭਗ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸਦੇ

ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤਨ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ. ਨੇ ਦੋ ਹੈਟ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੇ. ਦੇ ਵਾਲ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸਤ-ਵਿਅਸਤ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀਆਂ ਸੁੱਲੀਆਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਸ ਮੁੱਦਈ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੇ ਸਿਰੋਂ ਪਾਰ ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਸੇ ਦੇ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਉਡੀਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਐਤਵਾਰ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਾਫ਼ੀ ਵਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ।”

“ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ,” ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇੰਨੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਲਈ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਤੂੰ ਇਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਥਾਂ ਘੇਰੀ ਬੈਠਾ ਏਂ, ਫੇਰ ਵੀ, ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਅੜਿੱਕਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਰਮ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਵੇਖ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਵੀ ਸਿੱਖ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਬੈਠ ਜਾ।”

“ਵੇਖ ਮੁੱਦਈਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਬਿਹਤਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ,” ਕੁੜੀ ਫੁਸਫੁਸਾਈ। ਕੇ. ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਇੱਕ ਦਮ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਵਾਲ ਦੁਹਰਾ ਦਿੱਤਾ, “ਕੀ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਬੈਠਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ?”

“ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਅਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।”

ਇਹ ਸਭ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਅਸਲ 'ਚ ਬੈਠ ਜਾਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਵਰਗਾ ਕੁੱਝ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖਤਰਨਾਕ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਤੈਰਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਪਾਣੀ ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ

ਕੰਧਾਂ ਉੱਪਰ ਰਹਿ-ਰਹਿ ਕੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ, ਟੁੱਟਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੌਫਨਾਕ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਗੈਲਰੀ ਕਿਸੇ ਢਲਾਨਦਾਰ ਕੋਣ 'ਤੇ ਟਕਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਮੌਜੂਦ ਮੁੱਦਈ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਉੱਪਰ ਹੇਠਾਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਜਿਹੜੇ ਉਸਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਰਸ ਉੱਤੇ ਸੀ, ਜੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਆਰ-ਪਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਚਮਕੀਆਂ, ਕੇ. ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧੀਮੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਹ ਡਿੱਗ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਦਮ ਦਰ ਕਦਮ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਘਸੀਟੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅੰਤ ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਾਇਰਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਜਦੀ ਇੱਕ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਹੋਰ ਉੱਚੇ,” ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਝੁਕਾਈ ਉਸਨੇ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਉੱਚਾ ਹੀ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਚਾਹੇ ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਹੋਵੇ। ਫੇਰ ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਕੰਧ ਦੋਫਾੜ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਜ਼ਾ ਹਵਾ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਕੋਲ ਹੀ ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਸੁਣਿਆ, “ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਸੌ ਵਾਰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਇੱਥਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹਿੱਲਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ।”

ਕੇ. ਨੂੰ ਹੁਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਿੱਧਾ ਬਾਹਰ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕੁੜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਧਰਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਦਈਆਂ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜੇ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਝੁਕ ਆਏ ਸਨ।

“ਬਹੁਤ- ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ,” ਉਸਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਘੁੱਟ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਮ ਇਹ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਹਿੰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਕੁੱਝ ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ 'ਚ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਦੀ ਸਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ, ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਡਿੱਗ ਹੀ ਪਈ ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਕੇ. ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਕੇ. ਕੁੱਝ ਪਲ ਦੇ ਲਈ ਸਥਿਰ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ, ਆਪਣੀ ਜੇਬ 'ਚ ਪਏ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਲ ਠੀਕ ਕੀਤੇ, ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਿਆ ਆਪਣਾ ਟੋਪ ਚੁੱਕਿਆ (ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਨੂੰ ਇੱਧਰ ਸੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ) ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਇੰਨੀ ਊਰਜਾ ਨਾਲ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਭੱਜਿਆ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਤੇਜ਼ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੂਡ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਡਰ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਰੀਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੈਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਵਿਦਰੋਹ 'ਤੇ ਉੱਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਹੁਣ ਕੇ. ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਸਹਿ ਲਿਆ ਹੈ? ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਐਤਵਾਰੀ ਸਵੇਰ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਬਿਹਤਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੇਗਾ।

ਚੌਥਾ ਭਾਗ

ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੀ ਦੋਸਤ

ਅਗਲੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਨੂੰ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਉਸ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਸਕਣ ਦੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ। ਉਹ ਦਫ਼ਤਰੋਂ ਸਿੱਧਾ ਘਰ ਆਉਂਦਾ, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਤੀ ਜਲਾਏ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ, ਸੋਫ਼ੇ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਹਾਲ ਨੂੰ ਘੂਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਜੇ, ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਨੌਕਰਾਣੀ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਕਮਰਾ ਖ਼ਾਲੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਉੱਠ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ। ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਉਹ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਲਈ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਫਲਤਾ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, ਦੋਵੇਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ- ਉਸਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਫ਼ਲੈਟ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ, ਉਸਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਉਹ ਤੈਅ ਕਰੇਗੀ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਵੇ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਦੇ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੁੱਝ ਵੀ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰ ਲਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਗਲੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ

ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਬੇਨਤੀ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਿਸਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਿਉਂ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਹਰੇਕ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਭਾਵੇਂ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਕੇਤ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਬੇਅਰਥ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਕੇ. ਨੇ ਚਾਬੀ ਦੀ ਮੋਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਾਹਰ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅਸਧਾਰਣ ਢੰਗ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਫ਼ਰੈਂਚ ਦੀ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਿਕਾ, ਉਹ ਦਰਅਸਲ ਮੌਂਤੇਗ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਜਰਮਨ ਕੁੜੀ ਸੀ, ਦੁਬਲੀ ਪਤਲੀ, ਪੀਲੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ, ਜਿਹੜੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਲੰਗੜਾ ਕੇ ਤੁਰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਕਮਰਾ ਸੀ, ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਉਸਨੂੰ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਘੁੰਮਦੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਜਾਂ ਕਿਤਾਬ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੋਚਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਕੇ. ਦੇ ਲਈ ਨਾਸ਼ਤਾ ਲਿਆਈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕੇ. ਦੇ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੀ ਸੀ- ਹੁਣ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੇ. ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਿਆ।

“ਹਾਲ 'ਚ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬੇਹੁਦਾ ਸ਼ੌਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਉਸਨੇ ਪਿਆਲਿਆਂ 'ਚ ਕੌਫ਼ੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਕੀ ਇਸਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ? ਕੀ ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ ਵੀ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ?”

ਭਾਵੇਂ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟੀ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਰਾਹਤ ਦੀ ਗਹਿਰਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੇ. ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਕਰੜੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੰਕੇਤ ਵੱਜੋਂ ਹੀ

ਲਿਆ ਜਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਤਤਪਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।

“ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ., ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ,” ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। “ਇਹ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਦਲਣ ਲਈ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। “ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਸ ’ਤੇ ਕੇ. ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਕੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਚਮਚੇ ਨਾਲ ਕੌਫ਼ੀ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਕੀ ਤੂੰ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭੁਲੇਖੇ ਖਾਰਿਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ?”

“ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ.,” ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਚੀਕ ਪਈ, ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸੇ ਸਵਾਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹੱਥ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ, “ਉਸ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪੁਚਾਉਣਾ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ., ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕੀਨ ਮੰਨ ਲਓ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕਿੰਨੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਭੋਗੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕਿੰਨੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ., ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੀ।” ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਉਸਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਐਪਰਨ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਤੱਕ ਪੁਚਾਇਆ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਡੁਸਕਣ ਲੱਗੀ।

“ਰੋਵੋ ਨਾ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ; ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਨਬੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਈ ਹੈ। “ਹੁਣ ਰੋਣਾ ਬੰਦ ਕਰੋ,” ਉਹ ਵਾਪਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਪਾਸੇ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਗਲਤਫ਼ਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਐਪਰਨ ਹਟਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸੱਚੀਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

“ਛੱਡੋ ਵੀ, ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਹੋ ਗਿਆ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕੈਪਟਨ (ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਦੇ ਲਹਿਜੇ ਤੋਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ) ਨੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ, “ਕੀ ਤੂੰ ਸਚਮੁੱਚ ਸੋਚਦੀ ਏਂ ਕਿ ਉਸ ਅਜਨਬੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜ ਪਵਾਂਗਾ?”

“ਹਾਂ, ਇਹੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ.,” ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਸੀ ਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਠੀਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਕੁੱਝ ਬੇਮਤਲਬ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੀ ਰਹੀ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ. ਕਿਉਂ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨਗੇ? ਉਹ ਉਸਦੀ ਖਾਤਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਲੜਨਗੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੀ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਆਖਰ ਮੈਂ ਉਹੀ ਕਿਹਾ ਜੋ ਕੁੱਝ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।”

ਕੇ. ਨੇ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਧੱਕ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੋਫ਼ੀ ਪੀਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਉੱਥੇ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਹਾਲ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਦੇ ਘਿਸੜਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

“ਕੀ ਤੂੰ ਸੁਣ ਰਹੀ ਏਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਬੁਹੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ,” ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਨੇ ਆਹ ਭਰ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ, ਉਹ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਉੱਥੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰਾ ਸਾਝਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਉਂਦੀ

ਹੈ।”

“ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਆਪਣੇ ਕੱਪ ਵਿੱਚ ਖੰਡ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਘੋਲਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ?”

“ਨਹੀਂ,” ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਦਰਅਸਲ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਮੁਫ਼ਤ ਵਿੱਚ ਬਚਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਕੈਪਟਨ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰੇ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਠੀਕ ਅੱਗੇ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰੁਕ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਸਮਝਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਕਿਆ ਖਿਆਲ ਹੈ!” ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਸਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਏਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਦਾ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਤੁਰਨਾ-ਫਿਰਨਾ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ- ਵੇਖ ਹੁਣ ਫਿਰ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।”

ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਚਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, “ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ., ਕੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦਾ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਹੁਣੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।”

“ਹਾਂ,” ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੇ. ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਇੱਕ ਦਮ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਸੀ।

“ਤਾਂ ਹੀ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਹੀ ਜਾਣੀਆਂ ਨੇ।”

ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਮੌਨ ਲਾਚਾਰੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਫ਼ਰਮਾਨੀ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਚਿੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕਮਰੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਅਤੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਟਹਿਲਣ ਲੱਗਾ, ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਘੁੰਮਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਹੁਣ

ਤੱਕ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ।

ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਖੜਕਾਹਟ ਹੋਈ, ਕੇ. ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਨੌਕਰਾਣੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਭੈਅਭੀਤ ਜਿਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਦੇ ਵੱਲ ਘਿਰਣਾ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸੱਦੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਦੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਤੋਂ, ਅੱਜ ਇਸ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਜਿਹੜੀ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਭੋਗਣੀ ਪਈ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਦਾ ਉਸਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫ਼ਿਰ ਆਪਣੇ ਵਾਰਡਰੋਬ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਟ ਬਦਲਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਅਤੇ ਫ਼ਿਰ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਫੁਸਫੁਸਾਉਣ ਲੱਗੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸਦੇ ਕਿ ਉਹ ਨਾਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਬਚੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਵੇ।

“ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੱਥ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਹੈ!” ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਓਹ, ਲੈ ਜਾਓ ਇਹ ਸਭ!” ਕੇ. ਚੀਕ ਪਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ-ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਚਿੜ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਾਲ 'ਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬੰਦ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਉੱਪਰ ਬੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਖੜਕਾਏ ਖਿੱਚ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ।

ਉਹ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ, ਇੱਕ ਖਿੜਕੀ ਵਾਲਾ ਤੰਗ ਕਮਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇੰਨੀ ਤੰਗ ਸੀ ਕਿ ਬੂਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਟੇਢੇ ਕਰਕੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਬਕਸੇ ਹੀ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀ ਥਾਂ ਲੰਮੇ ਡਾਇਨਿੰਗ ਟੇਬਲ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੇਰ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਵੱਡੀ ਖਿੜਕੀ ਤੱਕ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ

ਸੀ। ਇਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਖਿੜਕੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਮੇਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਉਸੇ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸਭ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਆਪਣਾ ਭੋਜਨ ਇੱਥੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਕੇ. ਅੰਦਰ ਗਿਆ, ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਚਲਦੀ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਆਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਫ਼ਿਰ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਇੱਕ ਦਮ ਸਿੱਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?”

ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੁੰਗੋੜ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, “ਜਰੂਰ ਹੀ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ,” ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਤੂੰ ਇੱਧਰ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ਼ ਦੇ ਘਰ 'ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੀ ਏਂ।”

“ਪਰ ਇੱਧਰ ਇਸ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਦੋਵੇਂ ਨੇ ਹੀ ਚੁੱਪਚਾਪ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਦੋਵੇਂ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਚੁੱਪਚਾਪ ਕੁਰਸੀਆਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਪਰ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਖੜੀ ਹੋਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਰਸ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਕੋਲ ਭੁੱਲ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਗਈ। ਉਹ ਕਮਰੇ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਮਾਪਦੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲੀ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਦੋਸਤ ਦੇ ਵੱਲੋਂ। ਉਹ ਖੁਦ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਉਸਦੀ ਤਬੀਅਤ ਇੱਕ ਦਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮੇਰੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੋਗੇ। ਜੇ ਵੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗੀ, ਉਸਨੇ ਵੀ ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਣਾ ਸੀ। ਬਲਕਿ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਾਂਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜੀ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ?”

“ਕਹਿਣ ਲਈ ਹੈ ਹੀ ਕੀ?” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਦੀਆਂ ਨਿਹਾਰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਅਕੇਵਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ

ਸਥਿਰ ਹੋ ਕੇ ਉਸਦੇ ਹੋਠਾਂ 'ਤੇ ਆ ਟਿਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਸਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਬੋਲੇਗਾ ਉਸਦੀ ਕਾਟ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇ।

“ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ, ਜਿਸਦੀ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।”

“ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ,” ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਕਠੌਰਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਮ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਹੀਣ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਇਹੀ ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਹੁਣ, ਤੁਹਾਡੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ਹੀ ਸਹੀ, ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵਾਦ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਪਾ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਜਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ, ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਕਿ ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਪਿਛਲੇ ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਐਵੇਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਵੀ ਇਸ ਮਿਲਣੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਰੜਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬੇਅਰਥੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਵੋਗੇ। ਜੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਾ ਵੀ ਸਹੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਖੁਦ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਨਾ-ਨੁੱਕਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ ਲਾਜਵਾਬ ਹੋ ਕੇ ਮੰਨ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਗ਼ੈਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੱਤੀ ਭਰ ਦੁਬਿਧਾ ਵੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਹ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਛੇਤੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਉਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ।”

“ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਫੌਰਨ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੇਜ਼ ਦੇ ਪਾਰ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲਾ ਘਰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਨਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬੂਹੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਕੁੱਝ ਕਦਮ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲੀ ਆਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉਸ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਕੈਪਟਨ ਅੰਦਰ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਐਨਾ ਨੇੜਿਓਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਲੱਗਭਗ ਚਾਲੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਲੰਮਾ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਸੜੇ ਹੋਏ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਝੁਕ ਆਇਆ ਜਿਹੜਾ ਕੇ. ਦੇ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ, ਫਿਰ ਉਹ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਲਿਆ। ਉਹ ਨਿੱਪੁਨਤਾ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦਾ ਚੰਗਾ ਵਿਹਾਰ ਕੇ. ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸੀ। ਤਾਂ ਵੀ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਕੇ. ਦੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਕੈਪਟਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਵੀ ਕਰਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਕੈਪਟਨ ਜਾਂ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬਿਲਕੁਲ ਦੋਸਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ, ਹੱਥ ਦਾ ਚੁੰਮਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੁੜ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਸਿੱਧਾ ਗ਼ੈਰ-ਦਿਲਚਸਪ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਚਾਲ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਬਲਕਿ ਦੋ-ਧਾਰੀ ਤਲਵਾਰ ਵਰਗਾ ਤਰੀਕਾ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਅਤੇ ਕੇ. ਵਿਚਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਹ ਉਸ ਮੁਲਾਕਾਤ, ਜਿਸਦੀ ਉਸਨੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕੇ. ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਖੁਦ ਨੂੰ ਢਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੇ. ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ

ਵਧਾਉਣ-ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਟਾਇਪਿਸਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਬਾਰੇ ਫ਼ਰਾਅ ਗਰੁਬਾਖ ਤੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਕਮਰਾ ਛੱਡਿਆ ਉਹ ਇਸੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਇੱਧਰ ਆਉਂਦੇ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਤੇਗ ਦੇ ਠਹਾਕੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਉੱਗ ਆਇਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਦੋਵਾਂ, ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਤੇਗ ਅਤੇ ਕੈਪਟਨ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਰੁਕਿਆ ਕਿ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਟੋਕਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਆਏਗਾ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਡਾਇਨਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚੋਂ ਗਰੁਬਾਖ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਸੁਨਹਿਰਾ ਮੌਕਾ ਲੱਗਾ, ਇਸਲਈ ਕੇ. ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਸਦਾ ਬੂਹਾ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਹਿਲਜੁਲ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੋਬਾਰਾ ਖਟਖਟ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਕੀ ਉਹ ਸੌਂ ਰਹੀ ਸੀ? ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਸੱਚੀਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਅੰਦਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਟਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਖੜਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਕੇ. ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਇੰਨੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਖੜਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੇ. ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੰਦਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੜਕਾਇਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਇਸਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਗਲਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਮਝੋਤੇ ਦੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੇ. ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਮਰਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਮਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ-ਦੋ ਬਿਸਤਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਬੂਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਕੁਰਸੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਸਤਰ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਰਾਜ਼ ਖੁੱਲ੍ਹਾ

ਪਿਆ ਸੀ। ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਡਾਇਨਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਬਾਹਰ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੇ. ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਇੰਨੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਫੜੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੀ ਘਿਰਣਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇਹ ਬੇਹੱਦ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਬੁਹਾ ਵਾਪਸ ਬੰਦ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਮੌਂਤੇਗ ਅਤੇ ਕੈਪਟਨ ਡਾਇਨਿੰਗ ਰੂਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਉੱਥੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਖੜੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕੇ. ਨੇ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਚੁੱਪਚਾਪ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਜਿਹੜੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਕੇ. ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਕੰਧ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਪੰਜਵਾਂ ਭਾਗ

ਕੋੜ੍ਹੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ

ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਕੇ. ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗਲਿਆਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਖ਼ਾਸ ਵਕ਼ਤ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਲਈ ਕੂਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਗਭਗ ਆਖ਼ਰੀ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਡਿਸਪੈਚ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਸਹਾਇਕ ਚਮਕਦੇ ਲੈਂਪ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਧੱਬੇ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਬੂਹੇ ਦੇ ਪਿੱਛਿਓਂ ਸਿਸਕਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਜਿਹੜੀ (ਜਦਕਿ ਖ਼ੁਦ ਉਸਨੇ ਉਹ ਕਮਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ) ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਬਾੜ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਕਮਰਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਿਣ ਦੇ ਲਈ ਵਾਪਸ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਗਲਤਫ਼ਹਿਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਸਿਸਕਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਗਵਾਹ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਅਜਿੱਤ ਉਤਸੁਕਤਾ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਧੱਕ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਕਲਪਨਾ ਸੀ ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਕਬਾੜ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਕਮਰਾ ਸੀ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਛਪਿਆ ਬੇਕਾਰ ਸਮਾਨ ਅੰਦਰ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਡਿੱਗੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਭੀੜੀ ਜਿਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ਼ੈਲਫ਼ 'ਤੇ ਜਲ ਰਹੀ ਇੱਕ ਮੋਮਬੱਤੀ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਚਾਨਣ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਉਤੇਜਨਾ ਨਾਲ ਕਹੇ ਸ਼ਬਦ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜਾ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੋਵਾਂ ਉੱਤੇ ਹਾਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਧਿਆਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਲੇ ਚਮੜੇ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਗਲੇ ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਤੱਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨੰਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਆਦਮੀ ਚੀਕ ਪਏ, “ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਸਾਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਰੱਖੀ ਹੈ।”

ਹੁਣ ਕੇ. ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਤਾਂ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਅਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਨਾਂ ਦੇ ਵਾਰਡਰ ਹਨ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕੋੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੁਲਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ।

“ਹੁਣ,” ਕੇ. ਨੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਖ਼ੈਰ, ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਢੁੱਕਵਾਂ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।”

“ਪਰ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ,” ਵਿਲੀਅਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਉਸ ਤੀਜੇ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਕਿੰਨੀ ਘੱਟ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇੰਨਾ ਕਠੋਰ ਰਵੱਈਆ ਕਦੇ ਨਾ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ। ਪਾਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸੀਂ ਕਮਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਸਿਰਫ਼ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਚਾਹੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਖਪਾ ਦੇਈਏ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਲਾਲਚ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ- ਭਾਵੇਂ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਸੀ, ਪਰ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਹ ਕੱਪੜੇ ਤਾਂ ਵਾਰਡਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇੰਨਾ ਬਦਕਿਸਮਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਗ਼ਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ

ਸ਼ਰੇਆਮ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣੀ ਤਾਂ ਤੈਅ ਹੀ ਹੈ। ”

“ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ”

“ਫਰਾਂਜ਼,” ਵਿਲੀਅਮ ਦੂਜੇ ਵਾਰਡਰ ਦੇ ਵੱਲ ਘੁੰਮ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਕੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸੱਜਣ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ? ਹੁਣ ਵੇਖ ਲੈ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ”

“ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਕਰ,” ਵਿਲੀਅਮ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ, ਮੂੰਹ ਤੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਕੋੜੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਫਟਕਾਰ ਪਈ ਸੀ, ਫੁੱਟ ਪਿਆ, “ਸਾਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਏ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਭੁਗਤਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਚਾਹੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਸਨੂੰ ਨਿਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ, ਵਾਰਡਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਰੜੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿੱਚ ਉੱਨਤੀ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਚੰਗੇ ਮੌਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਦੇ ਵਾਂਗ ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਾਂ, ਜਿਸਦਾ ਭਾਗ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਲਾਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹੁਣ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਪੂਰਾ ਕੈਰੀਅਰ ਤਬਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣ ਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘਟੀਆਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪੀੜ ਵਾਲੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਸਹਿਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ”

“ਕੀ ਇਹ ਕੋੜਾ ਵੀ ਸਚਮੁੱਚ ਉਸ ਸਭ ਜਿਹੀ ਪੀੜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਕੋੜੇ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਅਜੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ” ਵਿਲੀਅਮ ਨੇ

ਕਿਹਾ।

“ਆਹ,” ਕੇ. ਨੇ ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਘੂਰ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਮਲਾਹ ਦੇ ਵਾਂਗ ਕਾਲਾ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਾਲਿਮ ਅਤੇ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ,” ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

“ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਦਿਓ!” ਉਸਨੇ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ 'ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਡਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਆਦਮੀ, ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਆਪਣੇ ਕੈਰੀਅਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਤੈਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਹੈ। ਵੇਖ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਮੋਟਾ ਹੈ। ਕੋੜੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕੁੱਝ ਫਟਕਾਰਾਂ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਮੋਟਾਪੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਆਚ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਕੀ ਤੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਏਂ ਕਿ ਇਹ ਏਨਾ ਮੋਟਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? ਇਹ ਜਿਹਨਾਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਡਕਾਰਨ ਦਾ ਆਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਸਨੇ ਤੇਰਾ ਵੀ ਨਾਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਖਾ ਲਿਆ ਸੀ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਇਦ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਬਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ।”

“ਮੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।” ਵਿਲੀਅਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਲੂਨ ਦੀ ਬੈਲਟ ਢਿੱਲੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਿਆ।

“ਨਹੀਂ,” ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਸਦੀ ਧੌਣ 'ਤੇ ਕੋੜਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਟਕਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਘੁੰਮ ਗਿਆ, ਬੋਲਿਆ, “ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਸੁਣਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਸ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹੁਣੇ ਹਨ।”

“ਜੇ ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਇਨਾਮ ਦੇਵਾਂਗਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ, ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੱਲ ਨਾ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਅਜਿਹਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸੇ ਝੁਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਬਟੂਆ ਕੱਢ ਲਿਆ।

“ਤਾਂ ਤੂੰ ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਂ,” ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬੋਲਿਆ, “ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ। ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ।”

“ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਘਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਮੈਂ ਦਿਲੋਂ ਇਹ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ। ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ ਜਾਂ ਇਹੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਦਰਅਸਲ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਪੂਰਾ ਸੰਗਠਨ ਹੀ ਬੰਦ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

“ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ!” ਵਾਰਡਰ ਚੀਕ ਪਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ 'ਤੇ ਫੌਰਨ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋੜੇ ਦਾ ਝਟਕਾ ਪਾਇਆ।

“ਜੇ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉੱਤੇ ਇਹ ਕੋੜੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ”, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕੋੜਾ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, “ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਅੜਿੱਕਾ ਨਾ ਪਾਉਂਦਾ, ਜਦਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਿਹਤਰ ਕੰਮ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇਂ।”

“ਤੂੰ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ,” ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕਾਂਗਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ।”

“ਫਰਾਂਜ਼ ਨਾਮੀ ਵਾਰਡਰ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਇਦ ਯਕੀਨ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਿਸੇ ਬਿਹਤਰ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇਗੀ, ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਪਤਲੂਨ ਪਾ ਕੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਆਇਆ, ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੇ ਭਾਰ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ, ਕੇ. ਦੀ ਬਾਂਹ ਨਾਲ ਝੂਲਦਾ ਹੋਇਆ ਫੁਸਫੁਸਾਇਆ, “ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੈਨੂੰ

ਛੁਡਾ ਦੇ। ਵਿਲੀਅਮ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੰਜੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਚੰਗਿਆਈ-ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਲਈ ਇਹੀ ਮੇਰਾ ਅਧਿਆਪਕ ਹੈ। ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ, ਬੈਂਕ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਮੇਰੀ ਮੰਗੋਤਰ ਖੜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਿਵੇਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਤਰਸਯੋਗ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਵਹਿੰਦੀ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਕੋਟ ਨਾਲ ਪੂੰਝ ਦਿੱਤਾ।

“ਹੁਣ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ,” ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੋੜੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਤੇ ਫਟਕਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਦਕਿ ਵਿਲੀਅਮ ਇੱਕ ਕੋਨੇ 'ਚ ਦੁਬਕਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਿਸਕੀ ਫੁੱਟੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਕਿਸੇ ਵੇਦਨਾ ਭਰੇ ਸਾਜ਼ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਗੈਲਰੀ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ, ਪੂਰੇ ਭਵਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

“ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸਿਸਕ,” ਕੇ. ਚੀਕਿਆ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਤਨਾਅ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਸਹਾਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਸਨੇ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਤੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇੰਨਾ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚੇਤ ਆਦਮੀ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਘਿਸੜਨ ਲੱਗਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਕੋੜੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫ਼ਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲੱਭ ਹੀ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਘਿਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੋੜੇ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਲਗਾਤਾਰ ਉੱਪਰ ਹੇਠਾਂ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਦੂਜਾ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਕਦਮ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਕੇ. ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬੂਹੇ ਦੇ ਪਾਰ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਪੁੱਜਾ ਜਿਹੜੀ ਪਿਛਵਾੜੇ ਵੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਿਸਕੀਆਂ ਇੱਕ ਦਮ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲ

ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਈ, ਉਹ ਚੀਕਿਆ, “ਇਹ ਮੈਂ ਹਾਂ।”

“ਨਮਸਕਾਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ,” ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਕੀ ਇੱਧਰ ਕੁੱਝ ਹੋਇਆ?”

“ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਇੱਧਰ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਕੁੱਤਾ ਗੁੱਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਫਿਰ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਜਦ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲੇ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ।”

ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ 'ਚ ਫਸਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਝੁਕ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵਾਪਸ ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਰ ਕੇ. ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਜੰਮਿਆ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਵਾਪਸ ਉਸ ਕਬਾੜਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਘਰ ਮੁੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸੀ, ਇੱਕ ਚੁਰਾਹਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਸਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਛੱਤਾਂ ਉੱਪਰ ਚਾਨਣੀ ਦੇ ਅਕਸ ਸਨ। ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਚੁਰਾਹੇ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਦੌੜਾਅ ਸਕੇ ਜਿੱਥੇ ਕੁੱਝ ਗੱਡੀਆਂ ਦਾ ਭੀੜ-ਭੜੱਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਖਫਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪੱਕਾ ਹੀ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਮੌਕਿਆਂ ਉੱਪਰ ਆਪੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੇ ਸਿਸਕੀਆਂ ਨਾ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਕੇ. ਨੇ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਸਤਾ ਲੱਭਣ ਦੀ ਤਰਕੀਬ ਕੱਢ ਲਈ ਹੁੰਦੀ।

ਜੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੇਠਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੰਵਦਨਹੀਣ ਹਨ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਜਿਸਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਅਤਿ ਕਰੂਰਤਾ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਵੱਖਰਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? ਫੇਰ ਵੀ ਕੇ. ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨੌਟ ਨਿਕਲਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਚਮਕ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਇਹ ਸਾਫ਼ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਕਰੂਰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੀ ਰਕਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਤੇ ਕੇ. ਕੰਜੂਸ ਕਤੱਈ

ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਲਈ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨਿਆਂ-ਵਿਵਸਥਾ ਨਾਲ ਜੂਝ ਪਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਵੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਪਲ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੇ ਸਿਸਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੇ. ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਆਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਕਬਾੜਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਗੈਂਗ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਕੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ। ਜੇ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਸੌਖਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਕੇ, ਨੰਗਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਵਾਰਡਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਪਰ ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਾ ਮੰਨਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਅਸਫ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ, ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਦੋਹਰੀ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੇ. ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਾਅਪੇਚਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਘਟੀਆ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੰਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਕਾਇਦੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਕੇ. ਕੋਲ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਸੀ, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸਦੇ ਕਿ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਖ਼ਤਰੇ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਉਸਨੇ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਅਫ਼ਸੋਸਜਨਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਉਸਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਉਹ ਸਹਾਇਕਾਂ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਖਿੜਕੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪੌੜੀ ਦੇ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕਬਾੜਖਾਨੇ ਦੇ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਰੁਕ ਕੇ ਉਸਨੇ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸਭ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਵਾਰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਸਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਬੋਝ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬੇ ਪਏ ਸਨ। ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਬੂਹੇ ਦੇ ਹੱਥੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਵਾਪਸ ਹਟਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਣ

ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਹਾਇਕ ਇੱਕ ਦਮ ਆ ਜਾਣਾ ਤੈਅ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਘਟਨਾ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸਦੇ ਤਹਿਤ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕੇ. ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਹੈ) ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਤਰਿਆ, ਉਸਨੇ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਘੁੰਮਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਗੌਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਜਵਾਨ ਔਰਤ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਫ਼ਰਾਂਜ਼ ਦੀ ਉਹ ਗੱਲ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮੰਗੋਤਰ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਅੰਤ ਝੂਠੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਪੱਕਾ ਹੀ ਮਾਫ਼ੀਯੋਗ ਲੱਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਫ਼ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਹਮਦਰਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਕੇ. ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਰਡਰ ਨਹੀਂ ਉੱਤਰੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅੱਜ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਘਰ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਬਾੜਖਾਨੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉਸਦਾ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਆਦਤਨ ਉਹ ਇਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਾਮ ਬੁਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਤੇ ਉਸਨੇ ਵੇਖੀ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਫ਼ਾਇਲਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਹੀ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ, ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੋੜਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਮ ਨੰਗੇ ਵਾਰਡਰ, ਸੈਲਫ਼ 'ਤੇ ਜਗਦੀ ਮੋਮਬੱਤੀ - ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਹੀ। ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਵਾਰਡਰ ਚੀਕ ਪਏ - “ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ! ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ!”

ਕੇ. ਨੇ ਫ਼ੌਰਨ ਬੁਹੇ ਭੇੜ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁੱਟ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਹੰਝੂ ਫੁੱਟ ਪੈਣ ਦੀ ਕਗਾਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਹ ਸਹਾਇਕਾਂ ਦੇ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਕਾਪੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੁਕ ਗਏ ਸਨ।

“ਇਹ ਸਹੀ ਵਕ਼ਤ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਬਾੜਖਾਨੇ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦੇਵੇਂ।” ਉਹ ਚੀਕ

ਪਿਆ, “ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ।”

ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਗਏ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ। ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਬੈਠ ਕੇ, ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਦੇ ਲਈ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਕਾਪੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੇਖਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਸਹਾਇਕ ਲੋਕ ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਪੈਣਗੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪ ਤੁਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਘਰ ਚਲਾ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਦਮ ਹਾਰ ਕੇ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਖਾਲੀਪਨ ਲੈ ਕੇ।

ਛੇਵਾਂ ਭਾਗ

ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਅਤੇ ਲੇਨੀ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਕੇ. ਡਾਕ ਆਦਿ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਕਾਰਲ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਸੀ, ਸਟਾਫ਼ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਕਿ ਚਾਚਾ ਤਾਂ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਸਦਾ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿੱਧਾ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਆਉਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਭੈਅਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਕਰੀਬ ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਤੋਂ ਕੇ. ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਤਾਂ ਆਉਣਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਾਚੇ ਦੀ ਉਹ ਤਸਵੀਰ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਰਤਾ ਕੁ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਆਪਣਾ ਹੈਟ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ੍ਹੀ, ਉਸਦਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੈਰਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਰ-ਪਾਰ ਅਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਛੇੜਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆ ਝੁਕਿਆ। ਉਸਦਾ ਇਹ ਚਾਚਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛੇਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਬਦਕਿਸਮਤ ਵਿਚਾਰ ਘਰ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਵੀ ਉਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੈ (ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਹ ਟਿਕਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ) ਉਸਨੇ ਉਹ ਹਰ ਕੰਮ ਨਬੇੜਨਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਉਹ ਇੱਧਰ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਉਸਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਇਸ ਚਾਚੇ ਦਾ ਰਿਣੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਉਹ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕਰਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਤ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਸੀ। ਉਹ

ਉਸਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਬੇਤਾਲ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਦੇ ਇੱਕ ਦਮ ਬਾਅਦ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੁਰਸੀ ਮੰਗਵਾਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਕੋਲ ਬੈਠਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਰਤਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

“ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ,” ਉਸਨੇ ਦਰਦਨਾਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੁੱਕ ਨਿਗਲਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੀ ਦਿਮਾਗੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਕਲਰਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

“ਜੋਸਫ਼, ਮੈਂ ਇਹ ਕੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,” ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਚੀਕ ਪਿਆ। ਉਹ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਸੁਟੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਹੇਠੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੁੰਨ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਆਰਾਮਦੇਹ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੈਠ ਸਕੇ। ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਥਕਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਖਿਣ ਭਰ ਲਈ ਉਸ ਅਨੰਦ ਭਰੀ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਗ਼ਲੀ ਦੇ ਪਾਰ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਇੱਥੇ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਤਿਕੋਣ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੁਕਾਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਲੀ ਘਰ ਦੀ ਕੰਧ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਏਂ,” ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ। “ਜੋਸਫ਼, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ, ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਕੀ ਇਹ ਸਚਮੁੱਚ ਸੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?”

“ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਚਾਚਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਮੂਡ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਕੀ ਰਹੇ ਹੋ।”

“ਜੋਸਫ਼,” ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ ਏਂ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਤੇਰੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਬੁਰੇ ਸ਼ਗਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨ ਲਵਾਂ?”

“ਤੂੰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਏਂ, ਇਸਦਾ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ

ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸੁਣਕੇ ਆਇਆ ਏਂ।”

“ਉਹੀ ਤਾਂ,” ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁਣਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਤੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕਿਸ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ?”

“ਇਰਨਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ’ਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਅਤੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਘਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ’ਚ ਸੁਣ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਹੀ ਉਸਦਾ ਖ਼ਤ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਇੱਥੇ ਚਲਿਆ ਆਇਆ। ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਇੱਧਰ ਆਉਣ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਖ਼ਤ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸਦਾ ਸਬੰਧ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ।” ਆਪਣੇ ਬਣਦੇ ‘ਚੋਂ ਚਿੱਠੀ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ-

ਮੈਂ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਜੋਸਫ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ ਹਾਂ। ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਜੋਸਫ਼ ਇੰਨਾ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀ। ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਪਿਆਨੋ ਦੀ ਕਲਾਸ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਨਸੀਬ ਹੋਏ। ਮੇਰੇ ਜਨਮਦਿਨ ’ਤੇ ਉਸਨੇ ਚਾਕਲੇਟ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਡੱਬਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਬਿਹਤਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਭਰਿਆ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਚੇਤਾ ਆਇਆ। ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਮੰਨੋ ਸਕੂਲ ਹੋਸਟਲ ਵਿੱਚ ਚਾਕਲੇਟ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ, ਅਜੇ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚਾਕਲੇਟ ਦੀ ਸੌਗਾਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੋਸਫ਼ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਡੀਕ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਲਰਕ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ

ਹੋਰ ਕਿੰਨੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫੀ ਲੰਮਾ ਚੱਲੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲਬਾਤ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੀ ਉਹ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ? ਪਰ ਉਸਨੇ ਸਾਫ਼ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ. ਇੱਕ ਭਲੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਨਿਆਂ-ਪਸੰਦ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀ ਕਿਵੇਂ ਮਦਦ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ. ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਤ ਇਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਮੂਡ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਸ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਦੱਸੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਿੱਸੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੇਕਾਰ ਜਿਹੀ ਗੱਪ ਮੰਨਿਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪਿਤਾ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਉੱਧਰ ਜਾਓ ਤਾਂ ਉਸ ਸਭ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ।

“ਉਹ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਕੁੜੀ ਹੈ,” ਪੜ੍ਹ ਚੁੱਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਆਏ ਹੰਝੂਆਂ ਨੂੰ ਪੂੰਝ ਕੇ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਕੇ. ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਉਹ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਰਨਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸਦਾ ਜਨਮਦਿਨ ਵੀ - ਚਾਕਲੇਟ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਘੜੀ ਗਈ ਸੀ,

ਤਾਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਅਤੇ ਚਾਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦਾ ਸਨਮਾਨ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਦਿਲ ਟੁੰਬਵਾਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਉਸਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿਨੇਮਾ ਟਿਕਟਾਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਵੀ ਸੋਚੀ, ਇਹ ਇਸੇ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਖਿਣ ਉਸਨੂੰ ਬੋਰਡਿੰਗ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਉੱਭਰੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗ੍ਰਾਮਰ ਸਕੂਲ ਦੀ ਉਸ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ।

“ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਹਿਨਾ ਏਂ?” ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਖਤ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਦੋਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਅਤੇ ਉਤੇਜਨਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਭੁੱਲ ਗਿਆ।

“ਹਾਂ ਚਾਚਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਸਹੀ ਹੈ।”

“ਸੱਚ ਹੈ?” ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਚੀਕ ਪਿਆ, “ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇਹ ਸੱਚ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹੈ? ਇਹ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ?”

“ਹਾਂ, ਇਹ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਹੀ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਚੈਨ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਏਂ।” ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਲਗਾਤਾਰ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਾਂਗਾ, ਉਨਾ ਹੀ ਸਫਲ ਨਤੀਜਾ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ, “ਥਕਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਡਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ,” ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਚੀਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਜੋਸਫ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਜੋਸਫ, ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚ, ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚ, ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਸਰੋਤ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਇਹ ਰਵੱਈਆ ਬਿਲਕੁਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਈ ਅਤੇ ਕੇ. ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰਾਂ ਗੱਡੀ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇੱਕ ਬੇਕਸੂਰ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਉਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਠੀਕ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜ਼ਰਾ ਛੇਤੀ ਦੱਸ ਕਿ ਆਖ਼ਰ ਇਹ ਸਭ ਹੈ ਕੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ

ਕਰ ਸਕਾਂ। ਕੀ ਇਸਦਾ ਸਬੰਧ ਬੈਂਕ ਨਾਲ ਹੈ?”

“ਨਹੀਂ ਬੈਂਕ ਨਾਲ ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਪਿਆਰੇ ਚਾਚਾ, ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਲਰਕ ਬੁਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਬਿਲਕੁਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਚੱਲੀਏ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣਾ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।”

“ਤੂੰ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਏਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ!” ਉਸਦੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਸਿਸਕੀ ਭਰੀ, “ਛੇਤੀ ਕਰ ਜੋਸਫ, ਛੇਤੀ!”

“ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਲਵਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਹੀ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ, ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤ ਉੱਤੇਜਿਤ ਸੀ, ਨੇ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੇ. ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਏ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਉਸਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਅੱਜ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਕੰਮ ਨਬੇੜਨੇ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਉਸਨੂੰ ਹਤਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਜੂਦ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਘਬਰਾਇਆ ਜਿਹਾ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਟੁੱਕਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਦਰਅਸਲ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੜਬੜਾਹਟ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਟਹਿਲਣ ਲੱਗਾ। ਕਦੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ “ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ!” ਜਾਂ “ਉਫ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਕੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲੇਗਾ!”

ਨੌਜਵਾਨ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਇਹ ਸਭ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲਏ। ਇੱਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਨੋਟ ਵੀ ਕਰ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਦੇ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਹੱਥ ਉੱਪਰ

ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਬੁਹਾ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਚੀਕ ਪਿਆ, “ਹਾਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਉਸ ਰੀੜ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਗਏ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁੱਟਿਆ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ! ਠੀਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ!”

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁੱਖ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੁੱਝ ਕਲਰਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਕੇ. ਨੂੰ ਇਹ ਸੁੱਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਕੇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕੇ।

“ਤਾਂ ਜੋਸ਼ਫ,” ਆਰ-ਪਾਰ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੱਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, “ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੈ?”

ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਬੇਮਤਲਬ ਜਿਹੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਤਾ ਹੱਸ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਪੌੜੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ।

“ਠੀਕ ਹੈ,” ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਬੋਲਿਆ, “ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇ!” ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਈ ਅਤੇ ਸਿਗਾਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਪਰ ਤੇਜ਼ ਕਸ਼ ਖਿੱਚਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲੱਗਾ।

“ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ, ਚਾਚਾ, ਕਿਸੇ ਆਮ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੋਈ।” ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਕੀ ਮਤਲਬ?” ਚਾਚੇ ਵੱਲ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਕੀ ਇਹ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ,” ਚਾਚੇ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ - ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਦਰਬਾਨ ਸੁਣਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕੇ. ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਲੈ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਉਹ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ ਹੋਏ। ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਤੋਂ ਬਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਚੁੱਪਚਾਪ ਤੁਰਦੇ

ਰਹੇ।

“ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਹੋਇਆ ਕਿਵੇਂ?” ਅੰਤ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰੁਕ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਲੋਕ ਡਰ ਜਿਹੇ ਗਏ। “ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਵਕਤ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਚੇਤਾਵਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਤੇਰਾ ਰੱਖਿਅਕ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੇ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੇਸ਼ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਵੇਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਦੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪਿੰਡ ਆ ਜਾਵੇਂ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਪਤਲਾ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਏਂ। ਪਿੰਡ 'ਚ ਆ ਕੇ ਤੇਰੀ ਸਿਹਤ ਵੀ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਵਕਤ ਤੇਰੇ ਲਈ ਔਖਾ ਹੋਏਗਾ। ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤੈਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਮਿਲੇਗੀ। ਇੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹਰ ਸੰਭਵ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਜੇਕਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮਨਚਾਹਿਆ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਏਜੰਟ ਤੈਨਾਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਤੇਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਖਤ, ਤਾਰ ਜਾਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆਵੇਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਤੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਾਹ ਲੈਣ ਜੋਗਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਗਾ।”

“ਪਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡਣ 'ਤੇ ਮਨਾਹੀ ਲਾ ਦੇਣਗੇ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਦੀਆਂ ਵਾਜਬ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਕਰਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਟੋਹ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨਗੇ,” ਚਾਚੇ ਨੇ ਕੁੱਝ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਜਿਹੜਾ ਅਧਿਕਾਰ ਉਹ ਗੁਆ ਲੈਣਗੇ, ਉਹ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।”

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ,” ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿ ਸਕਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵ ਦੇਵੇਂਗਾ? ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਇੰਨੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈ ਰਿਹਾ ਏਂ।”

“ਜੋਸਫ਼!” ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਸਿੱਧਾ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਚੀਕ ਪਿਆ, “ਤੂੰ ਬਦਲ ਗਿਆ ਏਂ! ਤੈਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਣ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸਮਝ ਸੀ। ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਗਵਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂ? ਤਾਂ ਕੀ ਤੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਦੇ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਏਂ? ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਕੇ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੋਸਫ਼, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ। ਤੇਰੀ ਇਹ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫ਼ਿਕਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇੱਕ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ - ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਚ ਹਾਰਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਵੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਰ ਪੱਕੀ ਹੈ!”

“ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਚਾਚਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਚਾਹਵਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਜਾਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ। ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ, ਜੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਏਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਏਂ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਜਕੜ ਲਵੇਗਾ, ਜਿਸਦਾ ਕੁੱਝ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਮਤਲਬ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਤੂੰ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਏਂ, ਮੈਂ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਤੇਰੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵੀ, ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਕੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਰਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਇੱਥੋਂ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਣ ਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਲੱਗੇਗਾ। ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੰਗ ਕਰਨਗੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਇੱਥੇ ਆਪ

ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ”

“ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ,” ਚਾਚੇ ਨੇ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਅੰਤ ਉਹ ਸਮਝੋਤੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹੋਣ - “ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਇਸ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕੇਸ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਜਾਵਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹੀ ਠੀਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ”

“ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਆਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ - “ਅਤੇ ਕੀ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?”

“ਇਸ 'ਤੇ ਅਜੇ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਗੌਰ ਕਰਨਾ ਹੈ,” ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਦਮੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਘਟਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੰਪਰਕ ਜਿਹੜੇ ਇੱਥੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਏਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਇਸ ਕੇਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਹੋਣ ਦਾ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਵਕ਼ਤ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ”

ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਟੈਕਸੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ, ਡਰਾਇਵਰ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੱਦਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੁਕਦੇ ਹੀ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਘਸੀਟਿਆ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਿਆ।

“ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਹੁਲਡ ਕੋਲ ਚੱਲੇ ਆਂ। ਉਹ ਵਕੀਲ ਹੈ। ” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ,

“ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਤੂੰ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ?, ਨਹੀਂ? ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੈ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਬਹੁਤ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੇ ਵਕੀਲ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਦਦ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਬੰਦੇ ਉੱਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ।”

“ਤੂੰ ਜੋ ਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰੇਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲੇਗੀ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਿਸ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਚਾਚਾ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਜੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਤੋਂ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁੱਝ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਰੋਪੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣਾ ਬਹੁਤਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। “ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸਲਾਹ ਵੀ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ,” ਚਾਚੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ? ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ, ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਹੇ, ਜੋ ਵੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਝ।”

ਕੇ. ਨੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਲਕੋਏ ਇੱਕ ਦਮ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਸਫ਼ਾਈ ਹੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਚਾਚੇ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਉਸਦਾ ਇਹ ਕੇਸ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੈ। ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦਾ ਨਾਂ ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਚਾਲੂ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਬਿਓਰਾ ਕੋਈ ਘੱਟ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਦਾ ਇਸ ਕੇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਗ੍ਰਾ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸੇ ਕਸਬੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਸੰਜੋਗ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਾਰ ਇੱਕ ਹਨੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੂਹੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਦੱਬ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੰਦ ਵਿਖਾਏ ਅਤੇ ਫੁਸਫੁਸਾਇਆ -

“ਅੱਠ ਵੱਜੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮੁਅੱਕਿਲਾਂ ਦਾ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਹੁਲਡ ਮੇਰਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਸਵਾਗਤ ਕਰੇਗਾ।”

ਬੂਹੇ ਦੀ ਮੋਰੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਬੂਹਾ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ। ਕੇ. ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਚਮੁੱਚ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ।

“ਇਹ ਉਸਦੀ ਨਵੀਂ ਨੌਕਰਾਣੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਅਣਜਾਣ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਹੈ,” ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਬੂਹਾ ਫੇਰ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਹੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਉਦਾਸ ਲੱਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਹਿਮ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬਲਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਗੈਸ-ਜੈਟ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਅਵਾਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਖੋਲ੍ਹੋ!” ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਬੂਹੇ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਗੁੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ - “ਅਸੀਂ ਵਕੀਲ ਸਾਹਬ ਦੇ ਦੋਸਤ ਹਾਂ।”

“ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਹੁਲਡ ਬਿਮਾਰ ਹਨ,” ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਫੁਸਫੁਸਾਹਟ ਉੱਭਰ ਆਈ। ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦੀ ਤੰਗ ਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ’ਤੇ ਫ੍ਰੈਸਿੰਗ ਗਾਊਨ ਪਾਈ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਚਾਚਾ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸ ਲੰਮੀ ਉਡੀਕ ਤੋਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਤੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬਿਮਾਰ ਹੈ? ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਏਂ ਕਿ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਹੈ?” ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਲਗਭਗ ਧਮਕਾਉਂਦਾ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਬਿਮਾਰ ਹੋਵੇ।

“ਬੂਹਾ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੀ ਹੈ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਫ੍ਰੈਸਿੰਗ ਗਾਊਨ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਬੂਹਾ ਵਾਕਈ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ, ਕੇ. ਨੇ ਉਹ ਕਾਲੀਆਂ, ਰਤਾ ਕੁ ਉੱਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਛਾਣ ਲਈਆਂ ਸਨ, ਬੂਹੇ ਦੇ ਪਾਰ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਸਫ਼ੈਦ ਐਪਰਨ ਪਾਈ ਅਤੇ ਹੱਥ ’ਚ ਮੋਮਬੱਤੀ ਚੁੱਕੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

“ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਾ ਲਾਵੀਂ!”, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਡੀਕ ਕੀਤੇ ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਹੜਬੜਾਇਆ ਜਿਹਾ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਕੇ. ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਟਿਕਟਿਕੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਗੋਲ ਗੁੱਡੀ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਸਦੀਆਂ ਪੀਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਠੋਡੀ ਹੀ ਗੋਲ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸਦੀ ਕਨਪਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੇਲੀਆਂ ਵੀ ਉਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਸਨ।

“ਜੋਸਫ਼!”, ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਚੀਕਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਦਿਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ?”

“ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ,” ਕੁੜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਮੌਮਬੱਤੀ ਫੜਕੇ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਉਸ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਚਿਹਰਾ ਉੱਪਰ ਉੱਠਿਆ।

“ਇਹ ਲੋਕ ਕੌਣ ਹਨ, ਲੇਨੀ?” ਵਕੀਲ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੌਮਬੱਤੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਚੁੰਧਿਆ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪਛਾਣ ਸਕਣ ਦੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ।

“ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁਰਾਣਾ ਦੋਸਤ ਅਲਬਰਟ ਹੈ,” ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਓਹ, ਅਲਬਰਟ,” ਸਿਰਹਾਣੇ 'ਤੇ ਟੇਢੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਓਨਾ ਹੀ ਬੁਰਾ ਹੈ,” ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਹੁਣ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।”

“ਸ਼ਾਇਦ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਸ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਲੀਫ਼ਦੇਹ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਹ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਨੀਂਦ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੈਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾਂ।”

“ਓਹ,” ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰੀ ਪਨਾਮਾ ਟੋਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਰੀ ਹੱਥ

ਨਾਲ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦਬਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਤੇਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ? ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤਾਂ ਮਾੜੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਹਨੇਰਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆਏ ਕਾਫ਼ੀ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਇਹ ਛੋਟੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ।”

ਕੁੜੀ ਮੌਮਬੱਤੀ ਫੜਕੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹ ਜਿਹੀ ਤੱਕਣੀ ਤੋਂ ਇੱਦਾਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੇ. 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਗੱਡੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ 'ਤੇ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਚਾਚਾ ਉਸੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਝੁਕ ਆਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸਨੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਨੂੰ ਖਿਸਕਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

“ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਬਿਮਾਰ ਹੋਵੇ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ, “ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਇਕਾਂਤ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।” ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵਕਫ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਅੱਗੇ ਬੋਲਿਆ- “ਅਤੇ ਲੇਨੀ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਕੁੜੀ ਹੈ।”

ਪਰ ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਇਸਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਰਸ ਨਾਲ ਖਫ਼ਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਉਸ ਬਿਮਾਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜੀ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਕੀਲ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸਿਰਹਾਣੇ ਠੀਕ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਸਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਬਿਮਾਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਰਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਟਹਿਲਣ ਲੱਗਾ, ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਉਹ ਪਿੱਛਿਓਂ ਉਸਦੀ ਸਕਰਟ ਫੜਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਧੱਕ ਦਿੰਦਾ। ਕੇ. ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਸਲ 'ਚ ਵਕੀਲ ਦਾ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਚਾਹਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਹ ਉਸ ਵਧੀਕ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਰਸਾਇਆ ਸੀ, ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਨਰਸ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ

ਭਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ - “ਫਰਾਉਲਨ, ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਹੈ।”

ਨਰਸ, ਜਿਹੜੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਿਮਾਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਝੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ਦੇ ਵਲ ਠੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਘੁਮਾਇਆ ਅਤੇ ਬੜੇ ਸ਼ਾਂਤ ਭਾਵ ਨਾਲ, ਜਿਹੜਾ ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ ਸੀ, ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਹੁਲਡ ਕਿੰਨੇ ਬਿਮਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ।”

ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਜਿਸਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਘਿਰਣਾ ਵਜੋਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਤੰਗ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

“ਤੇਰੀ ਐਸੀ ਦੀ ਤੈਸੀ!” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਸਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਇਹ ਜਵਾਰਭਾਟਾ ਲਗਭਗ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਕੇ. ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੁੱਝ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਤਾਂ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਕਿ ਕੁੜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਆਦਮੀ ਉੱਠ ਬੈਠਾ, ਅਤੇ ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਅਜਿਹੀ ਟੇਢੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਕੌੜੀ ਚੀਜ਼ ਨਿਗਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੋਸ਼ ਇੱਕ ਦਮ ਗੁਆ ਨਹੀਂ ਲਏ ਹਨ। ਜੇ ਮੈਂ ਜੋ ਵੀ ਕੁੱਝ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਾਂਗਾ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਚਲੇ ਜਾਓ।”

ਨਰਸ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਸਿੱਧੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ (ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੇ. ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਾ) ਵਕੀਲ ਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਸਹਿਲਾ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਲੇਨੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ,” ਬਿਮਾਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਅਤੇ ਉਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਸਦੀ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਇੱਕ-ਦੋ ਪਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

“ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸਦਾ ਸਬੰਧ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੈ?” ਨਿਰਾਸ਼ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਸਿਰਹਾਣੇ 'ਤੇ ਜਾ ਟਿਕਿਆ।

“ਮੇਰੇ ਭਤੀਜੇ ਨਾਲ,” ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ।” ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ, “ਜੋਸਫ ਕੇ. ... ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ।”

“ਓਹ,” ਬਿਮਾਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਹੌਂਸਲੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ, “ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਲੇਨੀ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਜਾ,” ਉਸਨੇ ਨਰਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਿੱਛੜ ਰਹੇ ਹਨ।

“ਤੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਏਂ,” ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੇ ਬਹੁਤ ਕੋਲ ਨੂੰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, “ਕਿ ਮੈਂ ਬਿਮਾਰ ਹਾਂ, ਜਦਕਿ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਆਇਆ ਏਂ।”

ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿਮਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਠੀਕ ਇਸੇ ਪਲ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਠੀਕ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੂਹਣੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਟਿਕਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਔਖ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਦੇ ਵਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਮਰੋੜੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਠੀਕ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਏਂ,” ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਬੋਲਿਆ, “ਹੁਣ ਉਹ ਚੁੜੇਲ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ,” ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਰਤਾ ਰੁਕ ਕੇ ਫੁਸਫੁਸਾਇਆ - “ਮੈਂ ਸ਼ਰਤੀਆ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੈ!” ਅਤੇ ਉਹ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਗਿਆ।

ਪਰ ਬੂਹੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇ. ਦਾ ਚਾਚਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਉਹ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਖੋਖੇ

ਭਰਿਆ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਕੜਵਾਹਟ ਭਰ ਆਈ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਗ਼ਲਤ ਧਾਰਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਏਂ,” ਉਸਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਕੁੱਝ ਨਾ ਜੋੜਦੇ ਹੋਏ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਵਕਾਲਤ ਦੀ ਕੋਈ ਚਾਹਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹਮਦਰਦ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅੱਗੇ ਬੋਲਿਆ, “ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਤੇਰੇ ਭਤੀਜੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲਾ ਸਮਝਾਂਗਾ ਜੇਕਰ ਇਸ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਲਈ ਮੇਰੀ ਤਾਕਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਸਕਦਾ ਏਂ। ਖ਼ਰੀ ਗੱਲ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਵੀ ਦਿੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਲਈ ਸੁਭ-ਘੜੀ ਹੋਵੇਗੀ।”

ਕੇ. ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਸਮਝ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਸਫ਼ਾਈ ਲਈ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਤੇ ਸੁੱਟੀ, ਪਰ ਚਾਚਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮੋਮਬੱਤੀ ਫੜ੍ਹੀ, ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਤਿਪਾਈ ਕੋਲ ਜਾ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਦਵਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਰਿੜ੍ਹਦੀ ਹੋਈ ਦਰੀ ਤੱਕ ਜਾ ਪੁੱਜੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕਹੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕੇ. 'ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਕੀ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਪਰ ਇਹ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜੋ ਵੀ ਇੱਥੇ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ...”

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ? ਵਕੀਲ ਨੇ ਓਨੀ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀ ਅਤੇ ਸੰਕੋਚ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿੰਨਾ ਆਪ ਕੇ. ਸੀ। “ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਕੋਈ ਜ਼ਲਦਬਾਜ਼ੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਇਹ ਸਭ ਤੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਹੈ।”

“ਹਾਂ, ਇਹੀ,” ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਆਖਰ ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ?”

“ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਓਹ, ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਵਕੀਲ ਹਾਂ ਭਾਈ, ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਂਦਰਾਂ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਲੋਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮੁਕੱਦਮਾ ਯਾਦ ਰਹਿ ਗੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜਾ ਫਸਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਖਾਸ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।”

“ਫਿਰ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?” ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਸਹਿਮਿਆਂ ਏਂ?”

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਤੂੰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ,” ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਕਰਾਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ?” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ।

ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਲਾਜਵਾਬ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ, “ਪਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਨਿਆਂ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਭਵਨ ਦੀ ਉੱਪਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ?” ਪਰ ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਸਕਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ।

“ਤੈਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ,” ਵਕੀਲ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਆਪ ਪਤਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗੈਰਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, “ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣਾ ਮੇਰੇ ਮੁਅੱਕਿਲਾਂ ਲਈ ਕਈ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਨ

ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਰਤਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚਲੇ ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਪੱਖੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹਨ ਤੇ ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਪਿਆਰਾ ਦੋਸਤ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ” ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ’ਨੇਰੇ ਖੁੰਜੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

“ਕੀ ਕਿੱਥੋ?” ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੇ. ਨੇ ਰੁੱਖੇ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਆਸ-ਪਾਸ ਵੇਖਿਆ; ਮੌਮਬੱਤੀ ਦੀ ਹਲਕੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਕੰਧ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਸਲ ’ਚ ਉੱਥੇ ਹੀ ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹਿਲਜੁਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੌਮਬੱਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਬੈਠਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਉੱਥੇ ਹੋਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਹ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਆ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਉਹ ਰਤਾ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਜਾਂ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਫੌਰਨ ਉਸੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗਵਾਚੇ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਉੱਥੇ ਹੋਣ ਦੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਮਿਲ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਫ਼ਾਈ ਜਿਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੌਂਸਲੇ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲਿਆ, ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੰਕੋਚ ਨਾਲ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਜਿਹਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। “ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ - ਓਹ, ਪਰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ

ਦੱਸੀ - ਇਹ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਹੈ, ਅਲਬਰਟ ਕੇ. ਅਤੇ ਇਹ ਉਸਦਾ ਭਤੀਜਾ ਜੋਸਫ ਕੇ.। ਇਹ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਹਨ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ... ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਾਹਬ ਨੇ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਆਗਮਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਤਾਂ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ, ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਹ ਆਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਮੈਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੇਨੀ ਨੂੰ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਤੋਂ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਇੱਧਰ ਆਏਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਲਬਰਟ ਉਦੋਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਧੱਕਦੇ ਹੋਏ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਆਏ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਾਹਬ ਉਸ ਕਿਨਾਰੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਭ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਇੱਕਠੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਵਾਪਸ ਖਿੱਚ ਲਈਏ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਜ਼ਰਾ ਤਕਲੀਫ ਕਰਨਾ,” ਉਸਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰੀ ਮੁਸਕਾਨ ਨਾਲ, ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਈ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਹੀ ਮਿੰਟ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰ ਸਕਦਾਂ,” ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੇ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਘੜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬਹਿ ਗਿਆ। “ਕੰਮ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਸਕਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਗਵਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ।”

ਉਸਨੇ ਜੋਸਫ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਰਤਾ ਝੁਕਾ ਲਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਨਵੀਂ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਾਫੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਉੱਚੇ, ਨਿਰਾਸ਼ ਜਿਹੇ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਭੱਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼! ਕੇ. ਨੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਭਾਵ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਪਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਦੀ ਰਤਾ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦਾ ਉਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ

ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਵਕੀਲ, ਜਿਸਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੀ, ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਕੰਨ ਦੇ ਉੱਪਰ ਧਰ ਕੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਜੋਸਫ਼ ਦਾ ਚਾਚਾ, ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਮੌਮਬੱਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਟ 'ਤੇ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਇੱਕ - ਅੱਧ ਵਾਰ ਫ਼ਿਕਰਸੰਦ ਨਿਗ੍ਰਾ ਨਾਲ ਵੇਖ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕੇ. ਬਿਸਤਰੇ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਹੋਣ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਜਿਵੇਂ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ) ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰੋਤਾ ਭਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਬਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੀ ਸਮਝ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੋਲ ਕੀ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਉਸ ਨਰਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਚਾਚੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਏ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਕਦੇ ਉਸਨੇ ਉਸ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੇ ਪਰੀਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ। ਉਸਨੂੰ ਗ਼ਲਤੀ ਵੀ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਉਸ ਸਭਾ ਦੀ ਮੂਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਬੁੱਢੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਰਲੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਫਿਰ ਗੈਲਰੀ 'ਚੋਂ ਰੌਲਾ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਲੱਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੀਨੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਤੋੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਚੁੱਪ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਨ ਲੱਗਾ।

“ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਖਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਟੋਹਲ ਕੇ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬੁਹੇ ਦਾ ਹੈਂਡਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਉਸਨੂੰ ਦਬੋਚ ਲਿਆ, ਇਹ ਹੱਥ ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਛੋਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਚੁਪਕੇ ਜਿਹੇ ਬੁਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਉਹੀ ਨਰਸ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਉੱਥੇ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ,” ਉਹ ਫੁਸਫੁਸਾਈ, “ਤੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹੀ ਮੈਂ ਪਲੇਟ ਕੰਧ ਨਾਲ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।”

ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।”

ਕੁੱਝ ਕਦਮ ਤੁਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪੁੰਦਲੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਇੱਕ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ, ਜਿਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

“ਹੁਣ ਅੰਦਰ ਜਾਓ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਵਕੀਲ ਦਾ ਸਟੱਡੀ ਰੂਮ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਚਾਨਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਤਿੰਨ ਵੱਡੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਫਰਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਚੌਕੌਰ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਕਮਰਾ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਫਰਨੀਚਰ ਨਾਲ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਉੱਧਰ,” ਨਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਲੱਕੜ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਕਾਲੇ ਸੰਦੂਕ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਹਿ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਉੱਚਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਗਰੀਬ ਮੁਅੱਕਿਲ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਜਾਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਕੇ. ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਛੋਟੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਮਹਿਮਾਨ ਉਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਨਰਸ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਟਿਕਾ ਲਈਆਂ, ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਬਹੁਤ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ਦੇ ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਨਾਲ ਆ ਲੱਗੀ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ,” ਉਹ ਬੋਲੀ, “ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਵੇਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਵਿਲੱਖਣ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਘੂਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਉਡੀਕ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਲੇਨੀ ਕਹਿ ਬੁਲਾ।” ਉਸਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸੰਵਾਦ ਦੇ ਇੱਕ ਪਲ ਨੂੰ ਵੀ ਗਵਾਉਣਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

“ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ। ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਲੇਨੀ, ਉਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਸਾਨ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ, ਉਸ

ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਬਕਵਾਸ ਸੁਣਨ ਲਈ ਮੈਂ ਮਜਬੂਰ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਦੇ ਮੈਂ ਉੱਥੋਂ ਭੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ, ਦੂਜਾ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਲੇਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਰਅਸਲ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਵੀ, ਲੇਨੀ, ਅਸਲ 'ਚ ਇੱਦਾਂ ਤਾਂ ਲੱਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਂਗੀ। ”

“ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਕੇ. ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਹੱਥੇ ਉੱਪਰ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀ। “ਅਸਲੀਅਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ। ”

“ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ” ਕੇ. ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਓਹ! ਓਹ!” ਉਸਨੇ ਮੁਸਕਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ; ਅਤੇ ਕੇ. ਦੀ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪ ਉਸਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਆਹ, ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਦੇ ਲਈ ਕੇ. ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਆਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬੂਹੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜੜੀ ਇੱਕ ਪੇਂਟਿੰਗ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਿੱਚਿਆ, ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਠਕੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ-ਪਰਖ ਸਕੇ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਜੱਜ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਪਾਈ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਹ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁੱਟਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਸਾਧਾਰਨ ਤੱਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੱਜ ਉੱਥੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਅਤੇ ਬਾਂਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਦੱਬੀ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਉਸਦਾ ਸੱਜਾ ਪਾਸਾ ਇੱਕ ਦਮ ਆਜ਼ਾਦ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹੱਥ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਫ਼ੈਸਲਾਕੁੰਨ ਕਹਿ ਜਾਣ ਲਈ ਹਿੰਸਕ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਟੁੱਟ ਪੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਆਰੋਪੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਪੀਲਾ ਦਲੀਚਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਵਿਖਾਉਣ ਭਰ ਲਈ ਹੀ

ਉਹ ਪੇਂਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

“ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਮੇਰਾ ਜੱਜ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਤਸਵੀਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲੱਗੀ। “ਉਹ ਅਕਸਰ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਵਾਨ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੈ, ਲਗਭਗ ਬੱਚਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਲੰਬਾਈ ਤੱਕ ਖਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਬੇਹੁਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਉਵੇਂ ਹੀ ਬੇਹੁਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੇਹੱਦ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਏਂ।”

ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੇ. ਦਾ ਸਿਰਫ ਇੰਨਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਲੇਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ, ਇੱਕਦਮ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਉਸਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜੋ ਵੀ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ, “ਉਸਦੀ ਪਦਵੀ ਕੀ ਹੈ?”

“ਉਹ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਹੈ,” ਉਸਨੇ ਉਸ ਹੱਥ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੂੰ ਸਹਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ,” ਕੇ. ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ, “ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਲੁਕੇ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ।”

“ਇਹ ਸਭ ਤਾਂ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ,” ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਝੁਕਾ ਕੇ ਲੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਰਸੋਈ ਦੀ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਉੱਪਰ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕੰਬਲ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਕੀ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਰਹੇਂਗਾ?” ਉਸਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ।

“ਨਹੀਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ।”

“ਇਹ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਏਂ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਕਠੌਰ ਏਂ ਜੇ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ

ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ”

“ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸਨੇ ਕਿਹਾ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਾਲੇ, ਸੰਘਣੇ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਜੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਮਝ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂਗੀ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। “ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਨਾਮ ਤਾਂ ਨਾ ਪੁੱਛ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਉਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਕੁੱਝ ਕਰ, ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਕਠੋਰ ਨਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿ। ਇਸ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਇਹ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੁਰਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿੰਨਾ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਤੂੰ ਇਹ ਮੰਨ ਲੈ। ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੀ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇਂਗਾ, ਉਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ, ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਵੀ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੀ। ”

“ਤੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁੱਝ ਜਾਣਦੀ ਏਂ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਜਾਦੂਗਰੀ ਜਿਸਦੀ ਇੱਥੇ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਹੋਰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਆ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟ ਲਿਆ।

“ਇਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ,” ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ, ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਵਲ ਠੀਕ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਲਾਊਜ਼ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਗਰਦਨ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਬਣਾਇਆ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਿੱਛੇ ਝੁਕ ਆਈ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਉਸਨੂੰ ਤੱਕਦੀ ਰਹੀ।

“ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੁਰਮ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਂਗੀ?” ਕੇ. ਨੇ ਪ੍ਰਯੋਗ-ਜਨਕ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਦੇ ਲਈ ਮਨਾਉਂਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਅਕਸਰ, ਹੈਰਾਨੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ, ਫਿਰ ਅਰਦਲੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਨਰਸ, ਜਿਹੜੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਦੀਵਾਨੀ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ। ਵੇਖ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿੱਦਾਂ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਇਹੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਨਹੀਂ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਹਿਲਾਇਆ,

“ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੀ। ਪਰ ਦਰਅਸਲ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿੱਦੀ ਆਦਮੀ ਏਂ ਅਤੇ ਤਰਕ ਸੁਣਨਾ ਤੇਰੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੀ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਗਰਲਫਰੈਂਡ ਹੈ?” ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਓਹ, ਮੈਂ ਸ਼ਰਤ ਲਾਉਂਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਹੈ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ, ਸੱਚਮੁਚ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਅਤੇ ਜ਼ਰਾ ਕਲਪਨਾ ਕਰ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਥੇ ਅਪਨਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾਂ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਦੀ ਫੋਟੋ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।”

ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਕੇ. ਨੇ ਏਲਸਾ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਧਸੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਗੌਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਕੇ. ਦੀ ਇੱਕ ਅਚਾਨਕ ਖਿੱਚੀ ਹੋਈ ਫੋਟੋ ਸੀ ਜਦੋਂ ਏਲਸਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘੁਮਾਵਦਾਰ ਨਾਚ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਚ ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਸਕਰਟ ਅਜੇ ਤੱਕ ਘੁਮਾਵਦਾਰ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਜਾਜ਼ ਲੱਕ ਉੱਤੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਠੋਡੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੋਣ 'ਤੇ ਘੁਮਾਈ ਉਹ ਹੱਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਸਵੀਰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਉੱਤੇ ਹੱਸ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਉਹ ਫੀਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਤੰਗ ਕਸੀ ਹੋਈ ਹੈ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਉੱਥੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਸਾਅ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। “ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਹੱਦ ਬਦਸੂਰਤ ਅਤੇ ਮੋਟੀ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇਹ ਨਰਮ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੈ, ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਹੀ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੁੜੀਆਂ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਰਮ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ। ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ?”

“ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਉਹ ਨਰਮ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਨਰਮਾਈ ਜਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਦਰਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਅਸਲ 'ਚ ਮੈਂ

ਇਸ ਫ਼ੋਟੋ ਦਾ ਉਸ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਖਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਰ ਰਹੀ ਏਂ।”

“ਤਾਂ ਤੂੰ ਸੱਚੀਂ ਉਸਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਫਿਰ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਸਤ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਹਾਂ, ਉਹ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮੁੜ ਰਿਹਾਂ।”

“ਇਸ ਪਲ ਉਹ ਤੇਰੀ ਦੋਸਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਗਵਾ ਲਏਂ ਜਾਂ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਲਵੋਂ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ - ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰੇਂਗਾ?”

“ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ,” ਕੇ. ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਜਾਣਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਉੱਤੇ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਦਿਮਾਗ-ਖਪਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਕਠੋਰ ਨਾ ਰਹਿਣ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਤਰਕ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।”

“ਇਹ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਇਹੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਸਰੀਰਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ?”

“ਸਰੀਰਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਮਤਲਬ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੈ। ਵੇਖ।”

ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਅੰਗੂਠੀ ਵਾਲੀ ਉਂਗਲ ਨੂੰ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੀ ਚਮੜੀ ਦਾ ਜਾਲਾ ਛੋਟੀ ਉਂਗਲ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਾਲੇ ਸਿਰੇ ਤੱਕ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਹਨੇਰੇ 'ਚ ਇੱਕ ਦਮ ਕੇ. ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣਾ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕੇ।

“ਕੀ ਪਾਗਲਪਨ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੱਥ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਗੇ ਬੋਲਿਆ, “ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੁੰਦਰ ਪੰਜਾ ਹੈ!”

ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਲੇਨੀ, ਕੇ. ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਉਂਗਲਾਂ ਵੱਖ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੁੜ ਨਾਲ ਲਿਆਉਂਦੇ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਇੱਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਚੁੰਮ ਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਓਹ!” ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਚੀਕ ਪਈ, “ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਚੁੰਮ ਲਿਆ ਹੈ।”

ਛੇਤੀ ਨਾਲ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਉਸਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠ ਬੈਠੀ। ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਲਗਭਗ ਹਤਾਸ਼ ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਉਸਦੇ ਇੰਨਾ ਕੋਲ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ, ਉਕਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੰਧ ਉਸਦੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਵੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦਾ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਝੁਕੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਗਰਦਨ ਚੁੰਮ ਦਿੱਤੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸਨੇ ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਜੜ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ।

“ਉਸਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।” ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਚੀਕ ਰਹੀ ਸੀ, “ਵੇਖ, ਹੁਣ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।” ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਗੋਡਾ ਤਿਲਕ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਚੀਕ ਨਾਲ ਉਹ ਗ਼ਲੀਚੇ ਉੱਤੇ ਆ ਡਿੱਗੀ। ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬਾਂਹ ਫੈਲਾਈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਘਿਸੜਦਾ ਹੋਇਆ ਹੇਠਾਂ ਆ ਪੁੱਜਾ। “ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਏਂ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਚਾਬੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਦਿਲ ਕਰੇ ਇੱਥਰ ਆ ਜਾਵੀਂ,” ਇਹ ਉਸਦੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਰੁੱਖਾ ਜਿਹਾ ਚੁੰਮਣ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਕੋੜ੍ਹੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਵੱਜਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਘਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਬੂੰਦਾਬਾਂਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਗ਼ਲੀ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ ਚਲਿਆ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਾਰੀ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਲੇਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਪਾ ਸਕੇ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀ ਇੱਕ ਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕੇ. ਆਪਣੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਚਾਚੇ ਨੇ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ੍ਹ ਲਈ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਬੂਹੇ ਦੇ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਕਿੱਲ ਵਾਂਗ ਠੋਕ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

“ਛੋਹਰਾ!” ਉਹ ਚੀਕਿਆ। “ਤੇਰੀ ਉੱਥੋਂ ਉੱਠਣ ਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਠੀਕਠਾਕ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੂੰ ਉਸ ਬੌਣੀ ਕੁੱਤੀ

ਨਾਲ ਚਪੜ-ਚੁੰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸਾਫ਼ਤੋਰ 'ਤੇ ਰਖੇਲ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਘੰਟਿਆਂ ਉੱਥੋਂ ਗਾਇਬ ਰਿਹਾ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਤੂੰ ਇਹਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਇਸਨੂੰ ਲੁਕੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ, ਤੂੰ ਭੱਜ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਜਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ। ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ 'ਚ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇੱਕਠੇ ਬੈਠੇ ਰਹਾਂਗੇ - ਤੇਰਾ ਚਾਚਾ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਲਈ ਖਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਕੀਲ ਜਿਸਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਉਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਉਹ ਮਹਾਨ ਬੰਦਾ ਜਿਸਦਾ ਤੇਰੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਦੀ ਤਰੀਕ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ - ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ! ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰਕੀਬ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਕੀਲ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਕੁੱਝ ਉਸਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨਾਲ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਕਾਰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਇਹੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਹਰੇਕ ਸੰਭਵ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰੇਂ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਜਾਏ ਤੈਨੂੰ ਦੂਰ ਭੱਜਣ 'ਚ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਭੱਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੇ ਵਿਹਾਰ ਵਾਲੇ, ਠੰਡੇ ਅਤੇ ਕੂਟਨੀਤਿਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਬਹੁਤਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਉੱਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਚੁੱਪਚਾਪ ਬੈਠੇ ਤੇਰੇ ਉੱਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ - ਪਰ ਸਭ ਵਿਅਰਥ। ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਜਿੰਨੇ ਚਿਰ ਲਈ ਉੱਥੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਰੁਕ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਤਰਸ ਖਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਸਿਰਫ ਦਿਆਲਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਬੁਰੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ, ਜਿਹੜਾ ਅਦਭੁੱਤ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰਿਆ ਸੀ, ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਕੀਲ 'ਤੇ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਰ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉੱਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ

ਸਕਿਆ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਸੋਚਣ ਸਮਝਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਰ ਏਂ, ਫੌਰਨ ਮੌਤ ਦੇ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਦਾ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਘੰਟਿਆਂ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਰਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ, ਪਾਣੀ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਆਪ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਫਸਿਆ ਹਾਂ।”

ਸੱਤਵਾਂ ਭਾਗ

ਵਕੀਲ - ਨਿਰਮਾਤਾ - ਚਿੱਤਰਕਾਰ

ਇੱਕ ਸਰਦ ਸਵੇਰ - ਬਾਹਰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ ਅਤੇ ਬਰਫ਼ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ - ਕੇ. ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹੁਣ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਥੱਕ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਜਾਏ ਉਹ ਆਪਣੀ ਘੁੰਮਣ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਪਰ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਘੁਮਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਫਿਰ, ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਉਸਨੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਅਹਿੱਲ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ।

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ, ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਕਿ ਕੀ ਹੁਣ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ਾਕਾ ਜਿਹਾ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਤੱਕ ਆ ਪਹੁੰਚਦਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਕੋਲ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਣਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਕਰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਰਕ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦੇ, ਬਜਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਕੀਲ ਹੀ ਉਸਦਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ, (ਜਿਸਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਈ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹੋ

ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ) ਆਪ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇ. ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਹੁਲਡ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਇਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੱਜਣ ਉਸ ਲਈ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਂ ਹੁਲਡ ਉਸ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣੇ ਬਾਕੀ ਸਨ। ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। ਕੇ. ਨੂੰ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਆਪ ਹੁਨਰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਵਕੀਲ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਾਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੇ. ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁੱਪਚਾਪ, ਮੇਜ਼ ਤੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਈ (ਸ਼ਾਇਦ ਘੱਟ ਸੁਣਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ), ਆਪਣੀ ਦਾੜ੍ਹੀ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਵਾਲ ਖਿੱਚਦਾ ਅਤੇ ਦਰੀ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹਾਂ ਗੱਡੀ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਕੇ. ਲੇਨੀ ਨਾਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਖੋਖਲੀਆਂ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਝਿੜਕਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਉਨੇ ਹੀ ਅਕਾਊ ਸਨ ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਵਿਅਰਥ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਲੇਖਾ ਨਬੇੜਨ ਦਾ ਵਕਤ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੇ. ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਕੌੜੀ ਵੀ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਵਕੀਲ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਖੁੰਬ ਠੱਪ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕੇਸ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤਾਂ ਜਿੱਤ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਜਿਹੜੇ ਜੇਕਰ ਅਸਲ 'ਚ ਇੰਨੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾ ਵੀ ਹੋਣ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਦਰਅਸਲ ਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਸੀ - ਇੱਕ ਵੇਲੇ ਉਹ ਮੇਜ਼ ਦੀ ਦਰਾਜ ਨੂੰ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤਾ - ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਸਨ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਸਨੇ ਜਿਹੜਾ ਤਜਰਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ

ਨਾਲ ਕੇ. ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ, ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਉਸਦੇ ਕੇਸ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕੜੀਆਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਰਸਤਾ ਤੈਅ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸਨੂੰ ਕੇ. ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਲੀਲਾਂ ਅਦਾਲਤ-ਕਰਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁੰਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਿਖਤੀ ਦਲੀਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਰੋਪੀ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮੁੱਦਈ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਏ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਕੇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਲੀਲਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਖਣ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਅਕਸਰ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਖੁਰਦ-ਬੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਈ ਖੋਚਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ - ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਅਫ਼ਵਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਦਮ ਦੋਸ਼-ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੇ. ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਸਰਬਜਨਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਸਮਝੇ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦੇ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸਨੂੰ ਸਰਬਜਨਕ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਨਤੀਜੇ ਵੱਜੋਂ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ, ਅਤੇ ਆਰੋਪਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰਿਕਾਰਡ, ਮੁੱਦਈ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਲਈ ਵੇਖ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਲਈ ਆਮਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਹ ਜਾਣ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਲੀਲਾਂ ਕਿਹੜਾ ਸਾਰਥਕ ਨਤੀਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾ ਜਿਹਾ ਸੰਜੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜਾ ਕੇਸ ਦੇ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ

ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਕੁੱਝ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਲੱਭੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਵੀ ਜਾਣਿਆ-ਬੁੱਝਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਸਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਗਿਆ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਭਾਗ ਦੀ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਥੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਹਿਣ ਤਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਭਰਿਆ ਹੈ। ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਲਈ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਵਕੀਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ, ਉਹ ਤਾਂ ਦਰਅਸਲ ਲੁਕਣਮੀਚੀ ਵਾਲੇ ਵਕੀਲ ਹੀ ਸਨ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਪੂਰੇ ਪੇਸ਼ੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਭਰਿਆ ਤੱਥ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਕੇ. ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਬਸ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉੱਥੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸੁੱਟ ਲਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਥੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਕਮਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁੰਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨੀਵਾਂ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠੀ ਵਿਖਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰੌਸ਼ਨੀ ਆਉਣ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਰਸਤਾ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਰੌਸ਼ਨਦਾਨ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਇੰਨੀ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੋਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚਿਮਨੀ ਦਾ ਉੱਠਦਾ ਹੋਇਆ ਧੂੰਆਂ ਤੇਰੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਵੜ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਮਰੇ ਦੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ - ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ - ਪਿਛਲੇ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਮੋਰਾ ਹੈ, ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪਵੇ, ਪਰ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਲੱਤ ਉਸ ਵਿੱਚ ਫਸ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਮਰਾ ਉੱਪਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਤੇਰੀ ਲੱਤ ਉਸ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ

ਉਹ ਹੇਠਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੋਂ ਵਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਠੀਕ ਉਸ ਬੂਹੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਿੱਥੇ ਮੁੱਦਈ ਲੋਕ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਵਕੀਲ ਲੋਕ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਭਰਿਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਭੋਰਾ ਵੀ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਤਾ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।

ਪਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਸਫ਼ਾਈ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂਕਿ ਸਾਰੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੋਸ਼ੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਤਰਕ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢ ਲੈਣਾ ਇੱਕ ਦਮ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਦਈ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅ ਲਈ ਵਕੀਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਦੀ ਇੰਨੀ ਸਖ਼ਤ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਮਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਜਨਤਾ ਤੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਮੁੱਦਈ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਗੁਪਤ ਰਹੇ ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ, ਪਰ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁਣ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੁੱਦਈ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਪਾਉਂਦਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਇਹ ਦੱਸ ਸਕਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਅਧਾਰ ਕੀ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਮੁੱਦਈ ਦੇ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਿਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੱਦਈ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਤਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਹੀ, ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਬਚਾਅ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ।

ਪਰ ਇਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ

ਬਹੁਤਾ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਥੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਰੇਕ ਹੋਰ
 ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ, ਕੋਈ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਆਦਮੀ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ
 ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਦੇ ਉਹ
 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਬੰਧ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ
 ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਮੁੱਖ ਕੀਮਤ ਇਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ, ਕੇ.
 ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਜਾਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲਾ ਢਾਂਚਾ
 ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਖ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਨਮਾਨਿਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ
 ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਅਸਲ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਸੀਨੀਅਰ
 ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੇ ਗ੍ਰੇਡ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ
 ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਹੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ
 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਪਰ
 ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਯੋਗ ਪ੍ਰਭਾਵ।

ਹਾਂ, ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਕੀਲ ਇਸਨੂੰ ਪਾ ਸਕਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ
 ਇੱਥੇ ਆਕੇ ਸਿੱਟੇ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਕੇ. ਦੀ ਚੋਣ ਕਿੰਨੀ
 ਭਾਗਾਂ ਭਰੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਹੁਲਡ ਦੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਧਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ
 ਜਾਂ ਦੋ ਵਕੀਲ ਹੀ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਲੋਕ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲੱਗੀ ਭੀੜ ਦੇ
 ਬਾਰੇ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਵੀ
 ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਕਰਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਸਬੰਧ ਹਨ।
 ਡਾਕਟਰ ਹੁਲਡ ਦੇ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ
 ਇਹ ਹੋਵੇ ਵੀ ਤਾਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ
 ਦੇ ਮੂੰਡ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਕੋਈ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਵੀ
 ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਨਹੀਂ, ਕੇ. ਨੇ ਆਪ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਜਿਹਨਾਂ
 ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹਨ, ਆਪ ਆਕੇ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦੇ
 ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸੂਚਨਾ ਜਿਹੜੀ ਸਾਫ਼ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਿਸਤੋਂ ਆਸਾਨੀ
 ਨਾਲ ਨਤੀਜੇ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਕੇਸ ਦੀ ਅਗਲੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ
 ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ
 ਤਾਂ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕਾਹਲੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ

ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਉਹ ਸਫ਼ਾਈ-ਪੱਖ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਠੋਸ ਮੁੱਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਫੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੁੱਦਈ 'ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਕਠੋਰਤਾ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮੌਲਿਕ ਇੱਛਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰੀਖਣ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਇਸ ਸੱਜਣਤਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹਾਮੀ ਨਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਹ ਵੀ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਭਲਮਾਣਸੀ ਜਾਂ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮਰੱਥ ਵਕੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਆਕੇ ਨਿਆਂ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਮੁੱਖ ਖ਼ਾਮੀ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਰਾਜਦਾਰੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਨਤਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਚਲਾਉ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਬੇੜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੇਸ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਚਾਲ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਵਾਲੇ ਧੱਕੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਦਮ ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ ਜਾਂ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕੇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਨਾਮਸਤੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਲਗਾਤਾਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਿਆਂ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਅਸਲ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਜਦਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਅਤਿ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੈ।

ਫਿਰ ਉਹ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਗਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਚੁੱਕੀ ਇੱਕ ਕਲਰਕ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਰਾਜ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਸੱਜਣ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ

ਦੀ ਆਸ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤਿ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਝਾਕ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਦਕਿ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਵਕੀਲ ਇਹਨਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਹ ਬਿਹਤਰ ਸਲਾਹ ਦੇ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਸੰਗਠਿਤ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਰੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਾਬੂ ਕਰ ਸਕਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਦੂਜੇ ਤਰੀਕੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਪੌੜੀਦਾਰ ਢਾਂਚਾ ਅਸੀਮਤ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸੇ ਤਾਂ ਵੇਖ ਸਕਣਾ ਵੀ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਕਰਮੀਆਂ ਤੱਕ ਵੀ ਗੁਪਤ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਉਹ ਅਗਲੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਚਾਲੂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜਾਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਲਮਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ ਕਰਮੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕਾਰਨ ਉਪਲਬਧ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕੁੱਝ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਵਾਸਤਾ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਫ਼ਾਈ-ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਜਿਹੜੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪੂਰੇ ਵਕਫ਼ੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਸਫ਼ਾਈ-ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਕੀ ਕੇ. ਇਸ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਹੈਰਾਨ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲੋਕ ਅਚੇਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁਦੱਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਬੁਰਾ ਵਿਹਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਹਰੇਕ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਚੇਤ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ, ਚਾਹੇ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿਤ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣ। ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿੱਸੀਆਂ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ, ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਰੂਬਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪੂਰਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਉਸ ਕੇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਸੀ- ਇਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲੋਕ ਮਿਹਨਤੀ ਸਨ, ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲੋਂ ਮਿਹਨਤੀ। ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਰੁਕਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਲੁਕੇ ਕੇ, ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟਣ ਲੱਗਾ। ਵਕੀਲ ਲੋਕ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾ ਸਕਣ ਦਾ ਅਸਲ ਅਧਿਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਕਤ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਹ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਤਾਂਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਕੇ ਨਾ ਖੜ੍ਹ ਜਾਣ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਇੱਕ -ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਪਰ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਥਕਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੰਮ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਫਿਰ ਉਹ ਬੁੱਢਾ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜਾ ਰਾਤ ਭਰ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਥੱਕ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਥੱਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹੇਠਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਵਾਕਈ ਉੱਥੋਂ

ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੱਕਾ ਕਰ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਉਹ ਅੰਦਰ ਵੜੇ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਲਈ- ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਵਕੀਲ ਵੀ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਹਾਲਤਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਹਨ- ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਮੰਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ ਸੀ- ਪਹਿਲਾਂ ਹਰੇਕ ਮੁੱਦਈ, ਬਿਲਕੁਲ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕ ਤੱਕ, ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਉਲਝੇ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਉਲਝਣਾ ਸੀ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਕਤ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਜਿਸਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬਿਹਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਸਹੀ ਰਸਤਾ, ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੋਵੇ- ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬੇਮਤਲਬ ਦੀ ਬਕਵਾਸ ਸੀ। ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਮੀਦ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੇ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਜੋਖਮ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੁੱਪ ਰਹੋ, ਚਾਹੇ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਨ ਨਿਆਂ-ਵਿਵਸਥਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਦਲਾਅ ਵੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕਾਉਣ ਦੀ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਲਵੇਗਾ, ਜਦਕਿ ਵਿਵਸਥਾ ਛੋਟੀ-ਮੋਟੀ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜ ਕੇ ਫਿਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾ ਲਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਇੱਕ -ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਰੋਧ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇਗੀ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ, ਹੋਰ ਸਾਵਧਾਨ, ਹੋਰ ਦਰਦਨਾਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਨੁਕਰ ਦੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਦਨਾਮੀ ਵਿਅਰਥ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਜਦ ਤੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਨ ਨਾ

ਲੱਭ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਕੇ ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਲੋਕ ਕੇ. ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁਣ ਉਸ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਾਮ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲੋਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਬਚਗਾਨਾ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਚਿੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ, ਕੇ. ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਬਚਗਾਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਡੂੰਘੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਬੰਦ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਪਿੱਠ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਮੁਮਕਿਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹੁਣੇ, ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹਲਕੇ ਜਿਹੇ ਮਜ਼ਾਕ ਨਾਲ ਹਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਜ਼ਾਕ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਮੁੜ ਦੋਸਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਸਾਨ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚ ਸਕਣਾ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਔਸਤ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸੰਭਵ ਵੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੱਕਾ ਹੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਖਰ ਹਾਸਲ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਯੋਗ ਲੱਗਦੇ ਸਨ, ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੂਜੇ ਕੇਸ ਹਰ ਵੇਲੇ ਭਰੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੱਕ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਦੇ ਨਾਲ ਖੰਡਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਈ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਖਰਾਬ

ਹੋਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਾਲ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਠੀਕ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹੀ ਇਸੇ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਉਮੀਦ ਬਚੀ ਵੀ ਹੈ। ਵਕੀਲ ਇਸ ਮਿਜ਼ਾਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਭ ਮਿਜ਼ਾਜਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਕੇਸ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਚਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬੁਰਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੁੱਦਈ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਮੁੱਦਈ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਵਕੀਲ ਤੈਨਾਤ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਉਸਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈ ਲਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਮੌੜ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਵਕੀਲ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਲੜਦੇ ਰਹਿਣਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਕੇਸ ਅਤੇ ਮੁੱਦਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸਤੋਂ ਖੋਹ ਲਈ ਗਈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਹਤਰੀਨ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਕੇਸ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਉਹਨਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਮੁੱਦਈ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੂੰ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏਂਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆ ਵੇਖੇਂਗਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੂੰ ਉਕਤ ਕੇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਘੜੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਸਭ ਵਾਪਸ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਰੱਦੀ ਕਾਗਜ਼ ਮਾਤਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਂ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹਾਰ ਚੁੱਕਾ ਏਂ। ਨਹੀਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਸ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਇਸਦਾ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਅਰਥ ਇਹੀ ਹੈ

ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤਾ ਲਾ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹੁਣ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਅਪਵਾਦ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੇ ਕੇ. ਦਾ ਕੇਸ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੋਲ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਜੇ ਤੱਕ ਅੰਦਰ ਤਰਕ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਛੇਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਬੰਧਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਬੇਹਿਚਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਫਲ ਵੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਠੀਕ ਇਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਵੇਰਵਾ ਜਨਤਕ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਕੇ. ਉੱਪਰ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਆਸਵੰਦ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਇੰਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਕੁੱਝ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸਿਓਂ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ ਘੱਟ ਲਾਹੇਵੰਦ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਨਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾਕੇ, ਇਸ ਲਈ, ਨਤੀਜਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਣਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਗੱਲਬਾਤ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਹੀ ਉਕਤ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਅਜੇ ਕੁੱਝ ਗਵਾਹਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਕਚਹਿਰੀ ਦਫਤਰ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਿੱਸੇ ਨੂੰ 'ਇੱਕ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਜ਼ਖਮ' (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਾਊਂ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦੀ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਫਿਕਰ ਦੇ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੋਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਜ਼ਖੀਰਾ ਸੀ। ਹਰ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੱਗਦਾ ਹਰ ਵਾਰ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ

ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਕੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਦਲੀਲ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਕਦੇ ਖਤਮ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕਦੇ ਕੇ. ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਤੋਂ ਅੱਕ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਤਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਲਟਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੇ. ਢੁੱਕਵੇਂ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਪੱਕਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਉੱਕ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਦੂਜੀਆਂ ਹਾਨੀਆਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਵਿੱਚ ਲੇਨੀ ਦਾ ਆ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸੁਹਾਵਣਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕੇ. ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਦੇ ਲਈ ਚਾਹ ਲੈਕੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਕੇ. ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਜਦੋਂ ਵਕੀਲ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕੱਪ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਪਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੀਣ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਫੜਾਈ ਰੱਖਦੀ। ਇੱਕ ਦਮ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ। ਵਕੀਲ ਸਾਹਬ ਚਾਹ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਕੇ. ਲੇਨੀ ਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਦੱਬੀ ਰੱਖਦਾ, ਅਤੇ ਲੇਨੀ ਕਈ ਵਾਰ ਨਰਮਾਈ ਨਾਲ ਕੇ. ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਫੇਰਦੀ।

“ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਏਂ?”, ਵਕੀਲ ਨੇ ਚਾਹ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਂ ਕੱਪ ਵਾਪਸ ਲੈਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਰੁਕੀ ਹਾਂ,” ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦਬਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਪੂੰਝਿਆ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਊਰਜਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇ. ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੋਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਕੇ. ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਵਕੀਲ ਸਾਹਬ ਉਸਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹਤਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਪਾਲੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੈਅ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ

ਸੀ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਸਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਪੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉੱਪਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇ. ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁਕੱਦਮਾ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਕੀ ਇਹ ਪੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਹਨਾਂ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੇ. ਦੇ ਲਾਹੇ ਦੇ ਲਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ? ਵਕੀਲ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਉੱਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਕਲਪਿਤ ਮੋੜ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਸਨ। ਕੀ ਉਹ ਉਸਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁੱਦਈਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਨ? ਸ਼ਾਇਦ ਹਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਪੱਕਾ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਵਕੀਲ ਆਪਣੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਦਲੇ ਕੁੱਝ ਲਾਭ ਲੈਂਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਨਮਾਨ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਜੇਕਰ ਸਥਿਤੀਆਂ ਸੱਚਮੁਚ ਇਹੀ ਸਨ ਤਾਂ ਕੇ. ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਦਖਲ ਦੇਣਗੇ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਜਦਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਟੇਢਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬੇਹੱਦ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੀ ਕਰਨਗੇ ਇਸ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸੰਕੇਤ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਤਰਕ ਅਜੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ, ਵਕੀਲ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਹਾਂ ਇਹ ਮੁੱਦਈ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਲਾਚਾਰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਚਾਲ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿ ਖੋਜਬੀਨ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੇ. ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕੇ. ਦੇ ਲਈ

ਆਪ ਹੀ ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ ਅਤਿ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਤਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੱਜ ਸਰਦੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਵਿਚਾਰ ਖਿੱਡੇ-ਪੁੱਡੇ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਘਿਰਣਾ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਉੱਕਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਫਿਰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਤੈਅ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਖਿੱਚਕੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੇ. ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਆਜ਼ਾਦ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਉਸਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਕਹਿ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਾਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ, ਜਦਕਿ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸਭ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਫ਼ਰਾਉਲਿਨ ਬ੍ਰਸਤਨਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਬੰਧ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਿਚਕੋਲੇ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਜਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਬਚੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਸਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਫਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਮਾੜਾ ਸ਼ਗਨ ਸੀ।

ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਦੋਬਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਉਹ ਇੱਥੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ, ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਦਾ ਕੁੱਝ ਇਸਤੇਮਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ, ਜੇਕਰ ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਅਪਰਾਧ-ਬੋਧ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ-ਬੋਧ ਸੀ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬੜੇ ਵਪਾਰਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬੈਂਕ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਕਈ ਵਾਰ

ਕੀਤਾ ਸੀ- ਅਜਿਹੇ ਵਪਾਰਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਸਾਹਮਣੇ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਖਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ-ਬੋਧ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਸਕੇ ਉੱਥੇ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਇਹੀ ਆਦਰਸ਼ ਫੈਸਲਾ ਸੀ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਪਮਾਨ ਭਰਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕੇ. ਇਹ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਿਹਨਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਤਿੱਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਵਕੀਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਝਟਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਲੀਲਾਂ ਫੌਰਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਦਬਾਅ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੇ. ਦੂਜੇ ਮੁਅੱਕਿਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੈੱਟ ਬੈਂਚ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਛੱਡੇ। ਉਸਨੂੰ ਆਪ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉੱਥੇ ਭੇਜਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਨੱਕਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ। ਇਸ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇੱਕਠੀ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮੁਅੱਕਿਲ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਵੇ।

ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਕੇ. ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ੀਬਤਾਂ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ, ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੇ, ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਖੁਦ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇਹ

ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਕਿਵੇਂ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਹਰੇਕ ਮੌਜੂਦ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਹਟਾਕੇ, ਆਪਣੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਪੈਡ ਚੁੱਕ ਲਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਡ੍ਰਾਫਟ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜੁਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਮਾਕੂਲ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਵਿਖਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਮੈਨੇਜਰ ਬਹੁਤ ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਕੇ. ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਭਰਿਆ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਪ-ਮੈਨੇਜਰ ਉਸਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਉੱਪਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸਟਾੱਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਤੇ ਸੁਣੇ ਇੱਕ ਲਤੀਫ਼ੇ ਉੱਪਰ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਲਤੀਫ਼ਾ ਜਿਸਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਲਈ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸਲਈ ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੀ ਪੈਂਸਿਲ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਲਕੀਰਾਂ ਖਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ- ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ ਤੋਂ ਪੈਂਸਿਲ ਖੋਹ ਕੇ ਉਸੇ ਲਿਖਣ ਪੈਡ 'ਤੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅੱਜ ਕੇ. ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਰੰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਦਲੀਲਾਂ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਵਕਤ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਇਹ ਕਰ ਸਕਣਾ ਜੇਕਰ ਸੰਭਵ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਬੇੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਰਾਤਾਂ ਵੀ ਘੱਟ ਪੈ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਅੱਧੇ ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੁਰਖਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ, ਸਗੋਂ ਕਿਤੇ ਵੀ। ਇੱਕ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਦਲੀਲਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਹ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਦਲੀਲਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਦੇ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਹੀ ਨਾ। ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਸਤੀ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਘਟੀਆ ਵਿਹਾਰ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਦਲੀਲਾਂ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੀ ਰੱਖੇਗਾ, ਪਰ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬੇਸਮਝੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕਾਰਨ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਹਤਾਸ਼ਾ ਭਰਿਆ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ! ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ

ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇ।

ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ, ਜਦੋਂ ਕੇ. ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਨ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਘੰਟਾ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਨਾਲ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਤੈਅ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਰਾਤਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਵੀ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਰੇਕ ਜਵਾਨ ਆਦਮੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੇਲ ਉਸਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੀ ਰਿਹਰਸਲ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਲਗਭਗ ਅਣਇੱਛੁਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਸਭ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ ਘੰਟੀ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਜਦੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਦਬਾਇਆ, ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦੀਵਾਰ ਉੱਪਰ ਟੰਗੀ ਘੜੀ 'ਤੇ ਜਾ ਟਿਕੀ। ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਸਨ। ਉਹ ਪੂਰੇ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਅਤੇ ਕੀਮਤ ਸਮਾਂ, ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਮਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਏ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕੀਮਤੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਕਲਰਕ ਕੁੱਝ ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਕੇ. ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਦੋ ਆਦਮੀ ਕਾਰਡ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੈਂਕ ਦੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਾਹਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਭਲਾਂ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਬੇਮੌਕੇ ਇੱਧਰ ਆਏ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਕੀ (ਉਸਨੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਪਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋਏ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਲਈ ਸੀ) ਉਸਨੇ ਬੈਂਕ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਗਵਾਇਆ ਸੀ? ਜਿਹੜਾ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਉਸਤੋਂ ਅਤੇ ਜੋ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉਸਤੋਂ ਫ਼ਿਕਰਸੰਦ ਹੋ ਕੇ ਕੇ. ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਗਾਹਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰ ਸਕੇ।

ਇਹ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਕੱਦ ਦਾ, ਖੁਸ਼ ਤਬੀਅਤ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਜਿਸਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੰਨੀ ਉਡੀਕ ਕਰਾਉਣ ਲਈ

ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਜਤਾਇਆ। ਪਰ ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਇੰਨੇ ਯੰਤਰਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਹਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤੇ ਇੰਨਾ ਝੂਠ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਚਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹਰ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢ ਕੇ ਕੇ. ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੇ, ਹਰ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਅੰਕਗਣਿਤਿਕ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਰਸਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਯਾਦ ਦਵਾਈ ਜਿਹੜਾ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਇੱਥੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜਾ ਬੈਂਕ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਮ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ ਜਾਣ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਦਰਅਸਲ ਕੇ. ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪੂਰੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਫੜ ਸਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੋਂ ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਪਾਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੁਣਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਦੇ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਫੈਸਲੇਕੁੰਨ ਟਿੱਪਣੀਆਂ 'ਤੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਸਿਰ ਵੀ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਗੰਜੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਟਕ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਨਿਰਮਾਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਏਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਇੱਕ ਦਮ ਵਿਅਰਥ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੇ. ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁਚ ਇਹ ਸੋਚ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੰਨ ਲਵੇ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਵਕਫੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਆਸਵੰਦ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕੇ. ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਉਹ ਆਗਿਆਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਝੁਕਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪੈਂਸਿਲ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ

ਘੁਮਾਉਣ ਲੱਗਿਆ। ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਰੁਕ ਕੇ ਉਹ ਅੰਕੜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਗਾਢ ਲੈਂਦਾ। ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਸ਼ੰਕਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਅੰਕੜਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੱਢਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਅੰਕੜਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਢਕ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੋਲ ਆਕੇ, ਉਸ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੀ ਗਣਨਾ ਦੀ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ।

“ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਥਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹਨਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ’ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਢਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁਰਸੀ ’ਚ ਧਸ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੇਜਰ ਦਾ ਬੁਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉੱਝ ਹੀ ਉਸਤੇ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਕੇ. ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਫ਼ੌਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਜਿਹੜੇ ਉਸਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਢੁੱਕਵੇਂ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਨਿਰਮਾਤਾ ਇੱਕ ਦਮ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਵੱਲ ਭੱਜ ਪਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੇ. ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗਤੀ ਤੋਂ ਦਸ ਗੁਣਾ ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਨਾਲ ਭੱਜਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਕਿਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਨਾ ਗਵਾਚ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਡਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੋਵੇਂ ਮਿਲੇ, ਹੱਥ ਮਿਲਾਏ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕਠੇ ਕੇ. ਦੇ ਮੇਜ਼ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ ਦਾ ਕੰਮ ਨਬੇੜਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕੇ. ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਉਸਦੇ ਮੇਜ਼ ’ਤੇ ਝੁਕ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁਟਿਆ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਦੋ ਆਦਮੀ, ਜਿਹੜੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੱਦ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਉੱਪਰ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਵੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰੋਂ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ

ਹਥੇਲੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਅੱਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਖਾਵਾ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦਮ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ। ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ, ਜਿਹੜਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨੇ ਉਸ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ ਦੇ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਅਤਿ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਲਈ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕੇ. ਤੋਂ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਧੰਨਵਾਦ! ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ।” ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰ ਵਾਪਸ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਕੇ. ਨੇ ਇੱਕ ਗੁੱਸੇ ਭਰੀ, ਉੱਡਦੀ ਜਿਹੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਉਸ 'ਤੇ ਸੁੱਟੀ, ਪਰ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜੇ ਦਿੱਤਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੱਸਿਆ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਨੇ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਫੌਰਨ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਤਰਕ ਦਾ ਉਲਟਾ ਤਰਕ ਕੱਢ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਸਕਣ।

“ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ,” ਉਸਨੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ....” ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਸੀ। “ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਆਪਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅੱਜ ਉਹ ਕੰਮ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜੋ ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।”

ਕੇ. ਦੇ ਕੋਲ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਕਾਰਨ ਸਨ

ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਪਰ ਸਥਿਰ ਮੁਸਕਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾ ਉੱਪਰ ਗੱਡੀ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ, ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਟਿਕਾਈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਝੁਕਿਆ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ, ਉਸਦੇ ਮੇਜ਼ ਤੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਬੂਹੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਦੋਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਅਲਵਿਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉੱਪਰ ਹੋਈ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ।

ਅੰਤ ਕੇ. ਇੱਕ ਦਮ ਇੱਕਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਸੁਹਾਵਣਾ ਵਿਚਾਰ ਲੱਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਨੂੰ ਵੀ। ਉਹ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਆਇਆ, ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਕੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਲ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਚੌਰਾਹੇ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰ ਗੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਸਮਾਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੂੰ ਸੱਚਮੁਚ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੈ। ਉਹ ਵਿੱਚੋਂ-ਵਿੱਚੋਂ ਚੌਂਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੌਢੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਸ਼ੋਰ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਉਸਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਵਾਸ਼-ਬੇਸਿਨ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੱਥ-ਮੂੰਹ ਧੋਇਆ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਖੁਦ ਲੜਨਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ

ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਵਕੀਲ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਛੱਡ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਦੂਰ ਤੋਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿੱਥੇ ਸਥਿਤ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਹਵੇ ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਵੀ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਖੁਦ ਲੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖਿਣ ਭਰ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਤੀਜਾ ਅੰਤ ਉਸਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਵੀ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਉੱਥੇ ਕਿਵੇਂ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਜਦੋਂ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਆਪ ਲੜਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਡੌਰ-ਭੌਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਉਸ ਲਈ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਰਾਹ ਲੱਭ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੁਖਾਵਾਂ ਹੋਵੇ? ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਇੱਕ ਦਮ ਬੇਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ-ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕੀ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਅਲੱਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕੀ ਰੱਖੇਗਾ? ਕੀ ਉਹ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇਗਾ? ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ? ਆਖਰ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਦਲੀਲ ਦਾ ਹੀ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਲਈ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਛੁੱਟੀ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਛੁੱਟੀ ਮੰਗਣਾ ਵੀ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਪੂਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਚੱਲੇਗਾ। ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਕੇ. ਦੇ ਪੂਰੇ ਕੈਰੀਅਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਅੜਿੱਕਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੋਵੇਗਾ? (ਉਸਨੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ) ਕੀ ਹੁਣ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਬੇੜੇ? ਅਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਉਸਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰ

ਵਕਤ ਉਸਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਸਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਉਹ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਿਰਿਆ-ਕਲਾਪ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਬੈਂਕ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪਰੀਖਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਉਸ ਖ਼ਾਸ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਵੀ ਗੌਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਜ ਉਹ ਦੋ-ਚਾਰ ਹਨ? ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਇੱਕ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕੇਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਉਮੀਦ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਚੀ ਹੈ ਕਿ ਅਫ਼ਵਾਹ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕੇ. ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਆਪ ਮੈਨੇਜਰ? ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੇ. ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਣੇਗਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੇ. ਦਾ ਬੋਝ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲਤਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਉਲਟ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੇ. ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਮਾਣ ਵਧਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਖ਼ਰਾਬ ਸਿਹਤ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇ. ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਉਮੀਦ ਕਰੇ? ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਵਿਅਰਥ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਸਨ।

ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਕਾਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਨਾ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖਿੜਕੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਔਖਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ। ਫਿਰ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਧੁੰਦ ਅਤੇ ਧੁੰਏ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਬੱਦਲ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜਿਆ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੜਨ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਗੰਧ ਫੈਲ ਗਈ। ਬਰਫ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ

ਫੰਬੇ ਵੀ ਅੰਦਰ ਆ ਡਿੱਗੇ।

“ਕਿੰਨੀ ਡਰਾਉਣੀ ਪੱਤਝੜ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਸੁਣਿਆ; ਉਹ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤਿਆਂ ਇੱਧਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਬ੍ਰੀਫਕੇਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਰਸਰੀ ਜਿਹੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁਣ ਨਿਰਮਾਤਾ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕੇ। ਪਰ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਕੇ. ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਕੇ, ਬ੍ਰੀਫਕੇਸ 'ਤੇ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੇਂਗਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਸਹਿਮਤੀ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਲਗਭਗ ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਵਾ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬ੍ਰੀਫਕੇਸ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਇਹ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਇੱਕ ਦਿਲਖਿੱਚਵਾਂ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ।”

ਉਹ ਕੇ. ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਹੱਸ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਹਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੁਣ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰਮਾਤਾ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਗਜ਼ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੀ ਉਸ ਟਿੱਪਣੀ ਉੱਪਰ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੱਸਣ ਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਵਿਖਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਪਿਆਰੇ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ!” ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਦਾ ਮੌਸਮ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ... ਅੱਜ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਗ਼ਮਗੀਨ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਏਂ।”

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਬੋਲਿਆ- “ਸਿਰਦਰਦ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ...”

“ਹਾਂ, ਹਾਂ,” ਨਿਰਮਾਤਾ ਤਾਂ ਜਲਦਬਾਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁੱਪਚਾਪ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਬੋਲਿਆ- “ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਹਾਂ।”

ਕੇ. ਨੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਿਆਂ ਹੀ ਬੁਹੇ ਵੱਲ ਕਦਮ ਵਧਾਏ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਨਿਰਮਾਤਾ ਬੋਲ ਪਿਆ- “ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਵਾਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਨਾ ਦੱਸਾਂ, ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਈ ਤੁਕ ਵੀ

ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਤਰਸਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਜੋ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇ. ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦਾ, ਨਿਰਮਾਤਾ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ, ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ਵਜਾਈ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ- “ਤੇਰੇ ’ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ?”

ਕੇ. ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਦੂਹਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੌਰਨ ਚੀਕ ਪਿਆ- “ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ?”

“ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ,” ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਭਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ?”

“ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਠੰਢੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਮੈਂ ਕੋਰਟ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ,” ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਅਤੇ ਇਹੀ ਕੁੱਝ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।”

“ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਚਹਿਰੀ ਨੇ ਕਈ ਲੋਕ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਲੱਗਦੇ ਹਨ,” ਕੇ. ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਹੁਣ ਨਿਰਮਾਤਾ ਬੋਲਿਆ- “ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂ ਚਾਹੇ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਵਪਾਰਕ ਦੋਸਤ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਨਹੀਂ? ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ...”

ਸਵੇਰੇ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੇ. ਆਪਣੇ ਵਿਹਾਰ ’ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਬ੍ਰੀਫਕੇਸ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- “ਮੈਂ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨਾਮ ਦੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਤੇਰੇ ਕੇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਪੇਂਟਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਉਸਦਾ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਨਾਮ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ’ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਛੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਲਈ

ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਬਹੁਤ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਭਿਖਾਰੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ। ਇਹ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਦੇ ਦਮ 'ਤੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਵਧੇਰੇ ਆਮਦਨ ਪੋਰਟਰੇਟ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। “ਕਿਹੜੀ ਅਦਾਲਤ?” ਮੈਂ ਉਸਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਦੋਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦਾ ਏਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕਰੇ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਬੋਲਣਾ ਤਾਂ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਪੱਕਾ ਹੀ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰਕ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵਪਾਰਕ ਫਿਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ੀਬਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ, ਮੈਂ ਇਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਤੇਰੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਆਖਰ ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਿਵੇਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਸਲਾਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸਦਾ ਚੰਗਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਏਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ- ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਵਕੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਓਹ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਾਂ ਕੀ ਤੂੰ ਹੁਣੇ ਚੱਲ ਕੇ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੇਂਗਾ? ਜੇ

ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਵੀ ਉਹ ਜੋ ਕੁੱਝ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਮੈਂ ਸੱਚਮੁਚ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਕਦੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਲੱਗੇ। ਅਤੇ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਦੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਏਂ ਤਾਂ ਇਹੀ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਝਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਤੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਰਾਏ ਬਣਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਅਤੇ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਠੀਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਲੱਗੇ ਉਹੀ ਕਰ। ਇਹ ਰਿਹਾ ਉਸਦਾ ਪਛਾਣ-ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਪਤਾ।”

ਖ਼ਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤਿ ਮਦਦਗਾਰ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਲਾਭ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਸੀ ਕਿ ਨਿਰਮਾਤਾ ਉਸਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁੱਝ ਜਾਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੇਂਟਰ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਫੈਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੂੰ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਬੜੀ ਔਖ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੂਹੇ ਦੇ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝਿਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਗਰੋਂ ਖ਼ਤ ਲਿਖ ਕੇ ਇੱਥੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾ ਲਵਾਂਗਾ।”

“ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ,” ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿ ਤੂੰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਮੌਕਾ ਲੱਭ ਹੀ ਲਵੇਂਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਬੈਂਕ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਵੇਂਗਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਚਿੱਠੀ ਉੱਪਰ ਤੇਰੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਹੋਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਭ ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ

ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਵੈਸੇ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਇਸ ਲਈ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧੰਨਵਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਦੀ ਮਦਦ ਉਸਦੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਲ 'ਚ ਖ਼ਤ ਲਿਖਣ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਵੱਲ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਹੁਣ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਸੋਚ ਵਿਵਸਥਾ 'ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੱਟ ਨਿਰਭਰਤਾ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਾਮਾਕੂਲ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਸੋਚਣਾ, ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋ ਉੱਠਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਸਾਵਧਾਨੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਉਸਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਗੀਆਂ? ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਹੀ ਕਦੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇਵੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਕਲਰਕ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਦਿਮਾਗ ਖਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਲਰਕ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਾਹਰ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਲਰਕ, ਕੇ. ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਠਾਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਜੇ ਬੈਂਕ ਦੇ ਲੋਕ

ਐਸੇ ਨਾਮਾਕੂਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਘਰ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਾਫਤ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਵੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ।

“ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ,” ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੇ. ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਓਵਰਕੋਟ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਿਆ-” ਭਾਈ ਸਾਹਬ, ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਮੁਚ ਅਫਸੋਸ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਜਰੂਰੀ ਕੰਮ ਨਾਲ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਫੌਰਨ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕੱਲ ਆਉਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਦੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਸਹੂਲੀਅਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ? ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਟੈਲੀਫੋਨ ਉੱਪਰ ਹੀ ਕਰ ਲਈਏ? ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸ ਦਿਓ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਦਾ ਵਿਸਤਾਰਪੂਰਵਕ ਜਵਾਬ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਵੈਸੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਓ।”

ਕੇ. ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਨੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਬੇਫ਼ਾਇਦਾ ਸਾਬਿਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। “ਤਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਕਲਰਕ ਵੱਲ ਮੁੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦਾ ਹੈਟ ਫੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਟ ਦਾ ਕਾਲਰ ਉੱਪਰ ਕੀਤਾ, ਉਸਨੂੰ ਬਟਨ ਲਾਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਕੱਸ ਲਿਆ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਮੁਸਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਮਿਸਟਰ ਕੇ.?”

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਗਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕੰਮ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।” ਪਰ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਅਤੇ ਇਹ ਸੱਜਣ?, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ

ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।”

“ਅਸੀਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਉਹ ਸੱਜਣ ਹੁਣ ਅੱਕ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹ ਏਨੀ ਦੇਰ ਘੰਟਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਉਡੀਕ ਨਾ ਕਰਦੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕਲਿਆਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਵੀ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹੈੱਟ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ੍ਹਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਪਰੋਂ ਧੂੜ ਝਾੜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੱਜਣੋ, ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਸਲੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੁਣੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਓਗੇ?” ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਕਮਰਾ ਸੀ।

ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ! ਪਰ ਕੀ ਕੇ. ਦਾ ਹਾਰ ਨਾ ਮੰਨਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ? ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੰਕਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ, ਉਸਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਕਿ ਇੱਕ ਅਣਜਾਣੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਉਮੀਦੀ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਅ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕੋਟ ਲਾਹ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਗਲੇ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਫਿਰ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਕੇ. ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਪਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਲੱਭਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਅਲਮਾਰੀ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕੇ. ਕੁੱਝ ਉਤੇਜਨਾ ਵਿੱਚ ਖਿੜਕੀ ਕੋਲ ਆਇਆ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਆਹ, ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਗਿਆ ਨਹੀਂ।” ਉਹ ਕੇ. ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰੇ ਦੀਆਂ ਝੁਰੜੀਆਂ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਜਾਰੀ

ਰੱਖਿਆ। “ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਨਕਲ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਦਾਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਂਗਾ?” ਕੇ. ਨੇ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ, ਪਰ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਧੰਨਵਾਦ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ।” ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਪੁਲੰਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਨਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਸਨ।

“ਇਸ ਵੇਲੇ, ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਹੋ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਆਦਮੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਵੀ ਦਰਦਨਾਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ।” ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੀ, ਕੇ. ਨੇ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬੁਰੇ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਸਬੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਛੜਿਆ ਇਲਾਕਾ ਸੀ, ਘਰ ਹਨੇਰੇ ਭਰੇ ਸਨ, ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਧੂੜ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਿਘਲ ਰਹੀ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼-ਦੁਆਰ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਜੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਮੋਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕੇ. ਪਹੁੰਚਿਆ, ਇੱਕ ਵਿਰੋਧਕ ਪੀਲਾ ਤਰਲ ਭਾਫ਼ ਛੱਡ ਰਹੇ ਭੋਜਨ-ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਚੂਹਾ ਭੱਜ ਕੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਿਆ। ਪੌੜੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਬੱਚਾ ਢਿੱਡ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠਾਂ ਪਿਆ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਪਲੰਬਰ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੀ ਬੋਲਾ ਕਰ ਦੇਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪ੍ਰਵੇਸ਼-

ਦੁਆਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਇੱਕ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਅਰਧ-ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੰਧ ਦੇ ਲਟਕੀ ਹੋਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਟਿਨ ਦੀ ਪਲੇਟ ਚਮਕ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਅਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਇਸ ਸਭ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਸਰਸਰੀ ਜਿਹੀ ਨਿਗੂ ਸੁੱਟੀ ਸੀ, ਉਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਸਿੱਧਾ ਬੈਂਕ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਇੱਥੇ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੇਗੀ, ਇਸਦਾ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਉੱਪਰ ਲਾਭਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੇ ਅੱਜ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਜਾਕੇ ਅਜੇ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਘੱਟ ਕਰਨੀ ਪਈ, ਉਸਦਾ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ, ਪੌੜੀਆਂ ਅਤੇ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਬਣੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਹਵਾ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਪੌੜੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਰੁਕਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਪੌੜੀਆਂ ਇੱਕ ਭੀੜੀ ਕੰਧ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕੇ. ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਰੁਕਿਆ, ਕੁੱਝ ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇੱਕ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀਆਂ ਅਤੇ ਭੱਜਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ, ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕੇ. ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਤਿੱਕੇ ਕਾਰਨ ਦੂਜੀਆਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਇੱਥੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਹੈ?” ਕੁੜੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਸਾਂ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਕੁੱਬੀ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੂਹਣੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਸੈਨਤ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਉੱਪਰ ਕੇ. ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਨਾ ਹੀ ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਵਿਗਾੜ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਬਦਚਲਨੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਾ ਮੁਸਕੁਰਾਈ ਅਤੇ ਸਗੋਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬੜੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਘੂਰਿਆ। ਕੇ. ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਖਾਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਤੂੰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਏਂ?” ਉਸਨੇ ਸਿਰ

ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੂੰ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਜਾਣਨ ਲਈ ਇਹ ਮੌਕਾ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵਾਂ ਲੱਗਾ, “ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਵੇ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਵੇ?” ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਥਾਪੜਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਬੇਵਕੂਫ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਸਕਰਟ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਪੂਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭੱਜ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੂਕਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਪਰ ਗੁੰਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਘੁਮਾਅ ਤੇ ਕੇ. ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕੰਧ ਦਾ ਢਾਸਣਾ ਲਾਕੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਕੇ. ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲੰਘ ਸਕੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਲਪੁਣੇ ਅਤੇ ਨਿਘਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਹੱਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਖੀ ਉਹ ਕੁੱਝੀ ਕੁੜੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੇ. ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀ ਉਹੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਖਾਇਆ ਕਿ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਤੰਗ, ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪੌੜੀਆਂ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਦੇ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਹ ਬੂਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੌਸ਼ਨ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਬਲਬ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਥੇ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਲ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਬੋਰਡ ਵੀ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਕੇ. ਇਸ ਅਮਲੇ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਅੱਧ-ਵਿਚਕਾਰ ਪੁੱਜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਉੱਪਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਖੜਾਕ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਜਿਸਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਵਾਲਾ ਗਾਉਣ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬੂਹੇ ਵਿੱਚ

ਆਇਆ। “ਓਹ!” ਉਹ ਚੀਕਿਆ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖਿਆ, ਅਤੇ ਉਹ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁੱਬੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤਾੜੀ ਵਜਾਈ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਾਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਬੁਹਾ ਪੂਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਵੇ। ਕੁੜੀਆਂ, ਫਿਰ ਵੀ, ਮੁੜ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਸਿਰਫ ਉਹ ਕੁੱਬੀ ਕੁੜੀ ਹੀ ਉਸਦੀ ਲੰਮੀ ਬਾਂਹ ਹੇਠੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੀ, ਪਰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਿਆ, ਉਸਦੀ ਸਕਰਟ ਨੂੰ ਫੜਿਆ, ਘੁਮਾਇਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬੁਹੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੂਜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੇ. ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਮਝੋਤੇ ਕਰਕੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੁਹੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਕੇ ਗਰਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਕੇ. ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੁੱਬੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਉਛਾਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੇ ਬੁਹਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੇ. ਵੱਲ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਝੁਕਿਆ, ਉਸ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਤਿਤੋਰੇਲੀ, ਕਲਾਕਾਰ,” ਕੇ. ਨੇ ਬੁਹੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁੜੀਆਂ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੱਗਦੇ ਹੋ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਓਹ ਇਹ ਬਦਮਾਸ਼!”, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਗਾਊਨ ਦੇ ਉੱਪਰਲੇ ਬਟਨ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਵੀ ਨੰਗੇ ਸਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਿਰਫ ਪਜਾਮਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਇੱਕ ਬੈਲਟ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ

ਸਿਰੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲਹਿਰਾ ਰਹੇ ਸਨ। “ਇਹ ਬਦਮਾਸ਼ ਵਾਕਈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬੋਝ ਹਨ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਗਾਊਨ ਨੂੰ ਛੇੜਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਪਰਲਾ ਬਟਨ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ), ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਲੈ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਾ ਵਾਰ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ-ਅੱਜ ਉਹ ਕੁੜੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ-ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵਾਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੋਵਾਂ, ਤਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਬੂਹੇ ਦੀ ਚਾਬੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਬੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਮੈਂ ਉਸ ਔਰਤ ਨਾਲ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਚਾਬੀ ਨਾਲ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਕੁੱਬੀ ਕੁੜੀ ਖੜ੍ਹੀ ਮੇਰੇ ਬੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਪੇਂਟ ਲਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਸਾਂਭਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਮੇਰੇ ਸਟੂਡੀਓ ਨੂੰ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਘਰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਰਾਤ ਦੇਰ ਆਇਆ ਸੀ- ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਮੁਆਫੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ-ਹਾਂ, ਮੈਂ ਘਰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੌਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਲੱਤ ਤੇ ਚੁੰਢੀ ਵੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੈੱਡ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਜਨੌਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਨੂੰ ਬੈੱਡ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਟੂਡੀਓ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਕਦੋਂ ਦਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ।” ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, “ਤਿਤੋਰੇਲੀ, ਕੀ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?” “ਨਹੀਂ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੀ, “ਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਇੱਕਲੀ ਆਵਾਂ?” “ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ,” ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬੂਹੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ

ਤਾਲਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕੇ. ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਭੈੜੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਟੂਡੀਓ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਦੋ ਕਦਮ ਤੁਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਕੁੱਝ-ਫਰਸ਼, ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਛੱਤ-ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਬੋਰਡਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਪਏ ਬੈਂਡ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਢੇਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਤਸਵੀਰ ਈਜ਼ਲ (ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਟੇਢਾ ਫੱਟਾ) ਉੱਪਰ ਪਈ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਇੱਕ ਕਮੀਜ਼ ਨੇ ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਹੇਠਾਂ ਫਰਸ਼ ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੇ. ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਖਿੜਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁੰਦ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਘਰ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਰਫ਼ ਢਕੀ ਛੱਤ ਹੀ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਚਾਬੀ ਦਾ ਤਾਲੇ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਥੋਂ ਛੇਤੀ ਨਿਕਲਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦਾ ਖ਼ਤ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਇਸ ਸੱਜਣ ਕੋਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਹਾਂ।” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਖ਼ਤ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬੈਂਡ ਉੱਪਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਕਰ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦਾਨ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਯਕੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਕੇ, ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਕਿਹਾ, “ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖਰੀਦਣ ਆਏ ਹੋ ਜਾਂ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤਰ ਬਣਵਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਹੋ?” ਕੇ. ਨੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਵੱਲ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ? ਕੇ. ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਸਹੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੇ. ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਇਸ ਲਈ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਜਾਣ ਸਕੇ। ਉਹ ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਅਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਿਆਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ!

ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸਨੇ ਈਜ਼ਲ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?” “ਹਾਂ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਈਜ਼ਲ ਉੱਪਰ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਕਮੀਜ਼ ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ ਬੈਂਡ ਉੱਪਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। “ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪੋਰਟਰੇਟ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਇਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।” ਇਹ ਕੇ. ਲਈ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਜੱਜ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਚਿੱਤਰ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੱਜ ਸੀ, ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬੰਦਾ, ਕਾਲੀ ਸੰਘਣੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਸਵੀਰ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਫਿੱਕੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਲਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਇੱਥੇ ਵੀ ਜੱਜ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਰੋਹਬ ਭਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। “ਇਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇੱਕ ਜੱਜ ਹੈ,” ਕੇ. ਇੱਕ ਦਮ ਬੋਲ ਪਿਆ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀਆਂ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਲ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ। “ਇਸਨੂੰ ਅਜੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਮੇਜ਼ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਚਾਕ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਕੇ. ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ। “ਇਹ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਓਹ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਲੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਕੜੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਗਿੱਟਿਆਂ ਉੱਪਰ ਖੰਭ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਖਾਕਾ ਹਿੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ?” “ਹਾਂ, ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਕਰਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ। ਅਸਲ 'ਚ ਇਹ ਇਨਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਦੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਮਿਲੀ-ਜੁਲੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।” “ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸੁਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਇੱਕ ਮੁਸਕਾਨ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਹਾ। “ਇਨਸਾਫ਼ ਨੂੰ ਅਹਿੱਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੱਕੜੀ ਹਿੱਲ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹੀ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ” “ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਹੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ, ਬੇਸ਼ੱਕ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਸਦਾ ਆਪਣੀ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪੁਚਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। “ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸੱਚਮੁਚ ਕੁਰਸੀ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। “ਨਹੀਂ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ਼ਕਲ ਵੇਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਰਸੀ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਾਢ, ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਪੇਂਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ” “ਕੀ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਇਹ ਵਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। “ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਜੱਜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜੱਜ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਪਰ ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ” “ਹਾਂ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਿਆ। ” ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਇਸ ਸੰਜੀਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੈਠਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਂਟ ਕਰਵਾਈ ਹੈ? ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੋਵੇ। ” “ਹਾਂ, ਸੱਜਣ ਹੈ ਤਾਂ ਘਮੰਡੀ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਂਟ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਪੁਸ਼ਾਕ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਰਸੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਫਿੱਕੇ ਰੰਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਤਰਨ ਲਈ ਢੁੱਕਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ” “ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਫਿੱਕੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ” “ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਇਹ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਲਈ ਹੈ। ” ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਸਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕਮੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਫਿੱਕੇ ਰੰਗ ਚੁਣੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਕੇ. ਨੇ ਇੱਕ ਲਾਲ ਜਿਹੇ ਰੰਗ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਵੇਖਿਆ ਜੋ ਕਿ ਜੱਜ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਕਿਰਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਪਰਛਾਵੇਂ ਨੇ ਸਿਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਣਿ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਨਿਆਂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ

ਹਰ ਚੀਜ਼ ਰੋਸ਼ਨ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਰੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਮੂਰਤ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਝੁਕਦੀ ਹੋਈ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਦੇਵੀ ਲੱਗਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਲੱਗਦੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਦੇਵੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨੇ ਕੇ. ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆਇਆਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। “ਇਸ ਜੱਜ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?”, ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। “ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ’ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਉਪੇਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿੰਨੇ ਸਨਮਾਨਪੂਰਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣ ’ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਉਣ ਲੱਗਾ।

“ਤੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਏਜੰਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏਂ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਪੇਂਟਰ ਨੇ ਫ਼ੌਰਨ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈਂਸਿਲਾਂ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮਸਲਿਆ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ।

“ਹੁਣ ਸਿੱਧੀ-ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕੋਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ’ਤੇ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। “ਓਹ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ,” ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਕੱਟਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਅਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਤੁਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹੀ ਏਜੰਟ ਹਾਂ।” ਉਹ ਰੁਕਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਬੂਹੇ ਦੇ ਪਾਰੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਫਿਰ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਚਾਬੀ ਵਾਲੀ ਮੋਰੀ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਦਰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ

ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੇ. ਨੇ ਅਫਸੋਸ ਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਜ਼ਾਹਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਵਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਖ਼ਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਭਟਕ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਧਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ 'ਤੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ। ਹੁਣ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ?”

“ਨਹੀਂ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਬਦਹਵਾਸੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਕੀ ਸ਼ਬਦ ਖੋਹ ਲਏ ਗਏ ਹੋਣ। ਪਰ ਕੇ. ਉਸਨੂੰ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਨਾ ਮਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

“ਹਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜਦਾ ਅਤੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨਿਰਮਾਤਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਨੀ ਛੇਤੀ ਇੱਥੇ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੱਗਦੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਕੋਟ ਉਤਾਰਨਾ ਚਾਹੋਗੇ?” ਭਾਵੇਂ ਕੇ. ਉੱਥੇ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਰੁਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ। ਕਮਰੇ ਹੀ ਹਵਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਾਫ਼ੀ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਨਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਏ ਇੱਕ ਸਟੋਵ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਹੁੰਮਸ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਓਵਰਕੋਟ ਉਤਾਰਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜੈਕੇਟ ਦੇ ਬਟਨ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਤਾਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਅਫਸੋਸ ਭਰੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਕਮਰਾ ਗਰਮ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਠੰਡ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ?”

ਕੇ. ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਗਰਮੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ

ਉਸਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਹ ਇੱਕ ਦਮ ਘੋਟੂ ਜਿਹੀ ਹਵਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀ ਹਵਾ ਨਹੀਂ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੇ. ਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਤਕਲੀਫ਼ਦੇਹ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਜਦਕਿ ਉਹ ਆਪ ਤਖ਼ਤੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਈ ਕਮਰੇ ਦੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਚਿੱਤਰਕਾਰ, ਕੇ. ਦੀ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ, ਅਤੇ ਕੇ. ਜਦੋਂ ਇਸਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦਾ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕੋਲ ਆਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਵਾਪਸ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ, “ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋ?”

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਮਿਲਿਆ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸੀ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇੰਨੀ ਸਾਫ਼ਗੋਈ ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਮ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਾਂ।”

“ਅੱਛਾ,” ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਬੋਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸੋਚਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਹਾ ਜਾਪਿਆ। ਅਚਾਨਕ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਫਿਰ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਮਸਲਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਧਾਰਨ ਹੈ।”

ਕੇ. ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਵ ਪਸਰ ਆਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ, ਜਿਹੜਾ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਬੱਚੇ ਵਰਗੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰਾ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋਣਾ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ।” ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਨੂੰ ਹੱਸਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। “ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਕਾਢਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਈਜ਼ਾਦ

ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਅਪਰਾਧ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

“ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਬਿਲਕੁਲ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੇਲ ਨੂੰ ਕੇ. ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵਿਚਲਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ-” ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋ?”

“ਬਿਲਕੁਲ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਅੱਛਾ, ਤਾਂ ਇਹੀ ਮੁੱਖ ਚੀਜ਼ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬੋਲਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਉਲਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰਕ ਤੋਂ ਉਹ ਹਿੱਲਿਆ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਯਕੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਅ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਸਿਰਫ ਓਨਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਬੁਠੇ ਦੋਸ਼ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਘੜਦੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰੋਪੀ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਕੋਈ ਔਖਾ ਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ।”

“ਔਖਾ ਹੀ?” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲਹਿਰਾਇਆ, “ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਸਕਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੈਨਵਸ 'ਤੇ ਪੇਂਟ ਕਰ ਦੇਵਾਂ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕੈਨਵਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਵਧੇਰੇ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ?”

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਕਢਾਉਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਬੁਹੇ ਦੇ ਪਾਰੋਂ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, “ਤਿਤੋਰੇਲੀ, ਕੀ ਉਹ ਆਦਮੀ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?” “ਚੁੱਪ ਰਹਿ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬੁਹੇ ਦੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਚੀਕਿਆ, “ਕੀ ਤੂੰ ਇੰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸੱਜਣ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ?” ਪਰ ਕੁੜੀ ਇਸ

ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਬੋਲੀ- “ਕੀ ਤੂੰ ਉਸਦਾ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਏਂ?” ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਬੋਲੀ- “ਰੱਬ ਦੇ ਲਈ ਉਸਦਾ ਚਿੱਤਰ ਨਾ ਬਣਾ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਭੱਦਾ ਹੈ!” ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਕੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਫੁਸਫੁਸਾਹਟ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ।

ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬੂਹੇ ਦੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਦੀ ਦਰਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਹੱਥ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ- “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੁੱਪ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਓ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖੋ!” ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਫ਼ੌਰਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਫ਼ਿਰ ਦੋਹਰਾਇਆ, “ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਓ!” ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੋਈਆਂ।

“ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਜਾਹਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,” ਕੇ. ਦੇ ਕੋਲ ਆਕੇ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਕੇ. ਨੇ ਬੂਹੇ ਉੱਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇਗਾ। ਆਵੇਗਾ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਉਸਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਆਕੇ ਫੁਸਫੁਸਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰ ਸੁਣਾਈ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਫ਼ਿਰ ਵੀ ਜਿਓਂ ਦਾ ਤਿਓਂ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਿਆ- “ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।”

“ਕੀ ਮਤਲਬ?” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਝਟਕਾ ਕੇ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਟੱਕ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹੱਸ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ- “ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝੋ ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਬੰਧ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਹੈ।”

“ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕੱਟਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੇ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਸਹੀ ਵੇਖ ਸਕਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫ਼ਿਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕੇ. ਨੇ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ, ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਚੁੱਪਚਾਪ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ, ਬਿਨ੍ਹਾ ਇਸਦੇ ਕਿ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਦੀ ਦਰਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਿਨਕਾ ਅੰਦਰ ਵਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸਨੂੰ ਉੱਪਰ-ਹੇਠਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਲਾ ਲਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਫ਼ਰਸ਼ ਉੱਪਰ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੂੰ ਬੇਕਸੂਰ ਏਂ, ਤੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਪਰ ਹੀ ਛੱਡ ਸਕਦਾਂ?”

“ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋਂ?”, ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ।”

“ਇਹ ਤਾਂ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਆਪ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਂਗਾ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇ. ਇਹ ਖਾਸ ਅੰਤਰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ, “ਇਹ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਜਨਤਕ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਂਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਲਾਹ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਗੈਲਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਪਲ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਥੇ ਮੇਰੇ ਸਟੂਡੀਓ ਵਿੱਚ।”

ਕੇ. ਨੂੰ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਜੋ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਲਕਿ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਕੁੱਝ ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੁਣ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨਾਲ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਸੱਚਮੁਚ ਇੰਨਾ ਅਸਾਨ ਸੀ ਤਾਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਬੇਕਾਰ ਜੱਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਸ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾਨਤਾ ਹਾਸਲ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਸ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਰਖ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਉਕਤ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਾ ਕੇ. ਉੱਪਰ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਫਿਕਰਸੰਦ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ—“ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ

ਵਕੀਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ? ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਾਲ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਕਲਾਤਮਕਤਾ 'ਤੇ ਇਸਦਾ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।”

“ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਆਏ?” ਕੇ. ਨੇ ਉਸਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਯਕੀਨ ਜਿੱਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

“ਸਿੱਧੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਸਬੰਧ ਮੈਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਪੇਂਟ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਉੱਠਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਔਖੇ-ਔਖੇ ਅਤੇ ਉਲਝਾਅ ਭਰੇ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਰਾਜਦਾਰ ਨਿਯਮ ਵਿਚਕਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁੱਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਹ ਰਹੱਸ ਜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਦਰਾਜ਼ ਦੇ ਉੱਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਣਾਏ ਸਕੈੱਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਂਦਾ। ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਗਵਾਚ ਵੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਹਰੇਕ ਜੱਜ ਇਹੀ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਚਿੱਤਰ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੱਜ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿਵਾ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਰ ਸਕਦਾ।”

“ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਈਰਖਾ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਯਾਨੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ?”

“ਹਾਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ,” ਮਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਚੌੜੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ੋਖਮ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।”

“ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹੋ?” ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਦਮੀ ਉਹ ਆਪ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਦੇ ਵੱਲ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਦਮ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਾਂਗਾ।” ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾਣਾ ਕੇ. ਨੂੰ ਨਰਾਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਅਜਿਹੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸਫਲ ਨਤੀਜਾ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਮਦਦ ਵਿਅਰਥ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ੱਕਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਬੋਲਦੇ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਅੜਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਉਹ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਵਕੀਲ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਗੁੱਝੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੇ. ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਮੰਨਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਮਦਦ ਦਿੰਦਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਕੋਲ ਖਿੱਚ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਇੱਕ ਜੇਤੂ ਮੁਸਕਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ—“ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਜਾਂ ਉਸਦਾ ਅੱਗੇ ਟਾਲਿਆ ਜਾਣਾ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਦਵਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਤੱਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਿਹੜਾ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਤੱਕ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਪਹਿਲੂ ਆਰੋਪੀ ਦਾ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ’ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਮਦਦ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।”

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਫ਼ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾਲ ਕੇ. ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਹਿੱਲ ਗਿਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਓਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਜਿੰਨੀ ਨਾਲ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ

ਸੀ-“ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੱਟ ਰਹੇ ਹੋ।”

“ਉਹ ਕਿਵੇਂ?” ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦਾ ਹੋਏ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਝੁਕਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਭਾਵ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ।

ਇਸ ਮੁਸਕੁਰਾਹਟ ਨਾਲ ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ। ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਪਰ ਉਹ ਇਸਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ-“ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਢੀਠ ਹੈ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਲਝਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੱਜ ਲੋਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਨਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦਾ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਖੰਡਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ।”

“ਇਹਨਾਂ ਉਲਝਣਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਸੰਭਵ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਕੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਕੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰੱਲਗਡ ਨਾ ਕਰੋ। ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਾਫ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ। ਹੁਣ, ਮੇਰੇ ਤਜਰਬਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਠੀਕ ਉਲਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਹੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦੇ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ

ਸਭ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਆਰੋਪੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ? ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੱਜ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਸਟੂਡੀਓ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਹਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਹੀ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ। ਮੈਂ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਪਹੁੰਚੇ ਕਈ ਅਣਗਿਣਤ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਜਨਤਾ ਦੇ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਉੱਪਰ ਹੀ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹਰ ਹਾਲਤ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ?”

“ਤਾਂ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ ਇੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਖੁਦ ਨੂੰ ਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ। “ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਬਣਿਆ ਸੀ ਇਹ ਉਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਇੱਕ ਅਰਥਗੀਣ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇੱਕ ਜੱਲਾਦ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

“ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸਦਾ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।” ਇਹ ਕਰਿ ਕੇ ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਜਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਰਿਹਾਈ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ?”

“ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਹਾਈਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਆਖਰੀ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕੁੱਝ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈਆਂ ਵੀ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤਾਂ ਦਰਅਸਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਸੱਚਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਮੈਂ ਕਈ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਏ ਹਨ।”

“ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣਾ ਪਵੇਗਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?”

ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਹੱਸਿਆ, “ਨਹੀਂ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।”

“ਤਾਂ ਇਸ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨਾ ਬੇਕਾਰ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਦੇ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦੂਰ ਦੀ ਕੌੜੀ ਹੀ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜੋ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਭਲਾਂ ਬਹਿਸ ਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਇਹ ਸਹਾਇਤਾ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਨਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਦੋ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।”

“ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬੋਲਿਆ, “ਪਰ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ 'ਤੇ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੈਕਟ ਉਤਾਰ ਦੇਣੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਰਮੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।”

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਉਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਗਰਮੀ ਦੀ ਯਾਦ ਦਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸਲਈ ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਪਸੀਨੇ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਉੱਭਰ ਆਈਆਂ ਸਨ। “ਇਹ ਤਾਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।”

ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੇ. ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਖਿੜਕੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੇ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇਗੀ। ਇਹ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” ਹੁਣ ਕੇ. ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਸੇ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਜਾਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਅਚਾਨਕ ਉੱਠ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇਗਾ। ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਇੱਧਰ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਉਸਨੂੰ ਇਕਦਮ ਆਲਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਪਈ ਰਜਾਈ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਥਪਥਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ- “ਇਹ ਬਹੁਤ ਆਰਾਮਦੇਹ ਜਾਂ ਸਿਹਤ-ਵਧਾਊ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਓਹ ਨਹੀਂ,” ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖਿੜਕੀ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਖਿੜਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਇਸ ਲਈ ਦੂਹਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਜਿੰਨਾ ਗਰਮੀ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ, ਉਸਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਹਵਾ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਬੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਵੈਸੇ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਵਾ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਆ ਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।” ਉਸਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਤੋਂ ਰਤਾ ਆਸਵੰਦ ਹੋ ਕੇ ਕੇ. ਨੇ ਦੂਜੇ ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕਮਰੇ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ। ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੇ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਬਿਸਤਰਾ ਲਾਉਣਾ ਪਿਆ।” ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੇ. ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਿਆ ਸੀ।

“ਸਟੂਡੀਓ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇੱਥੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਕਾਫ਼ੀ ਛੋਟੀ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੇ. ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। “ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਲਈ ਇੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸ ਬੂਹੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਢੁੱਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ ਦੇ ਲਈ, ਜੱਜ ਜਿਸਦੀ ਮੈਂ ਪੇਂਟਿੰਗ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਵਾਲੇ ਇਸ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬੂਹੇ ਦੀ ਚਾਬੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਦੇ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ

ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਬੁਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਜਾਗ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਚਾਹੇ ਮੈਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋ ਵੀ ਸਨਮਾਨ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਗੁਆ ਲਓਗੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਤੋਂ ਚਾਬੀ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਸ ਨਾਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਰ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁਠਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਪੂਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੇ. ਇਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜੈਕੇਟ ਲਾਹ ਦੇਵੇ? ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਉਹ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਪਾ ਲਿਆ। ਅਜੇ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਚੀਕ ਪਈ ਸੀ, “ਹੁਣ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਜੈਕੇਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ” ਹੁਣ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਜੈਕੇਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ!” ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਚੀਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।

“ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਹੁਣ ਸੋਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੈਕੇਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।”

“ਅੱਛਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਵਧੀਆ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ ਕਮੀਜ਼ 'ਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੋ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ?” ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸ਼ਰਤਾਂ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

“ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਜਾਂ ਉਸਦਾ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਪਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਚੁਣਦੇ ਹੋ। ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਚਾਹੋਗੇ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤਾਂ ਰਹੇਗੀ ਹੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਖ਼ਾਸ ਫ਼ਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਦੋਂ ਇਸਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਦਾ ਜਾਵੇਗਾ? ਆਓ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਇੱਕ ਖ਼ਾਲੀ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਪਰ ਲਿਖ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਪਾਠ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਖ਼ਾਰਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ-ਉਹਨਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾਵਾਂਗਾ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਜਿਸ ਜੱਜ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਸੇ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਧਰ ਆਵੇਗਾ ਹੀ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਵਿਖਾ ਦੇਵਾਂ? ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਦਮ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਅਸਲ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇਗੀ।” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿਰਸਕਾਰ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਉਸ ਉੱਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। “ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਕੀ ਫਿਰ ਜੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ’ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ?”

“ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਅਤੇ ਇਹ ਪੱਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੱਜ ਮੇਰੇ ’ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲੈਣ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਹਿਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਵੀ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਆਪਾਂ ਅੱਧੀ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗਾ ਕਿ ਜੱਜ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਜੱਜ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ

ਅਸੀਂ ਇੰਨਾ ਤਾਂ ਕਰ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੱਜ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਾ ਸੁਣਾਵੇ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਉੱਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਹਸਤਾਖਰ ਲੈ ਲਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਉਸ ਜੱਜ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗਾ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਤੇਰਾ ਕੇਸ ਹੋਇਆ। ਉਸਦਾ ਹਸਤਾਖਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਗਤੀ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਇਹੀ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਰੋਪੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਸਵੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਅਜੀਬ ਹੈ ਪਰ ਆਰੋਪੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਜੱਜ ਦੇ ਕਈ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਹਸਤਾਖਰ ਹੋਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵੀ ਨਿਭਾਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਕੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਆ ਸਕਦੇ ਹੋ।”

“ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਝਿਝਜਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬੋਲਿਆ, “ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਜੱਜ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਤਬਕੇ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਦਾਲਤ ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ, ਹੀ ਇਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਕੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਇਹ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁੱਦਈ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦੇਣ, ਪਰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖਿਣ ਭਰ ਦੇ ਲਈ ਮੰਨ ਲਓ ਦੋਸ਼ ਖਾਰਿਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਲਟਕਦੀ ਰਹੇਗੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉੱਪਰੋਂ ਹੁਕਮ

ਆਉਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਸ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਹੁਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਅਤੇ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਉਸ ਪੁਲਿੰਦੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਮੰਨ ਕੇ ਮੁੱਦਈ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦਮ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਕਾਗਜ਼ੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਿਨਾਂ ਇਸਦੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਬਿਆਨ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਛੱਡੇ ਜਾਣ ਦਾ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ। ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਰੂਟੀਨ ਹੈ, ਇਹ ਪੂਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਉੱਪਰੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਉੱਪਰ ਹੇਠਾਂ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਬਹੁਤੇ ਅੰਤਰਾਲ ਜਾਂ ਝਟਕੇ ਲੱਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ? ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਭੁਲਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇ, ਰਿਕਾਰਡ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਸਲ ਪੂਰਨ ਰਿਹਾਈ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਮੰਨ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਗਜ਼ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭੁੱਲਣ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਜੱਜ ਉਸ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਨਿਗੂ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੌਰਨ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁਣ ਵਾਲੀ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਬਰੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਉਸਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ

ਉਸਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਜੀਵਨ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ”

“ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ? ” ਕੇ. ਨੇ ਇਕਦਮ ਬੇਯਕੀਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਬਿਲਕੁਲ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੁਕੱਦਮਾ ਫਿਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੌਕਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੀ, ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੁੱਦਈ ਨੂੰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਹਾਲ ਤੇ ਛੁੱਟਣ ਦੇ ਬਜਾਏ ਲੜਨ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇ. ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹਤਾਸ਼ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਪਰ,” ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, “ਕੀ ਦੂਜੀ ਰਿਹਾਈ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਪਹਿਲੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਔਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ?”

“ਇਸ ’ਤੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲਬ ਸਮਝ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਸਦੀ ਦੂਜੀ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਉਲਟ ਅਸਰ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਜੱਜ ਲੋਕ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੁੜ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਤੱਥ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਅਣਗਿਣਤ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਮੂਡ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਲਾਹ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਦੂਜੀ ਰਿਹਾਈ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣਾ ਬਦਲੇ ਮਾਹੌਲ ਉੱਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤੇ ਓਨੀ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਲੱਗੇਗੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਵੇਲੇ ਲੱਗੀ ਸੀ। ”

“ਪਰ ਇਹ ਦੂਜੀ ਰਿਹਾਈ ਵੀ ਆਖਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਹਤਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ- “ਦੂਜੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਤੀਜੀ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਤੀਜੀ ਰਿਹਾਈ ਤੇ ਚੌਥੀ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸੇ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹਰੇਕ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਇਹੀ ਤਾਂ ਦਸਤੂਰ ਹੈ। ” ਕੇ. ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। “ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ-“ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਟਾਲਿਆ ਜਾਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੋਈ ਚਾਨਣਾ ਪਾਵਾਂ?”

ਕੇ. ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਝੁਕ ਗਿਆ, ਉਸਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਇਕਦਮ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪ ਇੱਕ ਹੱਥ ਉਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਅਤੇ ਹੱਡੀਆਂ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਫੇਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਅੱਗੇ ਟਾਲਿਆ ਜਾਣਾ...” ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਿੱਧੀ ਨਿਗੂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, “ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਮੁੱਦਈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜੋ ਵੀ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਬੰਧ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫ਼ਿਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਵਾਂਗਾ ਕਿ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਵਧੇਰੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਲਈ ਉਸਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਿਣ ਭਰ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਤੇ ਠੀਕ ਜੱਜ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਰਹੋਗੇ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਇਸਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਕੀਤੇ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਜੱਜ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋਵੋਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਦੂਜੇ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਜੱਜ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੋ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਵਾਦ ਛੱਡ ਹੀ ਦੇਵੋਂ। ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਭੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧੇਗਾ। ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਹ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਆਰੋਪੀ ਸਜ਼ਾ

ਤੋਂ ਲੱਗਭਗ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਿਆ ਰਹੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਅੱਗੇ ਟਾਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰੋਪੀ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਇਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਧੁੰਦਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੜ ਬੋਝ ਹੇਠਾਂ ਦਬੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ- ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਇਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਆਰਾਮਦੇਹ ਬਣਾ ਦੇਣਗੇ- ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਧੌਂਹ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਟਾਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਆਰੋਪੀ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਉਸ ਤੱਥ ਤੇ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁੱਦਈ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਰਿਹਾਈ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹੈ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਨਾ ਹੋਣ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਇਸਲਈ ਕੁੱਝ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੁੱਦਈ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਅਤੇ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਆਦਿ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਅਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਉਸਦਾ ਤੁਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤਿ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੁੱਦਈ ਨੂੰ ਇਸਤੋਂ ਕੁੱਝ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਬਿਲਕੁਲ ਖ਼ਰਾਬ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਇੱਕ ਵਿਖਾਵਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਸੁਣਵਾਈ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦੇ ਲਈ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਕੁੱਝ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਆਰੋਪੀ ਹੋ।”

ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੈਕਟ ਬਾਹਾਂ 'ਤੇ ਪਾ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਉਹ ਹੁਣ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।” ਬੂਹੇ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਕੋਈ ਚੀਕਿਆ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ?” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਆਪ ਵੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। “ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹਵਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ। ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।”

“ਓਹ, ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਸਭ ਸੁਣ ਸਕਣ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਕਾਰਨ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਦੁਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਹੀ ਘਰ ਭੇਜੇ- “ਦੋਵਾਂ ਹੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕੋ-ਜਿਹਾ ਹੈ-ਉਹ ਆਰੋਪੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।”

“ਪਰ ਉਹ ਅਸਲ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਵੀ ਤਾਂ ਰੋਕੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ,” ਕੇ. ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ।

“ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਫ਼ੌਰਨ ਕਿਹਾ। ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਓਵਰਕੋਟ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਕਰਕੇ ਉੱਥੋਂ ਛੇਤੀ ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਓਵਰਕੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਨਾ ਨਹੀਂ ਸਕੀਆਂ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਐਵੇਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਉਸਦੇ ਮੂਡ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ-

“ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਏ ਬਣਾਈ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਕਦਮ ਤੁਸੀਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ। ਦਰਅਸਲ ਲਾਭ ਅਤੇ ਹਾਨੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਲ ਜਿੰਨਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਤੋਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਵੀ ਤਾਂ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।”

“ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਵਾਂਗਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜੈਕਟ

ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਕੋਟ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਬੁਹੇ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਫੁਸਫੁਸਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੁਹੇ ਦੀਆਂ ਦਰਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

“ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਵਾਅਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਭਾਉਣਾ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਬੁਹੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। “ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਹੀ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ।”

“ਬੁਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਓ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ!” ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦੇ ਹੈਂਡਲ ਨੂੰ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਕੱਸ ਕੇ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਤੁਸੀਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਨਾ?” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਬੁਹੇ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਲਓ,” ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਬੁਹੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਕੇ. ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵੜ ਕੇ ਘਿਸੜਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ— “ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਦੇ ਲਈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੋਗੇ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੇਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?” ਕੇ. ਉਸਨੂੰ ਖੁਸ਼ਕ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਕੇ. ਦੀ ਭੁੱਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਬਦਲੇ ਕੁੱਝ ਲਏ-ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕੇ. ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖਣ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਟੂਡੀਓ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੱਜ ਜਾਣ ਲਈ ਤੜਫ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਜਨਾਬ ਕੁੱਝ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਫਰੇਮ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਢੇਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆਏ ਜੋ ਕਿ ਪੂੜ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਪੂੜ ਐਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੀ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਇਸਨੂੰ ਝਾੜਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਕੇ. ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉੱਡਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੰਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

“ਝਾੜੀਦਾਰ ਮੈਦਾਨ ਦਾ ਲੈਂਡਸਕੇਪ,” ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰ ਕੇ. ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਦਰੱਖਤ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਇੱਕ

ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਦੂਰੀ ਤੇ ਬਣੀ ਘਾਹ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਸਦਾ ਅਧਾਰ ਡੁੱਬਦਾ ਹੋਇਆ ਸੂਰਜ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਰੰਗੀਨ ਸੀ।

“ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਖਰੀਦ ਲਵਾਂਗਾ,” ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ਰਸ਼ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਤਸਵੀਰ ਚੁੱਕੀ ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ।

“ਇਹ ਇਸ ਨਾਲ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਹਨ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਵੀ ਉਸੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਚਿੱਤਰ ਸੀ, ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਕੱਢ ਸਕਣਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਉਹੀ ਬੂਟੇ, ਉਹੀ ਘਾਹ ਅਤੇ ਉਹੀ ਡੁੱਬਦਾ ਹੋਇਆ ਸੂਰਜ ਹੈ। ਪਰ ਕੇ. ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਹੈ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਜੋੜੀ ਮੈਂ ਖਰੀਦ ਲਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਟੰਗ ਦੇਵਾਂਗਾ।

“ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ,” ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਸਵੀਰ ਕੱਢ ਲਈ। “ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਹਨਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।” ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਦਮ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦਰਅਸਲ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਇਸਦਾ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਵੇਚਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ—“ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਕੀਮਤ ਹੋਵੇਗੀ?”

“ਇਸ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਰਹਾਂਗੇ ਹੀ। ਹਾਂ, ਇੰਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪਸੰਦ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ। ਇੱਥੇ ਜੋ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੇਠਾਂ ਧੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਢੇਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਕਈ ਢੇਰ ਮੈਂ ਪੇਂਟ ਕਰ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਘਾਹ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਜਿਹੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।” ਫਿਰ ਠੀਕ ਉਸੇ ਪਲ ਕੇ. ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਉਸ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ।

“ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਓ,” ਉਸਨੇ ਟੋਕਿਆ- “ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾ ਲਵਾਂਗਾ।”

“ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬੋਲਿਆ- “ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤਾਂਗੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।” ਅਤੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਝੁਕਿਆ ਅਤੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। “ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਡਰਿਓ ਨਾ,” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ-“ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।” ਇਹ ਕਹੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾ ਵੀ ਕੇ. ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਾ ਆਉਂਦਾ, ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੱਜਾ ਪੈਰ ਰਜਾਈ 'ਤੇ ਧਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਫੌਰਨ ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆ।

“ਉਹ ਕੀ ਹੈ?” ਉਸਨੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹੋ?” ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਆਪ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। “ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਰਟ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਹਨ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥਰ ਕੋਰਟ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਹਨ? ਉਹ ਤਾਂ ਲੱਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ 'ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਥੇ ਹੋਣਾ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੈ? ਜਦਕਿ ਮੇਰਾ ਸਟੂਡੀਓ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧੱਕਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਇੱਥੇ ਸਨ, ਜਦਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨ੍ਹਾ ਬੇਖ਼ਬਰ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੁੱਦਈ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਹਾਵੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਜੱਜ ਉਸਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ 'ਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਤੋੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੰਮਾ ਗਲਿਆਰਾ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਵਾ ਵਗ ਰਹੀ ਸੀ? ਪਰ ਹੁਣ ਸਟੂਡੀਓ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਹਵਾ ਤਾਜ਼ਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਬੈਂਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਉਡੀਕਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਕੇ. ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਣੀ ਤੈਅ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਜਾਵਟ ਕਈ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਲਿਤ ਹੋਈ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁੱਦਈ ਲੋਕ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਇੱਕ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਤਾ ਹਿੱਲ-ਜੁੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਉਸ ਕਿਨਾਰੇ ਅੱਪ-ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਕੇ. ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਜਦਕਿ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਫੜ੍ਹਕੇ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਰਦਲੀ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਟ ਤੇ ਲੱਗੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬਟਨਾਂ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਮ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਸਾਧਾਰਨ ਬਟਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਟੰਗ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕੇ. ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕੇ. ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਤੁਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਰੁਮਾਲ ਰੱਖ ਕੇ ਭੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਲਗਭਗ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਭੱਜ ਕੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆ ਪੁੱਜੀਆਂ, ਯਾਨੀ ਕੇ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਟੂਡੀਓ ਦਾ ਦੂਜੇ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ,” ਤਿਤੋਰੇਲੀ ਚੀਕਿਆ, ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ 'ਤੇ ਹੱਸ ਪਿਆ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸਨੂੰ ਘੇਰੀ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। “ਅਲਵਿਦਾ! ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਸਭ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਨਾ ਸੋਚਿਓ।”

ਕੇ. ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਵੇਖਿਆ। ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਤਾਂਗਾ ਮਿਲਿਆ, ਉਹ ਉਸਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹ ਅਰਦਲੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬਟਨ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਚੁਭ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਰਦਲੀ ਇੰਨਾ ਉਤਾਵਲਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚਾਲਕ ਦੇ ਨਾਲ ਬਕਸੇ 'ਤੇ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵਕਤ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕੇ. ਆਪਣੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਾ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂਗੇ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸਣੀ ਪਈ ਤਾਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਦਰਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ,
ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ
ਤੱਕ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਨਿਗੂਾ ਵੀ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ।

ਅੱਠਵਾਂ ਭਾਗ

ਬਲੌਕ, ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ-ਵਕੀਲ ਦੀ ਬਰਖ਼ਾਸਤਗੀ

ਕੇ. ਨੇ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੇ ਕੇ. ਤੋਂ ਉਸ ਦਿਨ ਉਸਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਊਰਜਾ ਖੋਹ ਲਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਸਨੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਰੁੱਕਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਕੀਲ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਢੇ ਦਸ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਘੰਟੀ ਵੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਇਸ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਕੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਬਰਖ਼ਾਸਤਗੀ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਲਈ ਮਿਲਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੇ. ਇਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਹ ਇਹ ਨੋਟਿਸ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਲੇਨੀ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਕੇ. ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਸ ਨੋਟਿਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਕੀ ਨਿਕਲਣਗੇ? ਕਿਉਂਕਿ ਵਕੀਲ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੇ. ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੋਟਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ

ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਕੀਲ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸਦੀ ਬਰਖ਼ਾਸਤਗੀ ਬਾਰੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੇ. ਦੁਆਰਾ ਵਜਾਈ ਪਹਿਲੀ ਘੰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਲੇਨੀ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਕੋਈ ਦਖ਼ਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ-ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫ੍ਰੈਸਿੰਗ ਗਾਊਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕੇ. ਨੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਘੰਟੀ ਦਾ ਬਟਨ ਦਬਾਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦੂਜੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਵੀ ਬੰਦ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਵਕੀਲ ਦੇ ਬੂਹੇ ਦੀ ਮੋਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਪਰ ਉਹ ਲੇਨੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੂਹੇ ਦਾ ਜਿੰਦਰਾ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਉਸ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਇਸਨੂੰ ਬੰਦ ਰੱਖਿਆ, ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ-

“ਓਹੀ ਹੈ!” ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੇ. ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਧੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੂਜੇ ਫ਼ਲੈਟ ਦੇ ਬੂਹੇ ਦਾ ਜਿੰਦਰੇ ਵਿੱਚ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਚਾਬੀ ਘੁਮਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਧੱਕਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਲੇਨੀ 'ਤੇ ਪਈ। ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਸਰਸਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਮੁੜਿਆ ਕਿ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਕਿਸਨੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮਧਰਾ ਜਿਹਾ, ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮੋਮਬੱਤੀ ਸੀ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ?” ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੁੱਦਈ ਹੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਹਾਂ।”

“ਤੁਸੀਂ ਕੋਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ?” ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦੀ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ ਕਮੀਜ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਓਹ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਮੋਮਬੱਤੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ

ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਦਾ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ।

“ਲੇਨੀ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਟੇਢੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਜਿਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਹੈੱਟ ਫੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਓਵਰਕੋਟ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਓਹ ਰੱਬਾ! ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ?”

“ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ।” ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਹੈੱਟ ਹਿਲਾਕੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। “ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?” ਨਾਲ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਬਲੌਕ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਹਾਂ,” ਉਸ ਮਧਰੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੱਸਣ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੁਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

“ਕੀ ਇਹ ਤੇਰਾ ਅਸਲ ਨਾਂ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ, ਇਹੀ ਹੈ,” ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ, “ਇਸ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਹੈ?”

“ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਛੁਪਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਢੁੱਕਵੇਂ ਕਾਰਨ ਹਨ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸਹਿਜ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਘੱਟ ਦਰਜੇ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮਹੱਤਵ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੇ. ਵਕੀਲ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਕਮਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਿਆ, ਇਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਬਲੌਕ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਜੋ ਕਿ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਉਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

“ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ! ਰੋਸ਼ਨੀ ਤਾਂ ਇੱਧਰ ਲਿਆ!” ਕੇ. ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲੇਨੀ ਇੱਥੇ ਕਿਤੇ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਬਲੋਕ ਨੂੰ ਹਰ ਨੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕਮਰਾ ਖਾਲੀ ਸੀ। ਜੱਜ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇ. ਨੇ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਪਿੱਛਿਓਂ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਾਲਰ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਫੜੀ ਰੱਖਿਆ।

“ਕੀ ਤੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ?” ਉਸਨੇ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ। ਬਲੋਕ ਨੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਵੱਲ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਜੱਜ ਹੈ।”

“ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਉਲਟੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ। ਬਲੋਕ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਹੈ।”

“ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ- “ਇਹ ਪੂਰੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਜੱਜ ਹੈ।”

“ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ,” ਬਲੋਕ ਨੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਹੇਠਾਂ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ।”

“ਪਰ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਚੀਕ ਪਿਆ, “ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।”

“ਪਰ ਕਿਉਂ? ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ?” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਸਰਕਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੈਲਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ ਤਾਂ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਏਂ ਕਿ ਲੇਨੀ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ?”

“ਲੁਕੀ ਹੈ?” ਬਲੋਕ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਵਕੀਲ ਦੇ ਲਈ ਸੂਪ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।”

“ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਿੱਧੇ-ਸਿੱਧੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਲਿਆ ਸੀ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਲਟ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ

ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਵੇ।

“ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਏਂ ਕਿ ਤੂੰ ਬੜਾ ਚਾਲਾਕ ਏਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਲੈ ਚੱਲ।”

ਕੇ. ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਧਾਰਨ ਸਟੋਵ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇੱਥੇ ਪਿਆ ਸਟੋਵ ਵੀ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਲੈਂਪ ਹੀ ਜਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੇਨੀ ਸਟੋਵ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਸਫ਼ੈਦ ਐਪਰਨ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਗ ਉੱਪਰ ਰੱਖੇ ਪੈਨ ਵਿੱਚ ਆਂਡੇ ਤੋੜ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਨਮਸਕਾਰ ਜੋਸਫ਼,” ਉਸਨੇ ਟੇਢੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਨਮਸਕਾਰ,” ਕੇ. ਨੇ ਬਲੌਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਪਈ ਹੋਈ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਬਲੌਕ ਨੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕੀਤੀ। ਕੇ. ਲੇਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਦਮ ਕੋਲ ਚਲਾ ਆਇਆ, ਉਸਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਝੁਕਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ- “ਇਹ ਇੱਕ ਤਰਸਯੋਗ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਬਲੌਕ ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰਾ ਵਪਾਰੀ। ਜ਼ਰਾ ਉਸ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰ।”

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਕੇ ਵੇਖਿਆ-ਬਲੌਕ ਉਸ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬੈਠਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਹੁਣ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸਿਗਰੇਟ ਬੁਝਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਔਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਸੀ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਸਟੋਵ ਦੇ ਵੱਲ ਘੁਮਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀ- “ਕੀ ਉਹ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਪੈਨ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣ ਹੀ ਵਾਲੀ ਸੀ ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਫੜਕੇ ਕਿਹਾ- “ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ।”

ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ- “ਸਟੈਂਡੀ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹਰ

ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ।”

“ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਦੱਸੇਂ।”

“ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਚਿੰਬੜ ਕੇ ਚੁੰਮਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਰੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ- “ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਚੁੰਮੇਂ।”

“ਜੋਸਫ਼,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਤੈਨੂੰ ਸ਼ੀਮਾਨ ਬਲੋਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਈਰਖਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।” ਫਿਰ ਉਹ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਰੂਡੀ, ਅੱਗੇ ਆਓ। ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕੀ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੌਮਬੱਤੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿਓ।” ਇਹ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉੱਥੇ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

“ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਈਰਖਾਲੂ ਹੋਵੋਂ,” ਉਸਨੇ ਬੇਚੈਨੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਨੂੰ ਵੀ,” ਕੇ. ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦੇ ਕਿਹਾ। ਲੇਨੀ ਅਚਾਨਕ ਹੱਸ ਪਈ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਕਿ ਕੇ. ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਵਧਿਆ। ਉਹ ਉਸਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਫੁਸਫੁਸਾਈ- “ਇਸਨੂੰ ਇੱਕਲਾ ਛੱਡ ਦੇ। ਤੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਏਂ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਇਸ ਲਈ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਕੀਲ ਸਾਹਬ ਦੇ ਚੰਗੇ ਗਾਹਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਕੀ ਇਰਾਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਤੂੰ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਅੱਜ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ? ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਬਿਮਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਅੱਜ ਰਾਤ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਤੂੰ ਇੱਧਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਕੀਲ ਵੀ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ। ਮੈਂ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁੱਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਕੋਟ ਲਾਹ ਦੇ।” ਉਸਨੇ ਉਸਦਾ ਕੋਟ ਉਤਾਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੈਟ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਟੰਗ ਸਕੇ, ਫਿਰ ਭੱਜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ ਤਾਂਕਿ ਸੂਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਸਕੇ। “ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸ

ਆਵਾਂ ਜਾਂ ਸੂਪ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਆਵਾਂ?”

“ਉਹ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸ ਕੇ ਆ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਨਰਾਜ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੇਨੀ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਚਰਚਾ-ਯੋਗ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ, ਪਰ ਉਸ ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਮੂਡ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਲਈ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹੀ ਇਸ ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਲੇਨੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਗਲਿਆਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ।

“ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸੂਪ ਦੇ ਆ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕੇ।”

“ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵਕੀਲ ਸਾਹਬ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਹੋ,” ਬਲੋਕ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ।

“ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਮਤਲਬ?” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੇਨੀ ਨੇ ਜੋੜਿਆ, “ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਰਹਿ। ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਸੂਪ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ,” ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸੂਪ ਨੂੰ ਪਲੇਟ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਿਆ। “ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।”

“ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਨੀਂਦ ਉੱਡ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਵਕੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਲੇਨੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਸੂਪ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲੇ ਲੰਘੀ, ਉਹ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਟਕਰਾਈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਫੁਸਫੁਸਾਈ- “ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸੂਪ ਖਤਮ ਕਰੇਗਾ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂਗੀ ਕਿ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਹੈਂ।”

“ਛੇਤੀ ਜਾ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਜ਼ਰਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਆ।” ਸੂਪ ਦੀ ਪਲੇਟ ਫੜੀ ਬੁਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਕੇ ਬੋਲੀ।

ਕੇ. ਉਸਨੂੰ ਜਾਂਚੀ ਹੋਈ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਤ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬਰਖ਼ਾਸਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਲੇਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਫ਼ਿਰ ਕੇ. ਦੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਆਪਣਾ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਬਦਲ ਵੀ ਦੇਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਉਹ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਨਾ ਹੀ ਉਸਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਵਪਾਰੀ ਇਸ ਮਸਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਕੁੱਝ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕੇ।

ਕੇ. ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਜਦੋਂ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ, ਜਿੱਥੇ ਹੈਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਕੀ ਤੂੰ ਵਕੀਲ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮੁੱਦਈ ਏਂ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ- “ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ।”

“ਤਾਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਤੇਰੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰਾ ਅਨਾਜ ਦਾ ਵਪਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਵਕੀਲ ਸਾਹਬ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਿਸਦੇ ਵੱਲ ਤੁਸੀਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹਾਂ, ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।” ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਡਾਇਰੀ ਕੱਢ ਲਈ। “ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਤਾਰੀਕ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਕੇਸ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਫ਼ੌਰਨ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਰਸਾ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।”

ਕੇ. ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ, “ਤਾਂ ਇਹ ਵਕੀਲ ਸਾਧਾਰਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚਲਾ ਇਹ ਮੇਲ ਕੇ. ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦਾ ਜਾਪਿਆ।

“ਹਾਂ,” ਬਲੌਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਫੁਸਫੁਸਾਉਣ ਲੱਗਾ, “ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੂਜੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ।” ਪਰ ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਹੇ ’ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਕੇ ਕਿਹਾ-“ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਥਪਥਪਾ ਕੇ, ਭਰੋਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ- “ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”

“ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਪਰ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਮੁੱਦਈ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਕੁੱਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ।” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ।

“ਓਹ, ਪਰ ਉਹ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇੰਨਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।”

“ਤੇਰੇ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗਾ,” ਬਲੌਕ ਨੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ੱਕੀ ਜਿਹੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਏਂ।” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ।

“ਠੀਕ ਹੈ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਰਹੱਸ ਦੱਸਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਤਾਂਕਿ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕੀਏ।”

“ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਸਾਵਧਾਨ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਏਂ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ- “ਪਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰਹੱਸ ਦੱਸਾਂਗਾ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਫਿਕਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਤੂੰ ਵਕੀਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਕਿਵੇਂ ਰਿਹਾ ਏਂ?”

“ਕਿਉਂਕਿ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਹਿਚਕਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਪਮਾਨ ਭਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, “ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਮੈਂ ਹੋਰ ਵਕੀਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।”

“ਬਸ, ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ, ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ।” ਵਪਾਰੀ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਬਾਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਹੀ ਕੁੱਝ ਔਖੇ ਜਿਹੇ ਸਾਹ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਕੇ. ਦੀ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। “ਇਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਛੋਟੇ ਵਕੀਲ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਿਕ ਵਕੀਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹੀ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜ ਹੋਰ ਵਕੀਲ ਹਨ।”

“ਪੰਜ,” ਕੇ. ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਪੰਜ ਵਕੀਲ ਹੋਰ ਹਨ?”

ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ- “ਹਾਂ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਛੇਵਾਂ ਵਕੀਲ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਪਰ ਇੰਨੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਪਰ ਕੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਨਹੀਂ?” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਕੁੱਝ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤੇ ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਨਾ ਵੀ ਨਿਕਲਣ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਕਾਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਜੋ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਪੂੰਜੀ ਕੱਢ ਲਈ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਵਪਾਰ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਬਣਿਆ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰਾ ਇਹ

ਵਪਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਪੂੰਜੀ ਕੱਢ ਲੈਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮੱਧਮ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਸਗੋਂ ਹੋਰਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਹੀ ਮੇਰੀ ਊਰਜਾ ਦਾ ਵੀ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।”

“ਤਾਂ ਤੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ,-- “ਮੈਂ ਇਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ।”

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਛੱਡ ਦੇਣੀ ਪਈ। ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਫ਼ਾਇਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿ ਕੇ ਉਡੀਕ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਹੀ ਹਵਾ ਕਿੰਨੀ ਬਦਬੂਦਾਰ ਹੈ।”

“ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਗਿਆ ਹਾਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੋਂ ਲੰਘੇ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਡੀਕਘਰ ਵਿੱਚ ਸੀ।” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਕੀ ਸੰਜੋਗ ਹੈ!” ਕੇ. ਉਸਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਰੌਅ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਪਾਰੀ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਅਜੀਬ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। “ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉੱਥੋਂ ਲੰਘਿਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਡੀਕਘਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉੱਥੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੀ।”

“ਇਹ ਵੈਸੇ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਸੰਜੋਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।”

“ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉੱਥੇ ਅਕਸਰ ਜਾਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ-- “ਪਰ ਉਦੋਂ ਜਿੰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਉਦੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੱਕਾ ਹੀ ਇਹ ਸੋਚ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਜੱਜ ਹਾਂ।”

“ਨਹੀਂ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਉਦੋਂ ਅਰਦਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਰੋਪੀ ਹੀ ਹੋ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਫੈਲਦੀਆਂ ਹਨ। ”

“ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੱਚੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਸੀ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਵਿਹਾਰ ਤੈਨੂੰ ਘਮੰਡੀ ਲੱਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੀ ਇਸ ’ਤੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਹੋਈ ਸੀ?”

“ਨਹੀਂ, ਇਸਤੋਂ ਠੀਕ ਉਲਟ। ਪਰ ਉਹ ਸਭ ਬਕਵਾਸ ਹੈ।” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਬਕਵਾਸ, ਮਤਲਬ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਨਾ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਗੁੱਸੇ ਜਿਹੇ ’ਚ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੋਕ ਬਿਲਕੁਲ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਧਿਆਨ ਇਹ ਸਭ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ’ਚ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਹਿਮ ਦਾ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇਵਾਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੁੱਦਈ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕਾਣ ਤੋਂ ਹੀ, ਕਿ ਉਸਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਠਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ। ਮੈਂ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਵਹਿਮ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ, ਤੱਥ ਇਸਦਾ ਪੂਰਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਵੋਂ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅਣਭਿੱਜੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ ਅਜਿਹੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਬੁਰਾ ਤਕੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਉੱਥੇ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੀ ਨਹੀਂ? ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ’ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਡੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹੀ ਸਨ। ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ

ਸਜਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਸਨ।”

“ਮੇਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ?” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ’ਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ। “ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ’ਤੇ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾਂ, ਕੀ ਤੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਏਂ?”

“ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇੱਕ ਦਮ, ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ।”

“ਇਹ ਲੋਕ ਕਿੰਨੇ ਵਹਿਮੀ ਹਨ।” ਕੇ. ਚੀਕ ਪਿਆ।

“ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ?” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਐਨੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।”

“ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ। ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਦਿਲਚਸਪੀਆਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ’ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸਾਂਝੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਹੀ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਦਾਲਤ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਮਸਲੇ ਵੇਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਰਹੱਸਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਕੁੱਝ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਜਦੋਂ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਉਡੀਕਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤਾਂ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।”

“ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ।”

“ਇਹ ਬੇਤੁਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇਕਰ ਕੁੱਝ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕਿ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਪੰਜ ਵਕੀਲ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹੀ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਉੱਪਰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਭੁੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋਗੇ। ਹੁਣ ਇਸ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਬਜਾਏ ਉਦੋਂ ਦੇ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਔਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।”

“ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਹੌਸਲਾ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਥਪਥਪਾ ਦਿੱਤਾ— “ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਹੌਲੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ— “ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਬੱਚੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਜੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੱਲਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ? ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਇੰਨਾ ਨਵਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਅਣਗਿਣਤ ਵਾਰ ਸੋਚਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।”

“ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕੇਸ ਇੰਨਾ ਅੱਗੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਉਹ ਇਹ ਸਿੱਧਾ-ਸਿੱਧਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੇਸ ਕਿੱਥੇ ਤੱਕ ਪੁੱਜਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

“ਹਾਂ, ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਾਫ਼ਕੁੰਮੇ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਝੁਕਾਇਆ। “ਇਹ ਕੋਈ ਛੋਟੀ-ਮੋਟੀ ਉਪਲਬਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਫਿਰ ਉਹ ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕੇ. ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੀ ਲੇਨੀ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁਣ ਇਹ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਾ ਆਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਉਸ ਕੋਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੇਨੀ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ

ਛੁੱਘੇ ਸੰਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੇਖੋ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਪਰ ਗੁੱਸੇ ਸੀ ਕਿ ਲੇਨੀ ਸੂਪ ਦੇਣ ਗਈ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਲਾ ਰਹੀ ਹੈ।

“ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਅਜੇ ਤੱਕ ਯਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ,” ਬਲੌਕ ਦੋਬਾਰਾ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਕੇ. ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇੰਨਾ ਹੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜਾ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਵਕੀਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

ਓਹ! ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ, ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਅਤੇ ਉਤੇਜਨਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਪਾਰੀ ਇਸਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਗਲ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੁੱਝ ਉਸ ਲਈ ਪਤਾ ਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

“ਮੇਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ,” ਬਲੌਕ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ, “ਪੜਤਾਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਰੇਕ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਮਾਲ ਇੱਕਠਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਲੇਖਾ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਭੱਜ-ਨੱਸ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਕਈ ਦਾਅ ਪੇਚ ਵਰਤੇ....”

“ਦਾਅਪੇਚ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ, ਪੱਕਾ ਹੀ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੱਗਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬੁਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਅੱਖੋ-ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

“ਇਸਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬੇਨਤੀ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ,” ਵਪਾਰੀ ਬੋਲਿਆ- “ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੇਨਤੀਆਂ ਬੇਕਾਰ ਸਨ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਬੂ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ

ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਪੰਨੇ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ। ਇਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੈ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਤਮਸਤਕ ਖੜ੍ਹੇ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਨ। ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੇਰੇ ਕੇਸ ਵਰਗਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਸਮਝ ਸਕਿਆ, ਤਾਂ ਕਹਿ ਸਕਣਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਕਹਿ ਜਾਣ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੱਧੀ-ਸਿੱਧੀ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਢੇਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜੋ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਿਆ ਕਿ ਆਖਰ ਮੇਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ”

“ਤੂੰ ਇਸਦੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ?” ਕੇ. ਨੇ ਉਸਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਿਆਣਪ ਭਰਿਆ ਸਵਾਲ ਹੈ,” ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਰਤਾ ਮੁਸਕੁਰਾ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਖਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੱਜ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਵਪਾਰੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਠੋਸ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਤਮੇ ’ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁਣਵਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ-ਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਤਰਕ ਭਰੀਆਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਾਥਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਸਨ। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ਵਾਹਕ ਮੇਰੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ’ਤੇ ਜਾਂ ਘਰ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਹ

ਮੈਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਸਭ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਸੀ। ਇਸ ਨਿਗ੍ਰਾ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਘੱਟ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੂਜੇ ਵਪਾਰਕ ਦੋਸਤਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਪਰ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਕੇ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਤੱਕ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹਰੇਕ ਪਾਸੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲੰਮੇ-ਲੰਮੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੈਅ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣਾ (ਜੋ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਝਾਇਆ ਸੀ) ਵਿਅਰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਵਕੀਲ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਾਂ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਵਕੀਲ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੈਅ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ-ਹਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ-ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਕੀਲ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਹੁਲਡ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਹਨਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਹੈ ਵੀ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਦੇ-ਚਲਦੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਫ਼ਰਕ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ, ਉਹ ਆਪਣੇ

ਨਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਵਕੀਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੀ ਆਪਣਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤੀ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵਕੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਦਨੇ ਵਕੀਲਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਛੋਟੇ ਵਕੀਲ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਮੈਂ ਮਹਾਨ ਵਕੀਲ ਵੇਖੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਛੋਟੇ ਵਕੀਲਾਂ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਉੱਪਰ ਹਨ ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਛੋਟੇ ਵਕੀਲ ਅਦਨੇ ਵਕੀਲਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ-ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਪਰ।“

“ਮਹਾਨ ਵਕੀਲ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤਾਂ ਉਹ ਕੌਣ ਹਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?”

“ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਆਰੋਪੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਜਤਾਈ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਮਹਾਨ ਵਕੀਲ ਕੌਣ ਹਨ, ਅਤੇ ਪੱਕਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਇੱਕ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲੜਨ ਦੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲਬਾਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਏ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਊਲ-ਜਲੂਲ ਅਤੇ ਵਿਅਰਥ ਲੱਗਣ ਲੱਗੇਗੀ। ਇਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਬੇੜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮੂਰਖਤਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਰਾਮ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ

ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਤੂੰ ਕਦੇ ਮਹਾਨ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਬਹੁਤ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ,” ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਫੌਰਨ ਨਤੀਜੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਛੋਟੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।”

“ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਇੰਨੀ ਨੇੜੇ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਹੋ!” ਲੇਨੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜੀ ਸੂਪ ਦੀ ਪਲੇਟ ਚੁੱਕੀ ਆ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਰੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਹਿੱਲਜੁਲ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਵਪਾਰੀ ਮਧਰੇ ਕੱਦ ਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਤੀਰ ਦੇ ਵਾਂਗ ਤਣ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਉਸਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਸੁਣ ਸਕਣ ਦੇ ਲਈ ਕਮਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੁਕੋ!” ਕੇ. ਨੇ ਲਗਭਗ ਚੀਕਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਲੇਨੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਾਹਲ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਮਰੋੜਿਆ।

“ਉਹ ਮੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਲੇਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

“ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਲੱਗੇ ਰਹੋ,” ਉਹ ਬੋਲੀ। ਉਹ ਵਪਾਰੀ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਭਰੇ ਪਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਂ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਤਜਰਬਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਚਾਲਿਤ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਨੀ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਦਾ ਗ਼ਲਤ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਜਿਸ ਮੌਮਬੱਤੀ ਨੂੰ ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਲੇਨੀ ਲੈ ਗਈ ਅਤੇ ਕੇ. ਇਸ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਲੇਨੀ ਨੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਫੜ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ

ਐਪਰਨ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪੂੰਝੇ ਅਤੇ ਗੋਢਿਆ ਭਾਰ ਝੁਕ ਕੇ ਉਸਦੀ ਪਤਲੂਨ ਦੇ ਡਿੱਗੀ ਹੋਈ ਮੋਮ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੀ।

“ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਵਕੀਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗਾ ਸੀ,” ਕੇ. ਨੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਲੇਨੀ ਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਤੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ?” ਲੇਨੀ ਨੇ ਕੇ. ਵੱਲ ਥੱਪੜ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

“ਹਾਂ, ਉਹ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਵਕੀਲ,” ਵਪਾਰੀ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਨ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਝ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਕੇ. ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਬੋਲਿਆ- “ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਛੋਟੀ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸੀ।”

“ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਿਆ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਗਿਆ।

ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਲੇਨੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਕਾਹਲ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹੋਰ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ।

“ਕੀ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਹਾਂ?” ਉਸਨੇ ਲੇਨੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ,” ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। “ਵਕੀਲ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਹੁਣ ਬਲੌਕ ਨੂੰ ਇੱਕਲਾ ਛੱਡ ਦੇ, ਤੂੰ ਬਲੌਕ ਦੇ ਨਾਲ ਮਗਰੋਂ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੈ।” ਪਰ ਕੇ. ਫਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਿਆ।

“ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਰਿਹਾ ਏਂ?” ਉਸਨੇ ਵਪਾਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਗੱਲ ਕਰੇ, ਉਸਨੂੰ ਲੇਨੀ ਦਾ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅੱਜ ਉਹ ਲੇਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਰੋਹ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਲੇਨੀ ਨੇ ਹੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ- “ਇਹ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

“ਇੱਥੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?” ਕੇ. ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਕੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਵਕੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ

ਗੱਲਬਾਤ ਖ਼ਤਮ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਬਲੌਕ ਇੱਥੇ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਇੱਕਠੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦਖ਼ਲ ਦੇ ਪੂਰੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਗੌਰ ਕਰਨਗੇ।

“ਹਾਂ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਜੋਸਫ਼, ਤੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰਾਤ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਵੀ ਵਕੀਲ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਲਈ ਦੋਸਤ ਜੋ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਇਸਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਠੀਕ ਹੈ ਤੇਰੇ ਦੋਸਤ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਮੰਗਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਰਹਿ।”

ਤੈਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਰਹਾਂ? ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸੋਚਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਬਾਕੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ-

“ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਮੁੱਦਈ ਹਾਂ। ਇਸਦੇ ਲਈ ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀਖ ਮੰਗ ਕੇ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੇਰਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਾਂਗਾ।”

“ਅੱਜ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੇਹੁਦਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ?” ਲੇਨੀ ਨੇ ਵਪਾਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਇੱਥੇ ਰੁਕਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸਦਾ ਵਿਹਾਰ ਤਲਖ਼ ਹੋ ਆਇਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਉਹ ਲੇਨੀ ਦੇ ਰੁੱਖੋਪਣ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ- “ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਲਈ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਦੂਜੇ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਤੇਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਮੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਹਤਾਸ਼ਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਇਸਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲੜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਮਗਰੋਂ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗੀ।”

“ਹਾਂ, ਹਾਂ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਉੱਪਰ ਨਿਗ੍ਹਾ ਗੱਢ ਦਿੱਤੀ। “ਕੀ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਤੇਰੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ

ਸਕਦਾ,” ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ- “ਤੂੰ ਭਲਾ ਏਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਬੋਲਦਾ ਬਹੁਤ ਏਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਵਕੀਲ ਤੈਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਮੈਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ, ਕਦੇ ਮੈਂ ਬਲੌਕ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਤੱਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬਲੌਕ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਉਸਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸਦੀ ਵਾਰੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਦੀ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬਲੌਕ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਸੌਂ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵਕੀਲ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਲੌਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਬਲੌਕ ਇੱਥੇ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਵਕੀਲ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਵਪਾਰੀ ਉੱਪਰ ਸਵਾਲੀਆ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਾਰੀਆਂ, ਜਿਹੜਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨਾ ਹੀ ਬੇਲਾਗ ਹੋ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੇ. ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਭਾਵ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ-“ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਵਕਤ ਬੀਤਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਵਕੀਲਾਂ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰਤਾ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।”

“ਉਹ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਇੱਥੇ ਸੌਣ ਨਾਲ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।” ਉਹ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਧੱਕ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। “ਕੀ ਤੂੰ ਉਸਦਾ ਸੌਣ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੇਂਗਾ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਕੇ. ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਨਿਗੂ ਮਾਰੀ ਜਿਹੜਾ ਕਾਫੀ ਡੂੰਘਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਿੜਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੰਗ ਜਿਹਾ ਬਿਸਤਰਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਲਈ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਪੌੜੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਉੱਪਰੀ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਾਰੀ ਬਣੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਟਿਕਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਇੱਕ ਦਵਾਤ ਅਤੇ ਕਲਮ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ

ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਖਿੱਲਰੇ ਪਏ ਸਨ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਸਨ। ”

“ਤਾਂ ਤੂੰ ਨੌਕਰਾਣੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੌਂਦਾ ਏਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਬਲੌਕ ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਲੇਨੀ ਨੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖਾਲੀ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ,” ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਆਰਾਮਦੇਹ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਉਸ ’ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੀ ਸੀ। ਬਲੌਕ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਤਜਰਬਾ ਤਾਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਭਾਰੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਈ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਕੇ. ਉਸਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਅੱਕ ਗਿਆ।

“ਉਸਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਦੇ,” ਉਹ ਲੇਨੀ ਤੇ ਚੀਕ ਪਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਹੁਣ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹਟਾਕੇ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਬਲਕਿ ਲੇਨੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਬੂਹੇ ’ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਪਾਰੀ ਹੌਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ- “ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕੇ. ਸਾਹਬ!” ਕੇ. ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਵਾਅਦਾ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹੋ,” ਵਪਾਰੀ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਝੁਕਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਰਹੱਸ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸੀ।”

“ਹਾਂ, ਮੈਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਸੀ,” ਕੇ. ਨੇ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਲੇਨੀ ਦੇ ਵੱਲ ਸਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜੀ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। “ਠੀਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੁਣ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਰਹੱਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬਰਖ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬਰਖ਼ਾਸਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ,” ਬਲੌਕ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਭੱਜਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ- “ਉਹ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ!” ਲੇਨੀ ਵੀ ਭੱਜ ਕੇ ਕੇ. ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਹੀ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਵਪਾਰੀ ਉਸਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਾਈਆਂ ਉਸਦੇ ਸੀਨੇ ਤੇ ਮਾਰੀਆਂ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਲਾਈ ਦਾ

ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲੈ ਕੇ. ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜ ਪਈ। ਪਰ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਲੇਨੀ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਲੇਨੀ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਸਦੀ ਕਲਾਈ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪਕੜ ਢਿੱਲੀ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਲੇਨੀ ਨੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਬੁਹਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਚਾਬੀ ਘੁਮਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਸ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਮੋਮਬੱਤੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਐਨਕ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕੇ. ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਅਫਸੋਸ ਜਾਹਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਜਾਏ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ-

“ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ,” ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਫਸੋਸਨਾਮਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕੇ. ਦੀ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ-“ਦੋਬਾਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਉਣ 'ਤੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ।”

“ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਰਾਹਤ ਮਿਲੇਗੀ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਸਵਾਲੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ।

“ਬੈਠ ਜਾਓ।” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ ਤਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਕੁਰਸੀ ਖਿੱਚਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੁਹਾ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਹੈ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ।

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਲੇਨੀ ਦੇ ਕਾਰਨ।” ਕੇ. ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ-

“ਕੀ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਫਿਰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ?”

“ਤੰਗ?” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ।

“ਹਾਂ, ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਹ ਹੱਸ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਖੰਘ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਹਲਕਾ-ਹਲਕਾ ਖੰਘਣ ਲੱਗਾ। “ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ?” ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰੱਖ ਛੱਡਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ। “ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਸਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਏਂ?” ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਦੋਂ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਕੇ. ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। “ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਵੱਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣੀ ਪੈਂਦੀ। ਇਹ ਲੇਨੀ ਦੀ ਬੁਰੀ ਆਦਤ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਫ਼ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਤਾਂ ਗੱਲ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੇ ਤੂੰ ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਨਾ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਉਸਦੀ ਇਸ ਮਾੜੀ ਆਦਤ ਦੇ ਲਈ-ਪੱਕਾ ਹੀ ਤੂੰ ਆਖਰੀ ਆਦਮੀ ਏਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ-ਉਸਦੀ ਇਹ ਬੁਰੀ ਆਦਤ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਤੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਏਂ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਨਾ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਤੂੰ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਦੇ ਲਈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸਹੀ ਦਿਮਾਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਰੋਪੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਹਣੇ ਹੀ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਦਭੁੱਤ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਲੱਗ ਜਾਣ 'ਤੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਬਦਲਾਅ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਆਖਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਮੁੱਦਈਆਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਬਾਕੀ ਆਰੋਪੀ ਤਾਂ ਆਮ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿਪਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਚੰਗਾ ਵਕੀਲ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਅਤਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹਨਾਂ

ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਰੋਪੀ ਨੂੰ ਉਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ? ਤੂੰ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਏਂ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਤੈਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਠੀਕ-ਠੀਕ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਬੇਹੱਦ ਸੋਹਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਪਰਾਧ-ਬੋਧ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ-ਘੱਟੋ-ਘੱਟੋ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ-ਆਖਰਕਾਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧੀ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹਨਾਂ ਸੋਹਣੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸਿਰਕੱਢ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੋਹਣੇ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਮੰਦਭਾਗੇ ਕੀੜੇ ਜਿਹਾ ਬਲੋਕ ਵੀ।“

ਜਦੋਂ ਵਕੀਲ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੇ. ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚ-ਸਮਝੇ ਹੀ ਹਾਮੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਉਸ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਕੀਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਵਕਤ ਵੀ ਉਹ ਇਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਕਿਸੇ ਬੇਤੁਕੀਆਂ ਆਮ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮੂਲ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਮੋੜ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਕੇ. ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਰੋਧਾਤਮਕ ਵਿਹਾਰ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇ. ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ- “ਕੀ ਤੂੰ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਏਂ?”

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੌਮਬੱਤੀ ਦੀ ਲੋ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਘੇਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕੇ। “ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਇਸ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਸਕਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਹੀ।”

“ਕੀ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹਾਂ?” ਵਕੀਲ ਨੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਉੱਠਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਹਾਣੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਠੀਕ ਹੈ, ਇਸ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ,” ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ।

“ਇਹ ਹੁਣ ਕੋਈ ਯੋਜਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ।

“ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।” ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦਾ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਛੱਡ ਹੀ ਦੇਣਾ ਪਵੇ।

“ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਤੁਰਕੇ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਗਿਆ। “ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਇਸਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਲੰਮੇ ਤੋਂ ਵੀ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ। ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਆਖਰੀ ਹੈ।”

“ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਹਿ ਲੈਣ ਦੇ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਰਜਾਈ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਖਿਸਕ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਉਸਦੀਆਂ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਠੰਡ ਨਾਲ ਕੰਬ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉੱਪਰ ਪਿਆ ਕੰਬਲ ਉਸਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਉਸਨੇ ਕੰਬਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ- “ਤੁਸੀਂ ਫਿਜ਼ੂਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠੰਡ ਲਵਾ ਰਹੇ ਹੋ।”

“ਇਹ ਮੌਕਾ ਹੀ ਇੰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਭਰਿਆ ਹੈ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰਜਾਈ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਅਤੇ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਬਲ ਨਾਲ ਢਕਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰਾ ਚਾਚਾ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਕਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੁਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸ਼ਰੇਆਮ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਦੀਆਂ ਇਹੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ

ਸੀ, ਜਿਸਤੋਂ ਉਹ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।

“ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ,” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਉਨੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਿਖਾਈ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਿਖਾ ਸਕਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸੇ ਸੋਚ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ। ਜੇਕਰ ਕਦੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ। ਪਰ ਇਹ ਮਸਲਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਕਿਹਾ, ਹੁਣ ਕਾਫ਼ੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਭਰਿਆਂ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜੋ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਸਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਔਖੇ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।”

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹਾਂ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਬੜਾ ਉਤਾਵਲਾ ਏਂ।”

“ਮੈਂ ਉਤਾਵਲਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਕੁੱਝ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਕਹੇ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਇਆ। “ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਚਾਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਉਦੋਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਾ ਦਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਭੁੱਲਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਉਦੋਂ ਜ਼ਿੱਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵੇਖੋ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਮੰਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਬੋਝ ਤਾਂ ਹਲਕਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਤਾਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 'ਕੱਲਾ ਸੀ, ਤਾਂ

ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਦਖਲ ਦਿਓਗੇ, ਪਰ ਕੁੱਝ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪੱਕਾ ਹੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਇਸਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੰਦਾ ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਿੱਖੇਪਣ ਦੇ ਨਾਲ।” ਕੇ. ਨੇ ਹੁਣ ਕੁਰਸੀ ਪਰਾਂ ਧੱਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਮ ਸਿੱਧਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਆਪਣੀ ਜੈਕਟ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਏ ਸਨ।

“ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੁੱਝ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਮੇਰੇ ਕਿੰਨੇ ਮੁੱਦਈ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਤੱਕ ਪੁੱਜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਉਹੀ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ।”

“ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਨੇ ਹੀ ਸਹੀ ਸਨ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਗ਼ਲਤ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ, “ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਵੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਈ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਭ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਘਟਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।” ਵਕੀਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇ. ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਤੌਹੀਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਠੀਕ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ’ਤੇ ਅਤਿ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਆਖਰ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਵਕੀਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ

ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਵੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੁੱਦਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਦੇ ਗੁਆਚ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਉਸਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਫ਼ੀਸ ਦਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਸਦੀ ਖ਼ਰਾਬ ਸਿਹਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਉਸਤੋਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਛੁੱਟ ਜਾਣ ਦੀ ਫ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਫ਼ਿਰ ਵੀ ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਨਾਲ ਇੰਨੀ ਤੀਬਰਤਾ ਦੇ ਚਿਪਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਉਂ? ਕੀ ਇਹ ਕੇ. ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ? ਉਹ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਇੰਨੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਸਾਧਾਰਨ ਢੰਗ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਲੜਨ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਸਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਕੇ. ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂ (ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ) ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ? ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਬੁੱਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਲਗਭਗ ਇਹ ਸੋਚ ਸਕਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਖਾਲੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ 'ਤੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇ. ਦੀ ਖ਼ਮੋਸ਼ੀ ਤੇ ਪੱਖਪੂਰਨ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੱਗੇ ਬੋਲਿਆ-

“ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਦਫ਼ਤਰ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੰਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਆਪ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁੱਝ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇੱਥੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੀ ਸੁੱਟੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ 'ਤੇ ਟੁੱਟ ਪੈਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਤੇ

ਕੰਮ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਭਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਮੈਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਇਸਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨੁਕਰਾ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਸਪਰਪਣ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਦਾਰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਨ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ-ਇਕ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਆਪਣੇ ਮੁੱਦਈ ਨੂੰ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਖਿੱਚਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁੱਦਈ ਨੂੰ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਫ਼ੈਸਲੇ ਆਉਣ ਤੱਕ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਦਾ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਮ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।” ਇਸ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਕੇ. ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਬੇਚੈਨੀ ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਵਕੀਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹਾ ਲੱਭ ਸਕਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੁਣ ਮੰਨ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਉਸਤੋਂ ਕੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਹੀ ਖੋਖਲੇ ਭਰੋਸੇ ਮਿਲਣਗੇ, ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਪਰ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅੜਿੱਕੇ ਸਨ-ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਹੀ ਸਭ ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਅੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਤੋਂ ਹੁਣ ਮੁੜ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਸਾਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਧਮਕੀਆਂ। ਇਹ ਸਭ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ-

“ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ?” ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਸ ਅਪਮਾਨ ਭਰੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਨਾ ਵਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ-

“ਤੇਰੇ ਇਵਜ਼ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਜੋ ਵੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰੀ ਜਾ।”

“ਇਹੀ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ। ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

“ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹਾਂਗਾ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਵਾਪਰ ਕੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। “ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਲਾ ਲਿਆ ਹੈ ਸਗੋਂ ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੂੰ ਆਰੋਪੀ ਏਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਬਿਹਤਰ ਸਲੂਕ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਧੇਰੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਵਿਹਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਹੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸਦੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਨਾਲੋਂ ਕੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਵਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਆਰੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਹਾਰ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਲੌਕ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਤਾਲਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇ ਅਤੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਏ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ।”

“ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਬੁਲਾਓ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹੀ ਕੀਤਾ ਜੋ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ— “ਪਰ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਕਿ ਨਹੀਂ?”

“ਹਾਂ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਏਂ।” ਉਹ ਫਿਰ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ, ਆਪਣੀ ਠੋਡੀ ਤੱਕ ਰਜਾਈ ਖਿੱਚ ਲਈ ਅਤੇ ਕੰਧ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਘੁੰਮ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਘੰਟੀ ਵਜਾਈ।

ਫੌਰਨ ਹੀ ਲੇਨੀ ਆ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਰ-ਪਾਰ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਕੇ. ਚੁੱਪਚਾਪ ਵਕੀਲ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਮੁਸਕੁਰਾ ਪਈ, ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਨਿਗੂ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ—

“ਬਲੌਕ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲੈ ਆਓ।” ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜਾਣ ਦੀ

ਬਜਾਏ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ-

“ਬਲੌਕ! ਵਕੀਲ ਸਾਹਬ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।” ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੰਧ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਚੱਲਕੇ ਕੇ. ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਕੁਰਸੀ ’ਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫੇਰਨ ਲੱਗੀ। ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਫੜਕੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ।

ਬਲੌਕ ਫੌਰਨ ਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਬੂਹੇ ਕੋਲ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁੱਲੀਆਂ ਟੇਢੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਉਸੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਕੇ. ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਵਕੀਲ ਨਾਲੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਵਕੀਲ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਲੇਨੀ ਵੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਸੀ। ਬਲੌਕ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਆਪ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਲੱਗਾ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਇੱਕ ਦਮ ਸਖ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੌਖ ਰਹੇ। ਉਸਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਨਿਗ੍ਹਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਉੱਠੀ ਹੋਈ ਰਜਾਈ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਿਆ ਵਕੀਲ ਕੰਧ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੋਲ ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਖਾਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਵਕੀਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ-

“ਕੀ ਬਲੌਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ?” ਬਲੌਕ ਜਿਹੜਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ’ਤੇ ਦੋ ਵਾਰ ਮਾਰ ਪਈ ਹੋਵੇ-ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ’ਤੇ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ’ਤੇ। ਉਹ ਝੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ-

“ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ।”

“ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਤੈਨੂੰ?” ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਗ਼ਲਤ ਵਕਤ

’ਤੇ ਆਇਆ ਏਂ।”

“ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ?” ਬਲੋਕ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਇੰਝ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਫ਼ੌਰਨ ਭੱਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

“ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ, “ਅਤੇ ਤੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਗਲਤ ਵਕਤ ’ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਏਂ,” ਕਿਉਂਕਿ ਵਕੀਲ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਲੋਕ ਨੇ ਉਸਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਾਂ ਗੱਡੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਉਸਦੀ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਧਿਆ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੁਣ ਸਕਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਕੀਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਕੰਧ ਦੇ ਵੱਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੌਲੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ?” ਬਲੋਕ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹੁਣ ਠਹਿਰ ਜਾ, ਜੇ ਆ ਹੀ ਗਿਆ ਏਂ ਤਾਂ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਲੋਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਧਮਕੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਬਲੋਕ ਇੱਕ ਦਮ ਕੰਬ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਕੱਲ੍ਹ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਤੀਜੇ ਜੱਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਜੋ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸਿਲਸਿਲਾ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਮੋੜ ਲਿਆ। ਕੀ ਤੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੇਂਗਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ?”

“ਓਹ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ,” ਬਲੋਕ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਫ਼ੌਰਨ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਲਈ ਬਲੋਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੁਕ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਕੇ. ਨੇ ਝਿੜਕਿਆ-

“ਤੂੰ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ?” ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਲੇਨੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚੀਕਣ ਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦਾ ਵੀ ਹੱਥ ਫੜ੍ਹ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਫੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਸਕਾਰੀਆਂ ਭਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣਾ

ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਕੇ. ਦੀ ਬਦਮਜ਼ਗੀ ਦੇ ਲਈ ਬਲੋਕ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ ਸੀ-

“ਤੇਰਾ ਵਕੀਲ ਕੌਣ ਹੈ?”

“ਤੁਸੀਂ,” ਬਲੋਕ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ?” ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਤੁਹਾਡੇ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ,” ਬਲੋਕ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣ।” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਬਲੋਕ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕੇ. ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੀ ਅਤੇ ਹਿੱਸਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕੇਤ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਜੇਕਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਕੇ. ਇਸੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ,” ਕੇ. ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਪਰ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਝੁਕਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ। “ਇਦਾਂ ਕਰ ਚੌਪਾਏ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇ ਜਾਂ ਗੋਡਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਬੈਠ ਜਾ, ਜੋ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ।” ਪਰ ਬਲੋਕ ਦੇ ਕੋਲ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਕੁੱਝ ਭਾਵਨਾ ਬਚੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੱਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇ ਮਾਰਦਾ ਇੰਨੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚੀਕਿਆ, ਜਿੰਨੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਹ ਵਕੀਲ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਚੀਕ ਸਕਦਾ ਸੀ-

“ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ? ਅਤੇ ਹਾਂ, ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਥੇ ਵਕੀਲ ਸਾਹਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਦੇ ਬੋਝ ਹੇਠਾਂ ਦਬੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਏਂ, ਤੂੰ ਵੀ ਆਰੋਪੀ ਏਂ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸੱਜਣਤਾ ਦਾ ਬਾਣਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੱਜਣ ਹਾਂ, ਠੀਕ ਤੇਰੀ ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੀ। ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰੇਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਮੰਨਦਾ ਏਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਬੈਠ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਰਿੜਨਾ ਹੈ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਵਤ ਯਾਦ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ-ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਰੋਪੀ ਆਦਮੀ ਦੇ ਲਈ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਜਾਏ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਥਿਰ ਆਦਮੀ, ਇਸਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਪਲੜਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿੱਗੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੋਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ”

ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਬਲੌਕ ਵਿੱਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਬਦਲਾਅ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਕੀ ਉਸਦਾ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਦੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿ ਕੌਣ ਉਸਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਣ ਦੁਸ਼ਮਣ? ਕੀ ਉਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਵਕੀਲ ਉਸਦੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਕੇ. ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕੇ. ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁਟਵਾਉਣੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਬਲੌਕ ਇਹ ਸਮਝ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਜਾਂ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਕਿੰਨਾ ਚਾਲਾਕ ਅਤੇ ਦਲੇਰ ਹੈ ਕਿ ਵਕੀਲ ਤੱਕ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਲੁਕੋ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਦੂਜੇ ਵਕੀਲ ਵੀ ਉਸਦੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਕੇ. 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਸਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ, ਜਦਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ਼ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਰਹੱਸਾਂ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਜੁਆ ਖੇਡਿਆ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਕੇ ਕੇ. ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

“ਡਾ. ਹੁਲਡ,” ਉਹ ਬੋਲਿਆ- “ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ?” ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਗਿਣ ਲਓ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਆਦਮੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਦਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਸਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਤੱਕ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਕੁੱਝ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ-ਭਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਚੱਲਦੇ ਇਹ

ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਹਤਰ ਵਿਹਾਰ, ਕਰਤੱਵ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਸ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਕਾਇਲ ਹੈ।

“ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਕਰੋ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇ।”

“ਹਾਂ,” ਬਲੌਕ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਰਸਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਆਰ-ਪਾਰ ਵੇਖਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਝੁਕ ਗਿਆ। “ਮੈਂ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਡਾ. ਹੁਲਡ,” ਉਹ ਬੋਲਿਆ, ਪਰ ਨੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਲੌਕ ਨੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਰਜਾਈ ਨੂੰ ਥਪਥਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਉੱਭਰ ਆਈ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਲੇਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੇ. ਦੀ ਜਕੜ 'ਚੋਂ ਫੁੱਡਾ ਕੇ ਕਿਹਾ-

“ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇ। ਮੈਂ ਬਲੌਕ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ।” ਉਹ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਉਸਨੂੰ ਕੋਲ ਵੇਖਕੇ ਬਲੌਕ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰੇ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਕਹੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਵਕੀਲ ਉਸਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਨਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਲੇਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਦਾ ਢੰਗ ਕੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਚੁੰਮਣ ਵਾਂਗ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਬਲੌਕ ਦੇ ਫ਼ੌਰਨ ਵਕੀਲ ਦਾ ਹੱਥ ਚੁੰਮ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਲੇਨੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਫਿਰ ਲੇਨੀ ਉਸ 'ਤੇ ਝੁਕ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਫੈਲਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਖਾਇਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਉਸਦੇ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਕੀਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ। ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਕੀਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਲੇਨੀ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਹੋਰ ਆਨੰਦ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬਲੌਕ ਸਿਰ ਝੁਕਾਈ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਤੋੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਬਚਣਾ ਕਿਉਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?” ਲੇਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਕੇ. ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਸੁਣ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਸੁਣੇਗਾ, ਅਤੇ ਬਲੋਕ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਸੁੱਧਤਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਘਟੇਗੀ। ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ-

“ਇਸਨੇ ਅੱਜ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ?” ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੇਨੀ ਨੇ ਬਲੋਕ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਉਸਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ, ਵਕੀਲ ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜੀ ਅਤੇ ਬੋਲੀ-

“ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਰਿਹਾ ਹੈ,” ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਬੁੱਢਾ ਵਪਾਰੀ ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਲੋਕ ਦੇ ਛਿਪੇ ਹੋਏ ਮੰਤਵ ਜੋ ਵੀ ਹੋਣ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕੇ. ਇਹ ਸਮਝ ਸਕਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਵਕੀਲ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵਕੀਲ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦਾ ਮੰਤਵ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਅਣਭਿੱਜ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਨਤੀਜੇ ਹੁਣ ਸਾਫ਼ ਸਨ: ਮੁੱਦਈ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇੰਦਰਜਾਲ ਵਰਗੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਰੋਂਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੁੱਦਈ ਮੁੱਦਈ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਵਕੀਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵਕੀਲ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰੋਂਗਣ ਅਤੇ ਭੌਂਕਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਕਹੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬੰਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇਗਾ। ਕੇ. ਇਸ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਅਤੇ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ।

“ਅੱਜ ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਵੇ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਨੌਕਰਾਣੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਅਕਸਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਿੱਥ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੋਡਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਬੈਠਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਇਸਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਕਾਗਜ਼ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਪਏ ਸਨ। ਇਸਦਾ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਾਫੀ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ, ਕਿ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਮ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਕਿ ਬਲੌਕ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੈ।”

“ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ, “ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਸਮਝ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੀ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਇਸ ਪੂਰੇ ਸੰਵਾਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਲੌਕ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣਾ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿਲਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜੇ ਲੇਨੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ।

“ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਾਂਗੀ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। “ਪਰ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਦਿਨ ਉਹ ਉਸੇ ਸਫ਼ੇ 'ਤੇ ਅਟਕਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਸਕੀਆਂ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਦੁੱਖ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਜਿਹੜੇ ਕਾਗਜ਼ ਉਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਣਗੇ।”

“ਹਾਂ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਔਖੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸਨੇ ਕੁੱਝ ਸਮਝਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ? ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਲਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਲੜਾਈ ਕਿਸਦੇ ਲਈ ਲੜਦਾ ਹਾਂ? ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਬਕਵਾਸ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮੈਂ ਬਲੌਕ ਦੇ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸਨੂੰ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ?

“ਲਗਭਗ,” ਲੇਨੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਮੰਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਝਰੋਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੱਠ ਵਜੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਖਾਣ ਦੇ ਲਈ ਕੁੱਝ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।” ਬਲੋਕ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਨਿਗੂ ਮਾਰੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਤਾਰੀਫ਼ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁਣ ਜਿਵੇਂ ਉਮੀਦਾਂ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਵਧੇਰੇ ਆਰਾਮਦੇਹ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਿਲਾਉਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਕੀਲ ਦੇ ਅਗਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ।

“ਤੂੰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਚੰਗਾ ਬੋਲ ਰਹੀ ਏਂ?” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਜ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਬਲੋਕ ਦੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ।”

“ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ?” ਲੇਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਬਲੋਕ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਲੇਨੀ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਜੱਜ ਨੇ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਨਿਰਮਾਣ ਕਰ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਲੇਨੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।

“ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ, “ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਲੋਕ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੱਜ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। “ਬਲੋਕ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰ,” ਜੱਜ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। “ਉਹ ਮੇਰਾ ਮੁੱਦਈ ਹੈ,” ਮੈਂ ਕਿਹਾ। “ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਵਕਤ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ,” ਉਸਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ। “ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ,” ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਬਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਰਹੇ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਸਾਧਾਰਨ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਮੈਂ ‘ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ’ ਉੱਪਰ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼

ਚਲਾਕ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਜਰਬਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਜਾਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਗਿਰਫ਼ਿਤ ਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਚਲਾਕੀ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਜਾਣਦਾ ਏਂ, ਇਹ ਕੀ ਕਰੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜੇ ਉਸਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਹੁਣ ਚੁੱਪ ਰਹਿ, ਬਲੋਕ,” ਵਕੀਲ ਬੋਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਕੰਬਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਬਲੋਕ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਥੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਬਲੋਕ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਅੱਧੀਆਂ ਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਬਲੋਕ ਉਸਦੇ ਇੰਜ ਵੇਖਦਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਜਾ ਟਿਕਿਆ।

“ਜੱਜ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਡਰ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਕਰ। ਜੇਕਰ ਦੋਬਾਰਾ ਇੱਦਾਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਈਂ ਕਿ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਅਗਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹਰ ਵਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਏਂ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਤੇਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਆਖਰੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਮੁੱਦਈ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ? ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ? ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਏਂ, ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੇਠ ਏਂ। ਡਰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਿਮ ਫ਼ੈਸਲਾ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤਿਆਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੁੱਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਠੀਕ ਵੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਘੱਟ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੱਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਏਂ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ

ਖਿਆਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਢੇਰ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਢੇਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕਿਆਸ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੱਜ ਉਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵੀ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਘੰਟੀ ਵਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਜੱਜ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ, ਬਸ, ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਤੱਥ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ।”

ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬਲੌਕ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਏ ਇੱਕ ਕੰਬਲ ਦੇ ਰੇਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਫੇਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਵਕੀਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਪਣੇ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੱਜ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਘੁਮਾਉਂਦਾ-ਫਿਰਾਉਂਦਾ ਕਈ-ਕਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਰਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਬਲੌਕ!” ਲੇਨੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਕਾਲਰ ਫੜਕੇ ਉਸਨੂੰ ਝਿਜੋੜਦੇ ਹੋਏ ਚਿਤਾਵਨੀ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਉਸ ਕੰਬਲ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਾ ਜਾ।”

(ਇਹ ਭਾਗ ਅਧੂਰਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।)

ਨੌਵਾਂ ਭਾਗ

ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵਿੱਚ

ਕੇ. ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਟਲੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆ ਕੇ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਥਾਵਾਂ ਵਿਖਾਉਣੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਵਪਾਰੀ ਬੈਂਕ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਾਹਕ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਕਤ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਉਸਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਇਹ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਮਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧੇਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰੇਕ ਘੰਟਾ ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਉਹ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਹੁਣ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਔਖੇ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਤਾੜਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਨੂੰ ਜਕੜਨ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਾਹਕਾਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ, ਜਿਹੜੇ ਕੇ. ਦੇ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹੇ ਦੋਸਤ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਉੱਪਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਮੰਡਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ

ਅਸਮਰੱਥ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਪਾਰਕ ਯਾਤਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਲਈ ਬਾਹਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਲੋਕ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਮਗਰੋਂ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇ. ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਡਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਤਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਮੰਨ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਦੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਗੰਭੀਰ ਜੁਕਾਮ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਤੱਕ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਨਾ ਰੋਕ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਧਰੋਂ ਵਾਪਿਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਦਰਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਇਟਲੀ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਹੀ ਮੁੜ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਸੀ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਸਦਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਾਹਕ ਦੇ ਲਈ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕੇ. ਦੇ ਲਈ ਇੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਬਚਾਅ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਇਸਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਇਟਲੀਵਾਸੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਦੋਬਾਰਾ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਮਿਲੇ ਹੀ ਨਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਡਰ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਐਂਵੇ ਹੀ ਵਧਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਬਹਾਨਾ ਵੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਤਾਲਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜੇਕਰ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਸੀ ਹੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਪਤਾ

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਵਧਕੇ ਇਸਦਾ ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਫੈਲਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਵੇਲੇ ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਪਾਰਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਕ ਕਲਾ ਸੁਰੱਖਿਅਣ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਇਤਾਲਵੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਲਾ ਦਾ ਦੀਵਾਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਲਈ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੀ ਉਸ ਇਤਾਲਵੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ।

ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਰਸਾਤੀ ਅਤੇ ਤੂਫਾਨੀ ਸਵੇਰ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕੇ, ਸਵੇਰੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਦਫਤਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਮਹਿਮਾਨ ਉਸਤੋਂ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ, ਉਹ ਕੁੱਝ ਕੰਮ ਨਬੇੜ ਲੈਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਫੀ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਇਤਾਲਵੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਹ ਖਿੜਕੀ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਬੈਠਣ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਲਾਲਚ ਦਾ ਉਸਨੇ ਪੂਰਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਕਿ ਕਲਰਕ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੁੱਖ ਕਲਰਕ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ੌਰਨ ਸੁਆਗਤ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਟਲੀ ਤੋਂ ਆਏ ਸੱਜਣ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

“ਮੈਂ ਆ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਿਆ। ਇਤਾਲਵੀ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਐਲਬਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਛੇਤੀ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਫ਼ੌਰਨ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦਾ ਕਮਰਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖਾਲੀ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇ, ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਸੁਆਗਤ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸਨੇ

ਉਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੇ. ਸੁਆਗਤ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਧਸੇ ਹੋਏ ਦੋਵੇਂ ਆਦਮੀ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਮੈਨੇਜਰ ਦੋਸਤਾਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਸਕੁਰਾਇਆ, ਜਾਹਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਤਾਲਵੀ ਨੇ ਕੇ. ਦਾ ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਮੁਸਕੁਰਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਛੇਤੀ ਉੱਠਣ ਦਾ ਆਦੀ ਹੈ। ਕੇ. ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸਦੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਵਤ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ 'ਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਰਤਾ ਵਧੇਰੇ ਗੌਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਸੁਆਗਤੀ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਾਲਵੀ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਝਾੜੀਦਾਰ ਭੂਰੀਆਂ-ਨੀਲੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮਰੋੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਮੁੱਛ 'ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਖੁਸ਼ਬੂ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੇ. ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸੁੰਘਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁੜ ਬੈਠ ਗਏ ਤਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਰਤਾ ਤੁਰ ਪਈ ਤਾਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਰਤਾ ਬੇਚੈਨੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਤਾਲਵੀ ਉਹ ਸੱਜਣ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਕੁੱਝ ਟੁਕੜੇ ਹੀ ਸਮਝ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੇ. ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਨ, ਜਿਸਦਾਦਾਤਰ ਤਾਂ ਇਤਾਲਵੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸ਼ਬਦ ਫੁਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਫੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੇ. ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਲਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਸਮਝ ਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਇਤਾਲਵੀ (ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕੇ. ਜਾਣਦਾ ਸੀ) ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਮੈਨੇਜਰ ਸਮਝ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੋਲ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਕੇ. ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਤਾਲਵੀ ਸੱਜਣ ਦੱਖਣੀ ਇਟਲੀ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੇਜਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਘੱਟ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਸਮਝ ਸਕਣਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੱਲਜੁਲ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸਮਝ ਸਕਣ ਦੀ ਕੁੱਝ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਵੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਉਸਦੀਆਂ ਝਾੜੀਦਾਰ ਮੁੱਛਾਂ ਨੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ

ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਤਾਲਵੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂਕਿ ਮੈਨੇਜਰ ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੂੰ ਇੰਨੇ ਸੌਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦਾ ਉੱਥੇ ਹੋਣਾ ਉਸਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਵਿਅਰਥ ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉੱਥੇ ਤੱਕ ਹੀ ਰੋਕੀ ਰੱਖਿਆ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇਹ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਤਾਲਵੀ ਆਪਣੀ ਡੂੰਘੀ ਕੁਰਸੀ ਵਿੱਚ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਧਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਤੰਗ ਜੈਕਟ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਖਿੱਚ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਉੱਪਰ-ਹੇਠਾਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਕੇ. ਕੁੱਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਾਫ਼ੀ ਅੱਗੇ ਤੱਕ ਝੁਕ ਕੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੇ. ਯੰਤਰਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਜਾਂਦਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਥਕਾਵਟ ਮੁੜ ਆਈ ਅਤੇ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਪਰ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਕਿ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ, ਉਹ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਸੋਚੇ-ਸਮਝੇ ਉੱਠਣ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਇਤਾਲਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਘੜੀ ਵੇਖੀ ਅਤੇ ਉੱਛਲ ਪਿਆ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਇੰਨਾ ਕੋਲ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਹਿੱਲਣ ਲਈ ਵੀ ਕੁਰਸੀ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਕੇ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਉਣੀ ਪਈ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਕੇ. ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਭਰ ਆਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਤਾਲਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਉਹ ਖ਼ਾਸ ਉਚਾਰਨ ਕੇ. ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਹ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਇੰਨੀ ਚਾਲਾਕੀ ਅਤੇ ਸੱਜਣਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸਭ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਤਾਲਵੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਮਤਲਬ ਕੇ. ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇਤਾਲਵੀ ਅਣਥੱਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਲਈ ਇਤਾਲਵੀ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਕੁੱਝ ਮਸਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਫ਼ਰਾ-ਤਫ਼ਰੀ ਨਾਲ ਲੰਘਣ ਦੀ ਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੇ ਕੇ. ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ, ਉਹ ਵੱਡਾ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਹ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵੇਖੇਗਾ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ

ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕੇ. ਤੋਂ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਇਤਾਲਵੀ ਤੋਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਜੋ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇ ਇਹ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਕਰੀਬ 2 ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਮਤਲਬ ਲਗਭਗ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ। ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਨੇ ਇੱਕ ਢੁੱਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਇਤਾਲਵੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੇਜਰ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ, ਫਿਰ ਕੇ. ਦਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਮੈਨੇਜਰ ਦਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਅੱਧਾ ਹੀ ਮੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ. ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਤਾਂ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਕੋਲ ਰੁਕਿਆ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਕਾਫ਼ੀ ਬਿਮਾਰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕੇ. ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਆਪ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੀ ਭੇਜਣਾ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ ਪਰ ਇਸਦਾ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਨੇ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਇਤਾਲਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਵੀ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਹਤਾਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਲੱਗਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੇ. ਦੀ ਇਤਾਲਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਬਚਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਉਸਨੇ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਅਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭ ਕੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਥਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਸੀ, ਕਲਰਕ ਰਜਿਸਟਰ ਚੁੱਕੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਜਦੋਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਕੇ. ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਦੱਸੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੜਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਖੁੰਝਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਧਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ 'ਚੋਂ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਖੋਲਿਆ ਅਤੇ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਫਰੋਲਣ

ਲੱਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਅੱਧੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਗਾਹਕ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ-ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕੇ. ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹੀ ਇਸਦਾ ਕੇਂਦਰਬਿੰਦੂ ਹੋਵੇ, ਜਦਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੂਚੀ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਉਸਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ, ਫਿਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਪਰ ਲਿਖ ਲੈਂਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਬੋਲ ਸਕਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਉਸਦੀ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤ ਪੱਕੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਸਨੂੰ ਧੱਖਾ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਇਤਾਲਵੀ ਉੱਪਰ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਮੁਸੀਬਤ ਝੱਲਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਨੱਪ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਇਹ ਤਿਆਰੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਪਰ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਦੇ ਕਲਾਤਮਕ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਇਤਾਲਵੀ ਨੂੰ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਘੁਮਾ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਰੋਹ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਦੋਬਾਰਾ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦਾ।

ਠੀਕ ਸਾਢੇ ਨੌਂ ਵਜੇ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਿਕਲਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆ ਗਿਆ। ਲੇਨੀ ਨੇ ਸ਼ੁੱਭ ਸਵੇਰ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਮਿਜਾਜ਼ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਕੇ. ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਪੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਦੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ।

“ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵਿੱਚ?” ਲੇਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ, ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ।” ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਪਰ ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਹੀ ਕਿਉਂ?” ਲੇਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਕੇ. ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਲੇਨੀ ਬੋਲ ਪਈ-

“ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।”

ਕੇ. ਇੱਕ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ ਤਰਸ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਇਸਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਰਿਸੀਵਰ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬੋਲਿਆ, ਅੱਧਾ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਤੇ ਅੱਧਾ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ-

“ਹਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।”

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਨਾ ਆਉਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਐਲਬਮ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਦੇ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਥਾਪੜਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੀਂਹ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਨਮੀ, ਠੰਡ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਣਗੇ, ਅਤੇ ਠੰਡੇ ਪੱਥਰਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣਾ ਕੇ. ਦੇ ਜ਼ੁਕਾਮ ਦੇ ਲਈ ਘਾਤਕ ਸੀ। ਗਿਰਜਾਘਰ ਦਾ ਹਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਖ਼ਾਲੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ, ਕਿ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਇਸਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ। ਗ਼ਲੀ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਡਿੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਜੋ ਵੀ ਮੌਸਮ ਸੀ, ਇਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਗਿਰਜਾਘਰ ਖ਼ਾਲੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ। ਕੇ. ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਬੁੱਝੀ ਔਰਤ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਔਰਤ ਗਰਮ ਸ਼ਾਲ ਵਿੱਚ ਲਿਪਟੀ ਸੀ। ਉਹ 'ਵਰਜਨ' ਦੀ ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਕੋਲ ਝੁਕੀ ਉਸਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸਨੂੰ ਲਗੜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਗਿਰਜੇ ਦਾ ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਬੁਹੇ ਵਿੱਚ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕੇ. ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਸਹੀ ਵਕ਼ਤ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਦਸ ਹੀ ਵੱਜੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਤਾਲਵੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਕੇ. ਮੁੜਕੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੁਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਲਾਇਆ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਪੱਕਾ ਕਰ ਸਕੇ

ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਉੱਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੈਨੇਜਰ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਗਲਤ ਸੀ। ਕੋਈ ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝੇ? ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੇ. ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਸਦੇ ਲਈ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਹੈ। ਥਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਬੈਠ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਪੌੜੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਦਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਨਾਲ ਧੱਕ ਕੇ ਕੰਧ ਦੇ ਕੋਲ ਤੱਕ ਲੈ ਗਿਆ, ਆਪਣਾ ਕੋਟ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਵਲੇਟਿਆ, ਕਾਲਰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਐਲਬਮ ਖੋਲ੍ਹੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਪੰਨੇ ਪਲਟੇ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਣਾ ਪਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਚਾਨਕ ਇੰਨਾ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਵਿਖਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕੁੱਝ ਦੂਰੀ ਤੇ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮੌਮਬੱਤੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤਿਕੋਣ ਦੀ ਲੋਅ ਟਿਮਟਿਮਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੇ. ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਹੁਣੇ ਹੀ ਜਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਾਦਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਡੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ੇ ਤੋਂ ਹੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇ. ਨੇ ਘੁੰਮ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਇੱਕ ਮੌਮਬੱਤੀ ਜਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਮੋਟੀ ਮੌਮਬੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਇੱਕ ਖੰਭੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੀ ਪਰ ਹਨੇਰੇ ਕੋਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛਾਏ ਹੋਏ ਦੂਜੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਨ ਦੇ ਇਹ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਾਲ ਹਨੇਰੇ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਇਤਾਲਵੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਅਸੱਭਿਅਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਕੁੱਝ ਵੀ ਵੇਖ ਸਕਣਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕੇ. ਦੀ ਟਾਰਚ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਟੁਕੜਾ-ਟੁਕੜਾ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕੇ. ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੌੜੀ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਕਦਮ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸਨੇ ਟਾਰਚ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਟੁਕੜੇ ਵੇਖਣੇ ਚਾਹੇ। ਪਰ ਜਮ੍ਹਾਂਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਲੈਂਪ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੇ ਅੜਿੱਕਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੁੱਝ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਵੇਖੀ, ਉਹ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ

ਲੰਮਾ ਸਜਿਆ-ਧਜਿਆ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਖਾਲੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਘਾਹ ਦੇ ਕੁੱਝ ਤਿਨਕੇ ਖਿੱਲਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਡਰਾਮਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੇ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਸੀ। ਕੇ. ਜਿਸਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ, ਨੇ ਉਸ ਸੂਰਮੇ ਦਾ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਹਰੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਾਲੇ ਲੈਂਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਅੱਖਾਂ ਝਪਕਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਸੁੱਟੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਈਸਾ ਨੂੰ ਮਕਬਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕ ਆਧੁਨਿਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਟਾਰਚ ਨੂੰ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ।

ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਇਤਾਲਵੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੱਕ ਬਾਹਰ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ, ਉਨੀ ਠੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਈ ਉੱਥੇ ਰੁਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਧਰਮਉਪਦੇਸ਼ ਆਸਣ ਵਧੇਰੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਛਤਰੀ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਦੋ ਕ੍ਰਾਸ ਜੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਟਘਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਖੰਡੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰੇ ਵੇਲ-ਬੂਟੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਕੇ. ਆਸਣ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ ਉਸਦਾ ਪਰੀਖਣ ਕੀਤਾ। ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਇਹ ਨੱਕਾਸ਼ੀ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਰੇ ਵੇਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਗਹਿਰੇ ਪੱਸਬੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਕੇ. ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਇੱਕ ਖੰਡੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਸ ਆਸਣ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫ਼ਿਰ ਸੰਗਤ ਦੀ ਇੱਕ ਪੰਗਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਢਿੱਲਾ ਜਿਹਾ ਕੋਟ ਪਾਈ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਡੱਬਾ ਫੜ੍ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਕੇ. ਨੇ

ਸੋਚਿਆ। ਕੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਰਹੱਸਮਈ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ? ਕੀ ਉਹ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਜਿਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਉਸੇ ਡੱਬੇ ਨੂੰ ਉਂਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨੱਪ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਤਾ ਲਾਉਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ ਕਿ ਆਖਰ ਉਸਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕੇ. ਨੇ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

“ਆਖਰ ਇਹ ਆਦਮੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ?” ਕੇ. ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਬੋਲਿਆ। ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਬਣਿਆ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸਤਰਾਂ ਲੰਘ ਕੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਪਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਹਿਲਾਇਆ, ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਉਤਾਂਹ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਖਿਸਕ ਗਿਆ। ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੇ. ਇੱਕ ਘੋੜਸਵਾਰ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਸਦੇ ਲੰਗੜਾਅ ਵਰਗੀ ਤੌਰ ਤੁਰਦਾ ਸੀ। “ਇਹ ਬੁੱਢਾ ਆਦਮੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਰਗਾ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਗਿਰਜੇ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਅਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਵੇਖੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਰੁਕ ਜਾਣ ’ਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿ ਕੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਉਸਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਬੁੱਢਾ ਕੁੱਝ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੁਣ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕੇ. ਵੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ। ਪਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਤੁਰਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੇ. ਦਾ ਉਸਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੇ. ਰੁਕ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰਾ ਕੇ ਭਜਾਉਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਇਤਾਲਵੀ ਦੀ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਿਰਜੇ ਦੇ ਮੱਧ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਸੀਟ ’ਤੇ ਉਸਨੇ ਐਲਬਮ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਖੰਭੇ ਦੇ ਕੋਲ ਧਰਮ-ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਉਪਦੇਸ਼-ਮੰਚ ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਗਿਰਜੇ

ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਭਾਗ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼-ਮੰਚ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਧਾਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸਪਾਟ ਪੀਲੇ ਪੱਥਰ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੰਨਾ ਛੋਟਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਝ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਵੇਖਣ 'ਤੇ ਇਹ ਖਾਲੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜੰਗਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਕਦਮ ਪੁੱਟ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ ਪੱਥਰ ਇੱਕ ਦਮ ਨੀਵਾਂ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਔਸਤ ਕੱਦ ਦਾ ਆਦਮੀ ਇਸ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਖੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਝੁਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉੱਥੇ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਸੋਹਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ਕ-ਮੰਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਦਰਅਸਲ ਕੇ. ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਛੋਟੇ ਆਸਣ ਦੇ ਵੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਲੈਂਪ ਨਾ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਲੈਂਪ ਜਿਸਦਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣੇ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸ ਖਾਲੀ ਚਰਚ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇ. ਨੇ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਮੰਚ ਤੱਕ ਘੁਮਾਅਦਾਰ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇੰਨੀਆਂ ਤੰਗ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਖੰਬੇ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਪਰ ਕੇ. ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕੁਰਾ ਪਿਆ ਕਿ ਪਾਦਰੀ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼-ਮੰਚ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਪੌੜੀਆਂ ਦੀ ਰੇਲਿੰਗ ਦੇ ਉੱਪਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਰਤਾ ਹਿਲਾਇਆ, ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਸ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਝੁਕ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਾਦਰੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹੇਠਾਂ ਵਾਲੀ ਪੌੜੀ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਲਕੇ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਉਪਦੇਸ਼-ਮੰਚ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਕੀ ਠੀਕ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ? ਸ਼ਾਇਦ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਇੰਨਾ ਪਾਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕੇ. ਨੂੰ ਪਾਦਰੀ ਦੇ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਖਾਲੀ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵਿੱਚ ਇਸ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਸੀ। ਵਰਜਿਨ ਮੇਰੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਤੇ, ਇਕ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਨ ਹੀ ਆਈ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਔਰਗਨ (ਇੱਕ ਸੰਗੀਤਕ ਯੰਤਰ) ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ? ਪਰ ਉਹ ਯੰਤਰ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਪ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਉਚਾਈ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਕੇ. ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਇੱਥੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਦਾ ਨਿਕਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਅੰਤ ਤੱਕ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਇਤਾਲਵੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਘੜੀ ਵੇਖੀ, ਗਿਆਰਾਂ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਸਚਮੁੱਚ ਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਉੱਥੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ? ਕੀ ਕੇ. ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਸਮੂਹ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਜਨਬੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਗਿਰਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ? ਅਤੇ ਉਹ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਕੰਮ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਬੇਹੁਦਾ ਸੀ। ਜਾਹਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਦਰੀ-ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਪਾਦਰੀ ਹੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕਾਲਾ ਸੀ-ਸਿਰਫ਼ ਲੈਂਪ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਜਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ, ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਲੈਂਪ ਦਾ ਪਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕਟਿਹਰੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਅਗਲਾ ਕੋਣੀ ਕਿਨਾਰਾ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਫੜ੍ਹ ਲਿਆ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਹਿਲਾਏ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੇ. ਹੁਣ ਕਾਫ਼ੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੂਹਣੀਆਂ ਟਿਕਾਈ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੇਵਾਦਾਰ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹ ਚੁੱਪਚਾਪ ਅਤੇ ਆਰਾਮਦੇਹ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੇ. ਨੂੰ

ਆਪਣੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਭੰਗ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਰੁਕਣ ਦੀ ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਪਾਦਰੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮਵਾਰ ਸੀ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਉਹ ਕੇ. ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਇਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੇ. ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੋਈ ਵੱਧ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕੇ. ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਉਹ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਰਸਤਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਗਲਿਆਰੇ ਤੱਕ ਚਲਾ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ। ਉਸਦੇ ਹੌਲੀ ਤੋਂ ਹੌਲੀ ਕਦਮ ਦੀ ਆਹਟ ਫਰਸ਼ ਉੱਪਰ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਛੱਤ ਨਾਲ ਵੱਜ ਕੇ ਇਸਦੀ ਗੂੰਜ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਗੂੰਜ ਲਗਾਤਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਅੰਤਰਾਲ 'ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਖਾਲੀ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਕੇ. ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਾਦਰੀ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਦਾ ਫੈਲਾਅ ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੀ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਸਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀਟ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉੱਥੋਂ ਉਸਨੇ ਐਲਬਮ ਇੱਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਲਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਗੈਲਰੀ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਖਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਾਦਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੁਣੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ। ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਪੂਰੇ ਗਿਰਜੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਪਾਦਰੀ ਕਿਸੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਹਾਕ ਕਾਫੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ-

“ਜੋਸਫ ਕੇ.!”

ਕੇ. ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਖਾਲੀ ਫਰਸ਼ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਪਲ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਸੀ, ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਤੁਰਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਨੇਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਸਿੱਧਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਲੱਗ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਸਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪਿੱਛੇ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਫਸਾ ਲਿਆ

ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਹੀ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਫਿਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੇ. ਪੱਕਾ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਕਾਫੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸ਼ਾਂਤ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਰਤਾ ਘੁਮਾਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੁਣ ਪਾਦਰੀ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼-ਮੰਚ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਚੁੱਪਚਾਪ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੇ. ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਘੁੰਮ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਲੁਕਣ-ਮੀਚੀ ਦੀ ਬਚਕਾਨਾ ਜਿਹੀ ਖੇਡ ਹੁੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਬੁਲਾਇਆ। ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਟਾਲਮਟੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜਗਿਆਸਾ ਨਾਲ ਲੰਮੇ ਕਦਮਾਂ ਉਪਦੇਸ਼-ਮੰਚ ਦੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਦੇ ਕੋਲ ਰੁਕਿਆ ਪਰ ਪਾਦਰੀ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਦੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਕੱਢ ਕੇ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਉਪਦੇਸ਼-ਮੰਚ ਦੇ ਠੀਕ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਕੇ. ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਪਿੱਛੇ ਝੁਕਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਕੀ ਪਾਦਰੀ ਹੁਣ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੈ।

“ਤੂੰ ਜੋਸਫ ਕੇ. ਏਂ?” ਕਟਿਹਰੇ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਇੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕਿਆ, ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਉੱਪਰ ਬੋਝ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਮਿਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਾ ਦੱਸੀ ਜਾਵੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਦਮੀ ਅਜਨਬੀ ਹੀ ਰਹੇ।

“ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ- “ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਹੈ।”

“ਫਿਰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਹੀ ਭਾਲ ਸੀ,” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ- “ਮੈਂ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਪਾਦਰੀ ਹਾਂ।”

“ਓਹ, ਕੀ ਸੱਚਮੁੱਚ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇੱਧਰ ਆਉਣ ਦੇ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਂਕਿ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।”

“ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਇਤਾਲਵੀ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਗਿਰਜਾ ਘਮਾਉਣ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਸੀ।”

“ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੀ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਥਨਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ?”

“ਨਹੀਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਐਲਬਮ ਹੈ।”

“ਇਸਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਦੇ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਕੇ. ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਏਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੁੱਟਿਆ ਕਿ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਅਤੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਦੂਰ ਘਿਸੜਦੀ ਹੋਈ ਚਲੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਕੁੱਝ ਪੰਨੇ ਉੱਡ ਗਏ।

“ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਗਲਤ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਜਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਕੀ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਏਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ?” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ।

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਹੀ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਇਸਦਾ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ।”

“ਨਹੀਂ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਹਸ਼ਰ ਬੁਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੈਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੱਗਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਦੇ ਲਈ ਹੀ, ਤੇਰੇ ਅਪਰਾਧ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।”

“ਪਰ ਮੈਂ ਕਸੂਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਅਪਰਾਧੀ ਹੋ ਗੀ ਕਿਵੇਂ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ, ਇੱਕ -ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਰਗੇ।”

“ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਲੋਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹੋ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਹੈ।” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਪਰ ਬਾਕੀ ਹਰ ਕੋਈ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਇਸ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸਥਿਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।”

“ਤੂੰ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਤੱਥ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਰਿਹਾ ਏਂ,” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ, “ਫ਼ੈਸਲਾ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਪੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੀ ਆਖਿਰਕਾਰ ਫ਼ੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

“ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਲਿਆ।

“ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਤੇਰੀ ਕੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ?” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਮਦਦ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਚ ਪਾਦਰੀ ਕੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, “ਅਜੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ।”

“ਤੂੰ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਦਦ ਮੰਗਦਾ ਏਂ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਉਸ ਅਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਤੋਂ। ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਕਈ ਵਾਰ, ਇੱਕ -ਅੱਧ ਵਾਰ, ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ

ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋਂ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਅਸੀਮ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਔਰਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਜਿੱਤ ਪੱਕੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਾਂਚ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦੀ ਝਲਕ ਵਿਖਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਰੋਪੀ ਨੂੰ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਗਾਇਬ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਤੱਕ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਜੰਗਲੇ 'ਤੇ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਉੱਪਰ ਕਟਹਿਰੇ ਦੀ ਛੱਤ ਡਿੱਗ ਪਈ ਹੋਵੇ। ਬਾਹਰ ਮੌਸਮ ਕਿੰਨਾ ਖਰਾਬ ਹੋਵੇਗਾ? ਇੱਕ ਦਮ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਵੱਡੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਕਤਰਾ ਵੀ ਹਨੇਰੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਛੋਹ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਇਕ -ਇਕ ਕਰਕੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਹੋਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਪਾਦਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਂ?” ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਮਿਲਿਆ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ।” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਆਇਆ। ਹੁਣ ਪਾਦਰੀ ਕੇ. ਦੇ ਉੱਪਰ ਚੀਕ ਪਿਆ-

“ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਨੱਕ ਦੇ ਦੋ ਇੰਚ ਦੂਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ।” ਇਹ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡਿੱਗਦੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਡਰਿਆ ਹੋਵੇ ਇਸ ਲਈ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਚੀਕੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਦੋਵੇਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲੇ। ਮੰਚ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇੰਨਾ ਹਨੇਰਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਪਾਦਰੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇ. ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਛੋਟੇ ਲੈਂਪ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਾਦਰੀ ਹੇਠਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ? ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਉਸਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਭਲਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬੁਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਵਧੀਕ

ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਤਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੇ. ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਦਰੀ ਉਸਦੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਾਦਰੀ ਉੱਤਰ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੇ. ਉਸਤੋਂ ਅਤਿ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਸਲਾਹ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਿਹਤਰ ਬਦਲਾਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇ, ਬਚ ਕੇ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੀ ਕੋਈ ਕਾਢ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੀ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਸੀ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕੇ. ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਸੋਚਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪਾਦਰੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਹ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਸਬੰਧ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਨੂੰ ਲੁਕੋ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕੇ. ਨੇ ਅਦਾਲਤ 'ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਚੀਕ ਪਿਆ ਸੀ-

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਆਓਗੇ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਆ ਜਾਓ।”

“ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ,” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ 'ਤੇ ਚੀਕ ਪਿਆ ਸੀ। ਲੈਂਪ ਨੂੰ ਕਿੱਲੀ ਤੋਂ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ-

“ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।”

ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਤਲੇ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਨੇ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਤਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਉੱਤਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਕੇ. ਦੇ ਵੱਲ ਵਧਾਇਆ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵਕ਼ਤ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹੋ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਜਿੰਨਾ ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ,” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਲੈਂਪ ਉਸਨੂੰ ਫੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੋਲ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਕੁੱਝ ਸੀਮਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ।

“ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਦਿਆਲੂ ਹੋ,” ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਰਚ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਭਾਗ

ਵਿੱਚ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਏਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਭਰੋਸਾ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ’ਤੇ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।”

“ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰੱਖ,” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ।

“ਮੈਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਤੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਏਂ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਆਰੰਭਿਕ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਦਰਬਾਨ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਇਸ ਦਰਬਾਨ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦਰਬਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਮਗਰੋਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। “ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ,” ਦਰਬਾਨ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, “ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ।” ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਬਾਨ ਅੰਦਰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਦਮੀ ਝੁਕ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਕੇ ਦਰਬਾਨ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਜੇਕਰ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਐਨਾ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ। ਪਰ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਕਤਵਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਦਰਬਾਨ ਹਾਂ। ਹਾਲ ਦੇ ਹਰ ਬੂਹੇ ਉੱਤੇ ਤੈਨੂੰ ਦਰਬਾਨ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੇ ਦਰਬਾਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਥਾਂ ’ਤੇ ਬੈਠੇ ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਆਏ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਗੌਰ ਨਾਲ ਫ਼ਰ ਵਾਲੇ ਕੋਟ ਵਿੱਚ ਲਿਪਟੇ ਹੋਏ ਉਸ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ, ਉਸਦੀ ਵੱਡੇ ਨੱਕ ਅਤੇ ਪਤਲੀ ਕਾਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ’ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸਟੂਲ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬੈਠਣ

ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ, ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਬਾਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਭੀਖ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਦਰਬਾਨ ਉਸਦੀ ਗੱਲਾਂ-ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਸੀਨ ਸਵਾਲਾਂ ਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਕਸਰ ਵੱਡੇ ਮਹਾਨ ਲੋਕ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਇਹੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਉਸਨੂੰ ਫਿਲਹਾਲ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਹ ਪੇਂਡੂ ਆਦਮੀ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਈ ਵਸਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਫਰ ਤੇ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ, ਹਰ ਕੀਮਤੀ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਲੈ ਵੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦਿਆਂ ਵੇਲੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ—“ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਲਈ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਏਂ।”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਦਮੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੂਜੇ ਦਰਬਾਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਦਰਬਾਨ ਅੜਿੱਕਾ ਬਣ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦੁਰਭਾਗ ਨੂੰ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਫੁਸਫੁਸਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਚਕਾਨਾ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਵੇਖਦਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਫਰ ਦੇ ਕੋਟ ਵਿੱਚ ਵੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੱਥੀਆਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹਨੇਰਾ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਫੈਲੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੌਸ਼ਨੀ ਫੈਲਣ ਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਤਜਰਬੇ ਜੋ ਉਸਨੇ ਇਸ ਲੰਮੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਬਣ ਕੇ ਗਰਜਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਝੁਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ

ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਝੁਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਪੇਂਡੂ ਦਾ ਕੱਚ ਉਸਦੇ ਦੁਰਭਾਗ ਕਾਰਨ ਕਾਫੀ ਨੀਵਾਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

“ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ?” ਦਰਬਾਨ ਉਸਤੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ। “ਤੂੰ ਕਦੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।” “ਹਰ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ,” ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਪਰ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਦਮੀ ਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ?” ਹੁਣ ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਅੰਤ ਨੇੜੇ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ ਘੱਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਉਸ 'ਤੇ ਗਰਜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ- “ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਇੱਥੋਂ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਸਿਰਫ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਫਿਰ ਤਾਂ ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ,” ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੇ. ਨੇ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਨਾ ਕਰ,” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ, “ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰੀਖਣ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਧੋਖੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ।”

“ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪਹਿਲੀ ਵਿਆਖਿਆ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਸੀ। ਦਰਬਾਨ ਦੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ।”

“ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਾ ਦਰਬਾਨ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਹੀ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।”

“ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਨਿਭਾਇਆ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਭਾਇਆ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਉੱਥੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅਣਜਾਣਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਕਰਤੱਵ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਦਾਖਲਾ ਤਾਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਲਈ ਬਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇਣਾ

ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।”

“ਜੋ ਕੁੱਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਏ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਰਬਾਨ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਿਆਨ ਹਨ-ਇੱਕ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਅੰਤ ਵਿੱਚ। ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਾਖਲਾ ਠੀਕ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਲਈ ਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਉਸ ਪੇਂਡੂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਇਸਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਉਲਟ ਪਹਿਲੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਦਰਬਾਨ ਦਾ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਕਰਤੱਵ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਧੱਕ ਦਿੰਦਾ, ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਆਲੋਚਕ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ’ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਇਮਾਨਦਾਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਛਿਣ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਕਤਵਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਵਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਚੌਕੀਦਾਰ ਹਾਂ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਗਾਲੜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ ‘ਉਦਾਸੀਨ ਸਵਾਲ’ ਹੀ ਕੀਤੇ। ਉਸਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਤੋਹਫ਼ਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਇਹ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਮਿਹਨਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਰਹਿ ਹੈ।” ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਾ ਹੀ ਅਫਸੋਸ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤਰਸ ਦੀ ਹਾਲਤ

ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਦਮੀ “ਆਪਣੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।” ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੀ ਬਾਹਰੀ ਦਿੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਲੰਮਾ ਤਿੱਖਾ ਨੱਕ ਅਤੇ ਪਤਲੀ ਕਾਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਏਸੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਆਗਿਆਕਾਰ ਦਰਬਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਦਰਬਾਨ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਤੱਤਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਘਮੰਡੀ ਵੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਰਬਾਨਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸਹੀ ਵੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੋਂ ਇਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਨ ਬੁੱਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਰੂਰਤਾ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਇੱਕ -ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਖਾਰਿਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਕਰੂਰਤਾ, ਉਹ ਚਾਹੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸੂਖਮ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦਰਬਾਨ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਰਤੱਵ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਸਤਾਨਾ ਰਵੱਈਆ ਰੱਖਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਤੈਅ ਕਰਤੱਵ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਹਰੇਕ ਦਾਖਲੇ ’ਤੇ ਪੂਰੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦਾ ਜਦਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਲਈ ਸਟੂਲ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਉਸਦਾ ਸੰਜਮ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤ ਗੱਲਬਾਤ,

ਤੋਹਫ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ, ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਵਿਹਾਰ ਜੋ ਉਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ-ਇਸ ਸਭਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹੀ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਦਰਬਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਦਮੀ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿ ‘ਤੂੰ ਕਦੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ’ ਉਸਦੇ ਸੰਜਮ ਡੋਲਣ ਦਾ ਰਤਾ ਕੁ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਤੂੰ ਕਦੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੰਕਾਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦਰਬਾਨ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਹਰ ਵਾਰ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿਗੂ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

“ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ। ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਕੇ. ਬੋਲਿਆ- “ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੋਇਆ ਸੀ?”

“ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਗਲਤ ਅਰਥ ਨਾ ਕੱਢ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਤੈਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖਿਆਲ ਹੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਅਕਸਰ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਦਰਅਸਲ ਧੋਖਾ ਤਾਂ ਖੁਦ ਦਰਬਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।”

“ਇਹ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ?” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ- “ਇਸਦੇ ਲਈ ਕੀ ਤਰਕ ਹੈ?”

“ਇਸਦਾ ਤਰਕ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਤਾਂ ਦਰਬਾਨ ਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ’ਤੇ ਇਹ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ

ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਤੈਨਾਤ ਹੈ। ਉਸ ਅੰਦਰੂਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਡਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਵੀ ਉਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਦਮੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰਾ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਵਾਲੇ ਦਰਬਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਦਕਿ ਇਹ ਦਰਬਾਨ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲੇ ਦਾ ਵੀ ਚਾਹਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਦੂਜੇ ਲੋਕ, ਸੱਚ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਹ ਪੱਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਦਰ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਚੋਣ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਦਰ ਹੋਣੀ ਹੀ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਦਰਬਾਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਤੈਨਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਣਾ ਵੀ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧਕੇ, ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਤਾਅਲੁੱਕ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਇਹੀ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਖੁਦ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਭਟਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਇਹ ਤਰਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪੇਂਡੂ ਜਿਹੜਾ ਉਸਦਾ ਮਾਤਹਿਤ ਸੀ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏਂ ਜਿਸਤੋਂ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪੇਂਡੂ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਾਤਹਿਤ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਤੋਂ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਮਾਤਹਿਤ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਪੇਂਡੂ ਅਸਲ 'ਚ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਚਾਹੇ ਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੇਤਰ ਹੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ-ਯਾਨੀ ਕਿ ਦਰਬਾਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਟੂਲ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ

ਉਸਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦਰਬਾਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਰਤਵ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਤੇ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਲਈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮਾਤਹਿਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੱਕ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਦਮੀ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸੇਵਾ ਕਾਲ ਵੀ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦਰਬਾਨ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਭਰ ਉਸਦਾ ਮਾਤਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਦਬਾਅ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਅਣਭਿੱਜ ਰਹੇ। ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਜਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਦਰਬਾਨ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਸਬੰਧ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਹੈ।”

‘ਅੰਤ ਵਿੱਚ,’ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, “ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ,” ਪਰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਅਤੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਇਹ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ-ਤਾਂ ਦਰਬਾਨ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਅ ਹੈ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਉੱਤਰ ਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਾਂ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰਿਕ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪਛਤਾਵੇ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਉਸਦੇ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਵੱਲ ਵਧਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਘੱਟ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਪੇਂਡੂ ਨੇ ਤਾਂ

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆ ਰਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਦਰਬਾਨ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰਕੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ”

“ਇਹ ਚੰਗਾ ਤਰਕ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਹੌਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪਾਦਰੀ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸੇ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਚੰਗਾ ਤਰਕ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਸਾਫ਼-ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਮ੍ਰਿਗਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦਰਬਾਨ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ’ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਦਰਬਾਨ ਕਿਸੇ ਮ੍ਰਿਗਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇੰਨਾ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਫ਼ੌਰਨ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰਿਕ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪਰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ”

“ਇੱਥੇ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰੀਆਂ ਮਿਲੇਗਾ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਬਾਨ ਉੱਪਰ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ ਸੋਚੀਏ, ਆਖਿਰ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮਾਤਹਿਤ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨਾਲ ਬੱਝ ਕੇ ਜਿਊਣਾ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਦਰਬਾਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਜਿਊਂਦੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਦਰਬਾਨ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਤੈਨਾਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ’ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਖੁਦ ਕਾਨੂੰਨ ’ਤੇ

ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਵਰਗਾ ਹੈ।”

“ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ, “ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਕਿਹਾ ਉਸਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨ ਲਓ, ਫਿਰ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਤਫ਼ਸੀਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ।”

“ਨਹੀਂ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਮੰਨਣੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।”

“ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਝੂਠ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਕੇ. ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾਕੁੰਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਇਹ ਉਸਦਾ ਆਖਰੀ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੋਜ-ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਉਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਦੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀ ਉਲਝਾਊ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਪਾਦਰੀ, ਜਿਸਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਿਖਾਈ ਸੀ, ਨੇ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਕਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੀ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਨੂੰ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸੁਣ ਲਿਆ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੇ. ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸੀ।

ਉਹ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਚੁੱਪਚਾਪ ਤੁਰਦੇ ਰਹੇ। ਕੇ. ਪਾਦਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਿਸ ਟਾਰਚ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਬੁਝ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਦੀ ਚਾਂਦੀ ਮੂਰਤੀ ਉਸ ਸਾਂਵੇ ਚਮਕੀ, ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਚਮਕ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ, ਤਾਂ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਪਾਦਰੀ ਉੱਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਜਾਵੇ, ਕੇ. ਨੇ ਉਸਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਅਸੀਂ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ?”

“ਨਹੀਂ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਅਜੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੂਰ

ਹਾਂ। ਕੀ ਤੂੰ ਵਾਪਿਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ?” ਭਾਵੇਂ ਵਕਤ ਦੇ ਉਸ ਖਾਸ ਪਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਾਪਿਸ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਫ਼ੌਰਨ ਪੁੱਛਿਆ-

“ਹਾਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਵੱਡੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਵਿੱਚ ਘੁਮਾਉਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ।”

“ਠੀਕ ਹੈ,” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਉਸ ਵੱਲ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ, “ਤਾਂ ਜਾ।”

“ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਸ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕੱਲਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਸਕਾਂਗਾ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਾਓ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਕੰਧ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾ। ਇਸਨੂੰ ਛੱਡੀ ਨਾ। ਤੈਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।” ਅਜੇ ਤੱਕ ਪਾਦਰੀ ਉਸਤੋਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਕਦਮ ਹੀ ਪਰੇ ਹਟਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕੇ. ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚੀਕਿਆ-

“ਰੁਕੋ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਪਲ ਦੇ ਲਈ ਰੁਕੋ!”

“ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ,” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਸਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ?” ਕੇ. ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਵਧੀਆ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ,” ਕੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।”

“ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਹੈ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ,” ਕੇ. ਬੋਲਿਆ, “ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ।”

“ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪ ਸਮਝ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ,” ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤੁਸੀਂ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਪਾਦਰੀ ਹੋ,” ਕੇ. ਪਾਦਰੀ ਦੇ ਕੋਲ ਸਰਕਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ। ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਉਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਥੇ ਰੁਕ ਸਕਦਾ ਸੀ।

“ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ,” ਪਾਦਰੀ ਬੋਲਿਆ,

“ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਕਿਉਂ ਚਾਹਾਂਗਾ? ਅਦਾਲਤ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ।
ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਉਂਦਾ ਏਂ ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣ
ਦਿੰਦੀ ਹੈ।”

ਦਸਵਾਂ ਭਾਗ

ਅੰਤ

ਕੇ. ਦੇ ਇੱਕਤੀਵੇਂ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ- ਲਗਭਗ ਨੌਂ ਵਜੇ, ਜਦੋਂ ਗਲੀਆਂ ਸੁੰਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ-ਉਸਦੇ ਫਲੈਟ ਵਿੱਚ ਦੋ ਆਦਮੀ ਆਏ। ਉਹ ਪੀਲੇ ਜਿਹੇ ਮੋਟੇ ਤਾਜ਼ੇ ਆਦਮੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੰਮੇ ਫਰਾਕ ਕੋਟ ਅਤੇ ਅਹਿੱਲ ਹੈਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਫਲੈਟ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਉਪਚਾਰਿਕਤਾ ਵਿਖਾਈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੇ. ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਉਪਚਾਰਿਕਤਾ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੋਰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇ. ਆਪ ਹੀ ਕਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪਈ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ 'ਤੇ ਕਸੇ ਦਸਤਾਨੇ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖਿੱਚੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਫੌਰਨ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਏ ਹੋ?” ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਦੋਵਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਹੈਟ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜ੍ਹਕੇ ਇੱਕ -ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਕੇ. ਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਅਲੱਗ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਹਨੇਰੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਗਲੀ ਦਾ ਪਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਵੀ ਹਨੇਰੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਰੌਸ਼ਨੀਦਾਰ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਲ ਦੇ ਕੋਲ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਬੱਚੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਇੱਕ -ਦੂਜੇ ਦੇ ਵੱਲ ਫੈਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ - ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਫੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹਿੱਲ ਸਕਣ ਵਿੱਚ

ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ।

“ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਘਿਸੇ-ਪਿਟੇ ਐਕਟਰ ਭੇਜੇ ਹਨ,” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ “ਉਹ ਸਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।” ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਕਿਸ ਥਿਏਟਰ ਵਿੱਚ ਐਕਟਿੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋ?”

“ਥਿਏਟਰ?” ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹਿੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੂਜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਤਾਂ ਘੁੰਨੇ ਜਿਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਮਰੱਥਤਾ ਜਿਹੀ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਅਜੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਏਂ,” ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੈੱਟ ਲੈਣ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਹ ਬੋਲਿਆ— “ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਉਡੀਕ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਬਿਮਾਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।” ਪਰ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇ. ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੜ ਲਈਆਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੇ. ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਉਸਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਨਾਲ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੂਹਣੀਆਂ ਮੋੜੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਕੇ. ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਜਕੜ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਇੱਕ ਇਕਾਈ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਗਲੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਗਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਕੇ. ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੇ ਉਸਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਮਰੀਅਲ ਜਿਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

“ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਹਨ,” ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਦੂਹਰੀਆਂ ਠੋਡੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਠੋਡੀਆਂ ਦੀ ਚਮੜੀ ਕਿਵੇਂ ਘਸ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੇ. ਨੇ ਇਹ ਝਲਕ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਵੀ ਰੁਕਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਉਹ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਇਕਾਂਤ ਚੌਰਾਹੇ 'ਤੇ ਸਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਜਾਏ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਇੱਧਰ ਕਿਉਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੀਕ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਇਕ -ਇਕ ਬਾਂਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਰਸਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

“ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾਂਗਾ।” ਕੇ. ਨੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨਗੇ। ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜ ਤੌਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕੇ. ਨੇ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। “ਮਗਰੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਇਸਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,” ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਮੱਖੀਆਂ ਯਾਦ ਆ ਗਈਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੁੜ ਦੀ ਜਕੜ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵੀ ਤੋੜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। “ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।”

ਉਦੋਂ ਹੀ ਠੀਕ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪੌੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਗਲੀ ਤੋਂ ਇਸ ਚੌਰਾਹੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੁੱਝ ਹੇਠਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਹੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫ਼ਰਾਉਲਨ ਬਸਤਨਰ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਇਸਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਬੇਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ

ਬਹਾਦਰੀ ਤਾਂ ਸੀ ਨਹੀਂ। ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ, ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਕਤਰੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਲਾਭ ਹੈ ਕੀ? ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੁਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਆਨੰਦ ਮਿਲਿਆ ਉਸਦਾ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਸ ਰਸਤੇ ਨਾਲ ਜਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਹ ਦਿਸ਼ਾ ਫੜ ਲਈ ਜਿਸ ਵੱਲ ਨੂੰ ਉਹ ਜਵਾਨ ਔਰਤ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਉਸਨੇ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਖਾਈ ਸੀ।

“ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ,” ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਕਦਮਾਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਸੰਵਾਦ ਤੋਂ ਇਹ ਤਸਦੀਕ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣਾ ਦਿਮਾਗ ਸ਼ਾਂਤ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਹੀ ਕਰਾਂ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਗਲਤ ਸੀ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੀ ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਵੀ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਮੈਂ ਇਸ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਲੱਗ ਹੋਵਾਂਗਾ? ਕੀ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ? ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦੋ ਲਗਭਗ ਗੂੰਗੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਮੈਂ ਕਹਿਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਗਈ ਪਰ ਕੇ. ਨੂੰ ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਆਦਮੀ ਚੰਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਲ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਲੰਘੇ, ਹੁਣ ਦੋਵੇਂ ਆਦਮੀ

ਕੇ. ਦੀ ਹਿੱਲਜੁਲ ਨੂੰ ਸਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਰੇਲਿੰਗ ਦੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਮੁੜ ਗਏ। ਚਾਨਣੀ ਵਿੱਚ ਚਮਕਦਾ ਅਤੇ ਤਰੰਗਾਂ ਝਲਕਾਉਂਦਾ ਪਾਣੀ, ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਟਾਪੂ ਦੇ ਦੁਆਲਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁਰਮਟ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੁਣ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਰਸਤਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਆਰਾਮਦੇਹ ਬੈਂਚਾਂ 'ਤੇ ਕੇ. ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਆਰਾਮ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

“ਅਸਲ 'ਚ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਰੁਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ,” ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਇੱਥੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਰੁਕਣ ਲਈ ਚੁੱਪਚਾਪ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਮੁੜ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਕਈ ਤੇਜ਼ ਢਲਾਣਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘੇ ਜਿੱਥੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜਾਂ ਚਹਿਲਕਦਮੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਦੂਰ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਕੁ ਬਹੁਤ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਝਾੜੀਦਾਰ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲਾ, ਜਿਹੜਾ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਮੁੱਠ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਧਰੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਭਦਭਰੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਆਦਮੀ ਵੀ ਰੁਕ ਗਏ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਕੁੱਝ ਬੋਲਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇ. ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਕੇ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਤਿਕੋਣ ਬਣਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਭੱਜਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਣਾ ਪਿਆ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਰਾਨ ਪਈ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਦੀ ਖਦਾਨ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਘਰ ਦੇ ਕੋਲ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਆਦਮੀ ਉੱਥੇ ਰੁਕ ਗਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਇੰਨਾ ਥੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਤੁਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇ. ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਹੁਣ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਚੁੱਪਚਾਪ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਸੀਨੇ ਨੂੰ

ਹਵਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਹੈਟ ਲਾਹ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਚੌਂ ਆਈਆਂ ਪਸੀਨੇ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਨੂੰ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ ਪੂੰਝ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਦਾਨ 'ਤੇ ਵੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਗੱਡੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਚਾਨਣੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਚਮਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਅੱਗੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਦੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਭੱਦਰ ਜਿਹੀਆਂ ਉਪਚਾਰਿਕਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਖਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਕੇ. ਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਕੋਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਫਿਰ ਵਾਸਕਟ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਵੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਕੇ. ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੰਢ ਨਾਲ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਅਤੇ ਹੌਂਸਲਾ ਦੇਣ ਦੇ ਵਾਂਗ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਧੱਫਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਪੂਰਵਕ ਤਹਿ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਦੋਬਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁਣ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਕੇ. ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਸਰਦ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਠੰਢ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ੍ਹ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਰਤਾ ਉੱਪਰ-ਹੇਠਾਂ ਤੌਰਨ ਲੱਗਾ, ਜਦਕਿ ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਢੁੱਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਦੇ ਲਈ ਖਦਾਨ ਵਿੱਚ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਮਿਲਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਕੇ. ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਖਦਾਨ ਦੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਬਿਠਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਦਾ ਸਿਰਹਾਣਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕੇ. ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕੀਤੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਕ ਦਮ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਢੁੱਕਵੀਂ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕੇ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇ. ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹੜੀ ਇੰਨੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਅਜ਼ਮਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਆਪਣਾ ਲੰਮਾ ਕੋਟ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੇਟੀ ਵਿੱਚ

ਕਸਿਆ ਹੋਇਆ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ਧਾਰ ਕਸਾਈਆਂ ਵਾਲਾ ਚਾਕੂ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਇਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਪਚਾਰਿਕਤਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕੇ. ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਚਾਕੂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਫੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੇ. ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਸਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਾਕੂ ਨੂੰ ਫੜ੍ਹ ਲਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਾਰ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਖੋਭ ਲਵੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਧੌਣ ਘੁਮਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਹੜੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਪਰ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਦਵਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਫਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਇਹ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਉਹ ਲੋਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੋਲ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜੀਆਂ। ਅਚਾਨਕ ਚਮਕ ਆਈ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਖਿੜਕੀ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਆਂ ਇਕ ਦਮ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਚਮਕਦਾ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਆਕਾਰ ਅਚਾਨਕ ਲੰਮਾ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਫੈਲਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਕੌਣ ਸੀ? ਕੋਈ ਦੋਸਤ? ਕੋਈ ਭਲਾ ਆਦਮੀ? ਕੋਈ ਜੋ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਕੋਈ ਜੋ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਕ ਆਦਮੀ ਹੀ ਸੀ? ਕੀ ਇਹ ਪੂਰੀ ਮਾਨਵਤਾ ਸੀ? ਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੁਣ ਵੀ ਸੰਭਵ ਸੀ? ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਰੋਧ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਪੱਕਾ ਹੀ ਉਹ ਸਨ। ਤਰਕ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਜਿਊਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੱਜ ਕਿੱਥੇ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਹਾਈਕੋਰਟ ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਕਦੇ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ? ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਉਸਦਾ ਗਲਾ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਚਾਕੂ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਖੋਭ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੋ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਘੁਮਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਘੜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਵਾਂਗ!” ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਸ਼ਰਮ ਉਸਨੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ
ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖੇਗੀ।